

Raport diagnostyczny

Portret partnerstwa Ziemia Opatowska

GMINA
BAĆKOWICE

GMINA
IWANISKA

GMINA
LIPNIK

MIASTO I GMINA
OPATÓW

MIASTO I GMINA
OŻARÓW

GMINA
SADOWIE

GMINA
TARŁÓW

GMINA
WOJCIECHOWICE

POWIAT
OPATOWSKI

Raport diagnostyczny

**Portret partnerstwa
Ziemia Opatowska**

Raport diagnostyczny

Portret partnerstwa Ziemia Opatowska

Opracowanie

Związek Miast Polskich

Zespół autorski

Magdalena Buczkowska, Ewelina Czub, Jarosław Czub, Grzegorz Frejlich, Andrzej Grzędziel, Małgorzata Jalowska, Małgorzata Kasprzyk, Anna Lipowska, Agnieszka Łuba-Mendyk, Magdalena Piotrowska, Paweł Rędziak, Szymon Sidor, Rafał Smoliński, Anita Tutak-Skórska, Marzena Urban-Żelazowska, Łukasz Wtorkowski, Wojciech Zdyb, Henryka Korytowska (ZMP), Dorota Skwarek (ZMP)

Kierownik projektu CWD

Jarosław Komża

Projekt „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego” poprzez bezpośrednie doradztwo ZMP w strategicznym planowaniu rozwoju 38 partnerstw samorządowych, ma na celu popularyzowanie idei partnerstwa międzysamorządowego, wzmocnienie zdolności gmin i powiatów do podejmowania przemyślanej i celowej współpracy oraz planowania kompleksowych przedsięwzięć aktywizujących potencjał obszaru partnerstwa i budujących jego rozwój.

Dzięki współpracy Związku Miast Polskich, samorządów lokalnych i regionalnych oraz Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, dla ponad 370 partnerskich gmin i powiatów z obszarów borykających się z problemami rozwojowymi przygotowywane są diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczo-przestrzennej, a następnie strategie terytorialne oraz pakiety przedsięwzięć podnoszące jakość życia mieszkańców.

Projekt „Pilotaż Centrum Wsparcia Doradczego” realizowany jest w okresie od września 2020 do marca 2022 roku w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020.

2021 © Związek Miast Polskich

Skład Partnerstwa

Powiat Opatowski, Gmina Baćkowice, Gmina Iwaniska, Gmina Lipnik, Gmina Opatów, Gmina Ożarów, Gmina Sadowie, Gmina Tarłów, Gmina Wojciechowice

Skład Rady Partnerstwa

Tomasz Staniek - Starosta Opatowski, Przewodniczący Rady Partnerstwa

Małgorzata Jalowska - Wicestarosta Opatowski, Wiceprzewodnicząca Rady Partnerstwa

Członkowie Rady Partnerstwa:

Marian Partyka - Wójt Gminy Baćkowice

Marek Staniek - Wójt Gminy Iwaniska

Andrzej Grządziel - Wójt Gminy Lipnik

Grzegorz Gajewski - Burmistrz Miasta i Gminy Opatów

Marcin Majcher - Burmistrz Ożarowa

Marzena Urban-Żelazowska - Wójt Gminy Sadowie

Tomasz Kamiński - Wójt Gminy Tarłów

Szymon Sidor - Wójt Gminy Wojciechowice

Skład Grupy Roboczej

Koordinator Grupy Roboczej - Małgorzata Jalowska, Wicestarosta Opatowski

Zastępca Koordynatora Grupy Roboczej - Grzegorz Gajewski, Burmistrz Miasta i Gminy Opatów

Członkowie Grupy Roboczej:

Anita Tutak-Skórska, Kierownik Wydziału Inwestycji i Rozwoju, Powiat Opatowski

Ewelina Czub, Referent Wydziału Inwestycji i Rozwoju, Powiat Opatowski

Andrzej Krasieński, Inspektor ds. Inwestycji, Gmina Baćkowice

Wiesław Frejlich, Inspektor ds. Komunalnych, Gmina Baćkowice

Milena Placha, Pomoc administracyjna, Gmina Baćkowice

Dominika Religa, Młodszy bibliotekarz w Gminnym Centrum Biblioteki i Kultury w Iwaniskach, Gmina Iwaniska

Danuta Hamera, Młodszy bibliotekarz w Gminnym Centrum Biblioteki i Kultury w Iwaniskach, Gmina Iwaniska

Joanna Górczyńska, Referent ds. rolnictwa i ochrony środowiska, Gmina Iwaniska

Wojciech Zdyb, Sekretarz Gminy, Gmina Lipnik

Rafał Smoliński, Kierownik Referatu Rozwoju Gospodarczego Rolnictwa i Ochrony Środowiska, Gmina Lipnik

Artur Śmigąła, Inspektor ds. inwestycji i rozwoju gminy, Gmina Lipnik

Jarosław Czub, Kierownik Referatu Rolnictwa, Ochrony Środowiska i Promocji, Gmina Opatów

Monika Frańczak, Referent ds. funduszy unijnych i zamówień publicznych, Gmina Opatów

Marcin Majcher, Burmistrz Ożarowa

Paweł Rędziaś, Zastępca Burmistrza Ożarowa, Gmina Ożarów

Łukasz Wtorkowski, Inspektor ds. UE, promocji Gminy, BIP, Gmina Ożarów

Tomasz Pietras, Kierownik Referatu Rolnictwa i Gospodarki Gruntami, Gmina Ożarów

Marzena Urban-Żelazowska, Wójt Gminy Sadowie

Grzegorz Frejlich, Zastępca Wójta, Gmina Sadowie

Małgorzata Kasprzyk, Skarbnik, Gmina Sadowie

Anna Lipowska, Sekretarz Gminy, Gmina Tarłów

Magdalena Buczkowska, Kierownik Referatu Infrastruktury i Rozwoju Gminy, Gmina Tarłów

Zbigniew Główska, Kierownik Referatu Rolnictwa, Ochrony Środowiska i Spraw Obywatelskich, Gmina Tarłów

Szymon Sidor, Wójt Gminy Wojciechowice

Agnieszka Łuba-Mendyk, Sekretarz Gminy, Gmina Wojciechowice

Magdalena Piotrowska, Podinspektor ds. gospodarki nieruchomościami i rolnictwa, Gmina Wojciechowice

Spis treści

1.	Wprowadzenie	11
1.1.	Kontekst prac nad raportem	11
1.2.	Metodyka prac	11
2.	Charakterystyka partnerstwa – informacje ogólne, wewnętrzne powiązania funkcjonalne, wiodące funkcje, obowiązujące polityki rozwoju partnerów	15
2.1.	Podstawowe informacje o partnerstwie	15
2.2.	Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze partnerstwa oraz określenie wiodących funkcji na obszarze	20
2.2.1.	Identyfikowanie powiązań funkcjonalnych na obszarze partnerstwa	20
2.2.2.	Wiodące funkcje obszaru partnerstwa.....	28
2.2.3.	Podsumowanie.....	29
2.3.	Współpraca z kluczowymi partnerami instytucjonalnymi dysponującymi zasobami, które mogą powiększyć potencjał rozwojowy partnerstwa – inne obszary funkcjonalne, region	29
2.4.	Analiza aktualnych polityk rozwoju gmin/partnerów	31
3.	Portret statystyczny obszaru partnerstwa – charakterystyka wskaźnikowa	34
3.1.	Delimitacja i typologia obszarów problemowych	34
3.2.	Demografia	36
3.2.1.	Ludność	37
3.2.2.	Struktura wiekowa ludności	39
3.2.3.	Przyrost naturalny	47
3.2.4.	Migracje	52
3.2.5.	Wnioski	54
3.3.	Sfera społeczna	56
3.3.1.	Charakterystyka ogólna	56
3.3.2.	Edukacja i wychowanie.....	57
3.3.3.	Opieka zdrowotna	66
3.3.4.	Opieka społeczna w tym opieka nad osobami starszymi	71
3.3.5.	Sport, kultura i rekreacja	75
3.3.6.	Potencjał społeczny partnerstwa	77

3.3.7.	Wnioski	85
3.4.	Sfera gospodarcza	87
3.4.1.	Charakterystyka ogólna	87
3.4.2.	Sytuacja materialna gospodarstw domowych.....	88
3.4.3.	Potencjał i konkurencyjność lokalnych przedsiębiorstw.....	90
3.4.4.	Rynek pracy.....	96
3.4.5.	Rolnictwo	102
3.4.6.	Turystyka.....	104
3.4.7.	Otoczenie wspierające działalność przedsiębiorstw.....	105
3.4.8.	Potencjał finansowy jednostek samorządu terytorialnego.....	106
3.4.9.	Wnioski	114
3.5.	Sfera środowiskowa i przestrzenna.....	116
3.5.1.	Charakterystyka ogólna	116
3.5.2.	Walory środowiska	118
3.5.3.	Zaopatrzenie w wodę, jakość wód	119
3.5.4.	Gospodarka odpadami	121
3.5.5.	Jakość powietrza	122
3.5.6.	Sieć gazowa.....	123
3.5.7.	Energia i odnawialne źródła energii.....	124
3.5.8.	Komunikacja.....	124
3.5.9.	Zagospodarowanie przestrzenne	125
3.5.10.	Mieszkalnictwo	127
3.5.11.	Wnioski.....	129
4.	Analiza potencjałów, barier i potrzeb rozwojowych obszaru partnerstwa	131
4.1.	Potencjał obszaru partnerstwa	131
4.2.	Bariery, problemy, deficyty obszaru partnerstwa	139
4.3.	Kluczowe wyzwania, kierunki strategicznej interwencji i współpracy	143
	Bibliografia	146
	Załączniki.....	152

1. Wprowadzenie

1.1. Kontekst prac nad raportem

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej partnerstwa Ziemia Opatowska obrazuje potencjał społeczno-ekonomiczny obszaru, z uwzględnieniem przestrzennych uwarunkowań środowiskowo-infrastrukturalnych oraz identyfikuje wstępnie główne kierunki rozwojowe, będące podstawą jego konkurencyjności.

Dokument został opracowany w ramach projektu Centrum Wsparcia Doradczego na zlecenie Ministerstwa Funduszy Rozwoju Regionalnego. Materiał został opracowany przez Związek Miast Polskich oraz członków partnerstwa.

Celem dokumentu jest ukazanie problemów partnerstwa ograniczających jego rozwój oraz zidentyfikowanie potencjałów wewnętrznych będących podstawą dla ukierunkowania rozwoju. Diagnoza jest jednocześnie otwarciem procesu kształtowania dokumentu strategicznego, który określi możliwe kierunki rozwojowe w perspektywie 2021-2030, sprzyjające poprawie jakości życia mieszkańców, a także wzrostowi konkurencyjności partnerów.

Diagnoza ma charakter obszarowy i każdorazowo kończy się wnioskami. W opracowaniu uwzględniono dostępne dane źródłowe (dane statystyczne, dokumenty strategiczne partnerów, opracowania tematyczne) oraz informacje wygenerowane w trakcie procesu (badania, ankiety, warsztaty).

1.2. Metodyka prac

Niniejsze opracowanie jest wynikiem prac Zespołu Autorskiego opracowującego Raport diagnostyczny partnerstwa Ziemia Opatowska. Prace diagnostyczne, analityczne i badawcze trwały od grudnia 2020 roku do marca 2021 roku i objęły szeroki obszar zagadnień i zasób źródeł: danych, informacji i dokumentów, z wykorzystaniem specjalnie dedykowanych temu procesowi narzędzi badawczych i analitycznych.

Diagnoza opracowana została w oparciu o bogaty zasób źródeł zastanych (tzw. wtórnych) i wywołanych (tzw. pierwotnych) z wykorzystaniem dedykowanych narzędzi badawczych i analitycznych. **Pełen zbiór obejmował 6 ich kategorii:**

1. **Ogólnodostępne lub/i dostarczone przez Partnerów zastane/istniejące dane,** informacje i dokumenty o charakterze strategicznym, analitycznym, statystycznym (strategie, opracowania diagnostyczne, badania, raporty). Podstawowymi kryteriami ich wykorzystania były: merytoryczny związek z problematyką diagnozy, aktualność oraz wiarygodność i rzetelność źródła danych i wniosków.
2. **Monitor Rozwoju Lokalnego II (MRL II)** - specjalnie przygotowane i zasilone danymi na potrzeby Projektu CWD narzędzia- bazy danych. Służyły one głównie do analizy i oceny potencjału rozwojowego gmin i całego Partnerstwa. **Na system MRL II składa się:**
  - Serwis MRL II - ocena potencjału rozwoju partnerstw:
www.partnerstwa.monitorrozwoju.pl. Baza umożliwia analizę potencjału rozwoju partnerstwa i gmin partnerstwa oraz przegląd podstawowych wskaźników rozwojowych bezwzględnych oraz względnych (w grupach porównawczych);
  - Serwis MRL II - ocena potencjału rozwoju gmin:
www.gminy.monitorrozwoju.pl. Baza umożliwia analizę potencjału rozwoju gmin oraz przegląd podstawowych wskaźników rozwojowych;
  - Serwis MRL II - ocena potencjału rozwoju gmin wg obszarów:
www.analizy.monitorrozwoju.pl. Baza umożliwia analizę potencjału rozwoju gmin oraz przegląd podstawowych wskaźników rozwojowych;
  - Kompatybilny z systemem MRL II zasób kartograficzny – analizy i prezentacje danych w formie kartogramów, map i ikonografik dedykowany partnerstwom;
  - Pozyskany na potrzeby CWD zasób najświeższych (31.12.2019) danych społeczno-ekonomicznych, m.in. dane: POLTAX, ZUS, KRUS, dane i prognozy demograficzne, MPSiR, i inne.
3. **Bank Danych Lokalnych – ogólnodostępne narzędzie publikowania danych statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego**
4. **Zestaw badań społecznych dedykowanych badaniu opinii 3 kluczowych kategorii mieszkańców gmin obszaru partnerstwa:**
  - **Badanie opinii oraz planów życiowych młodzieży** zwane dalej „Badaniami młodzieży”. Badania, przeprowadzone online w dniach 18-22 stycznia 2021 r. za pomocą dedykowanego systemu elektronicznego ZMP, objęły 469 uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych mieszkających na obszarze partnerstwa. Badanie przeprowadzono przy aktywnym udziale szkół i ich organów prowadzących.
  - **Badanie opinii mieszkańców** gmin obszaru partnerstwa, zwane dalej „Badaniami mieszkańców”. Badania przeprowadzono online za pomocą dedykowanego systemu elektronicznego ZMP, na niereprezentatywnej

próbie 809 aktywnych internautów- mieszkańców gmin obszaru partnerstwa, w dniach 29.12.2020-29.01.2021 r.

- **Badanie opinii lokalnych liderów (VIP)**, zwane dalej „**Badaniami liderów**”, skierowane do 4 kategorii liderów lokalnych przeprowadzone online na celowej próbie 23 liderów w dniach 18-29.01.2021 r.

5. Inne narzędzia analityczne i badawcze dedykowane pogłębieniu informacji:

- **Badania samorządów w zakresie bilansu usług**, będące analizą przepływów usług pomiędzy gminami oraz lokalizacji centrów poszczególnych kategorii usług na terenie partnerstwa, dokonano przy pomocy matrycy bilansu usług na terenie obszaru partnerstwa w formie wywiadów z wójtami i burmistrzami oraz wyników badań mieszkańców i liderów;
- **Badania samorządów w zakresie przedsiębiorczości** zwane dalej „**Badaniami przedsiębiorczości**”, diagnozujące warunki do rozwoju przedsiębiorczości w gminach obszaru partnerstwa, za pomocą arkusza „Podstawowe pytania dotyczące przedsiębiorczości”;
- **Badania zasobów i produktów na obszarze partnerstwa**, zwane dalej „**Badaniami zasobów i produktów**”, przeprowadzone w trakcie warsztatów z Grupą Roboczą. Badania polegały na inwentaryzacji oraz ocenie posiadanych przez samorządy zasobów i produktów lokalnych;
- **Zestawienie problemów**, jako narzędzie pozwalające na zidentyfikowanie:
  - kluczowych problemów wspólnych dla całego obszaru Partnerstwa
  - przyczyn i skutków tych problemów
  - niezbędnych działań.

Matryca wypracowana została w toku prac warsztatowych 2-3 marca 2021 r. w których udział wzięli przedstawiciele partnerów oraz interesariusze zewnętrzni.

- **Ustalenie kluczowych interesariuszy**, jako wstępnie wyselekcjonowanej grupy współpracy dostarczającej wiedzy i informacji o sytuacji na obszarze partnerstwa, zapewniając różnorodność wniosków i ocen w trakcie całego procesu.

6. Spotkania Grupy Roboczej jako cykliczne narzędzie pomocnicze, w formie cotygodniowych spotkań zdalnych z udziałem kluczowych przedstawicieli samorządów partnerstwa oraz przedstawicielami Związku Miast Polskich. Głównym celem narzędzia była ciągła i transparentna komunikacja, współuczestniczenie wszystkich stron w procesie diagnostycznym oraz sprawne wykorzystanie pozostałych narzędzi, wypracowanie kluczowych wniosków oraz zatwierdzanie poszczególnych zadań.

Zrealizowane, w znacznym stopniu własnymi siłami i zasobami partnerstwa, badania dostarczyły unikatowego zasobu danych i informacji o gminach obszaru partnerstwa i jego mieszkańcach: ich opiniach, preferencjach, zachowaniach - korzystaniu z usług, planach i aspiracjach. Powtarzalność części pytań w kilku badaniach umożliwiła „agregowanie” i porównanie wyników. Sposób organizacji badań (z dużym zaangażowaniem partnerów i lokalnych liderów) oraz formuła badania opinii publicznej wniosła dodatkowo walor społecznej partycypacji mieszkańców w powstałym portrecie diagnostycznym obszaru partnerstwa. Zgromadzone informacje w postaci raportów podsumowujących pozostają do dyspozycji partnerstwa i umożliwiają - w miarę potrzeb, dalszą pogłębioną analizę wyników.

2. Charakterystyka partnerstwa – informacje ogólne, wewnętrzne powiązania funkcjonalne, wiodące funkcje, obowiązujące polityki rozwoju partnerów

2.1. Podstawowe informacje o partnerstwie

Partnerstwo Ziemia Opatowska to wspólna inicjatywa samorządów z terenu powiatu opatowskiego na rzecz zrównoważonego rozwoju regionu, przejawiająca się chęcią integracji działań mających na celu zapewnienie temu obszarowi konkurencyjności i dynamicznego rozwoju dzięki zacieśnieniu współpracy samorządowej.

Deklarowanym **celem** partnerstwa Ziemia Opatowska jest określenie wspólnej polityki rozwoju dla obszaru partnerstwa, polegającej na zainicjowaniu działań wpływających na rozwój gospodarczy, turystyczny, usług społecznych oraz kulturowych, zmierzających do wspólnej realizacji zintegrowanych projektów. Ze względu na wyjątkowe walory rolnicze oraz przyrodniczo-klimatyczne sygnatariusze listu intencyjnego zadeklarowali współpracę w szczególności w takich obszarach jak:

- tworzenie warunków dla rozwoju nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego;
- rozwój istniejącego przemysłu;
- wspieranie działań integrujących mieszkańców z regionem;
- rozwój działań związanych z turystyką i promocją.

Partnerstwo utworzono w 2020 roku w odpowiedzi na możliwość skorzystania ze wsparcia doradczego, jakie dla inicjatyw ponadlokalnych stworzył projekt pilotażowy „Centrum Wsparcia Doradczego”. **Podstawą działania partnerstwa jest list intencyjny** zawarty w dniu 24 września 2020 r. przez 9 jednostek samorządu terytorialnego położonych na obszarze powiatu opatowskiego w województwie świętokrzyskim.

Partnerstwo obejmuje swym zasięgiem terytorium sześciu gmin wiejskich i dwóch gmin miejsko-wiejskich. Obszar partnerstwa zajmuje powierzchnię 911 km² (około 7,8 % powierzchni województwa świętokrzyskiego), a na koniec 2019 r. zamieszkiwało go nieco ponad 52 tys. mieszkańców (4,2% mieszkańców regionu).

Tabela 1. Skład partnerstwa Ziemia Opatowska

Nazwa JST	Typ gminy	Liczba ludności*	Powierzchnia [km ²]
Gmina Baćkowice	wiejska	4 868	96
Gmina Iwaniska	wiejska	6 616	105
Gmina Lipnik	wiejska	5 206	81
Gmina Opatów	miejsko-wiejska	11 663	114
Gmina Ożarów	miejsko-wiejska	10 662	183
Gmina Sadowie	wiejska	3 929	82
Gmina Tarłów	wiejska	5 139	164
Gmina Wojciechowice	wiejska	4 006	86
Powiat Opatowski	-	52 089	911

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

* stan na 31.12.2019 r.

Organem decyzyjnym partnerstwa jest **Rada Partnerstwa**, którą stanowią przedstawiciele władz wykonawczych wszystkich jednostek samorządu terytorialnego (jst) tworzących partnerstwo (wójtowie, burmistrzowie oraz starosta). Sposób działania Rady, w tym podejmowanie decyzji, określa Regulamin Rady Partnerstwa Ziemia Opatowska.

Zarządzanie operacyjne i realizację działań w partnerstwie powierzono **Grupie Roboczej**, którą tworzą Koordynator Grupy Roboczej (przedstawiciel Starostwa Powiatowego w Opatowie) oraz członkowie Grupy Roboczej (przedstawiciele wszystkich gmin).

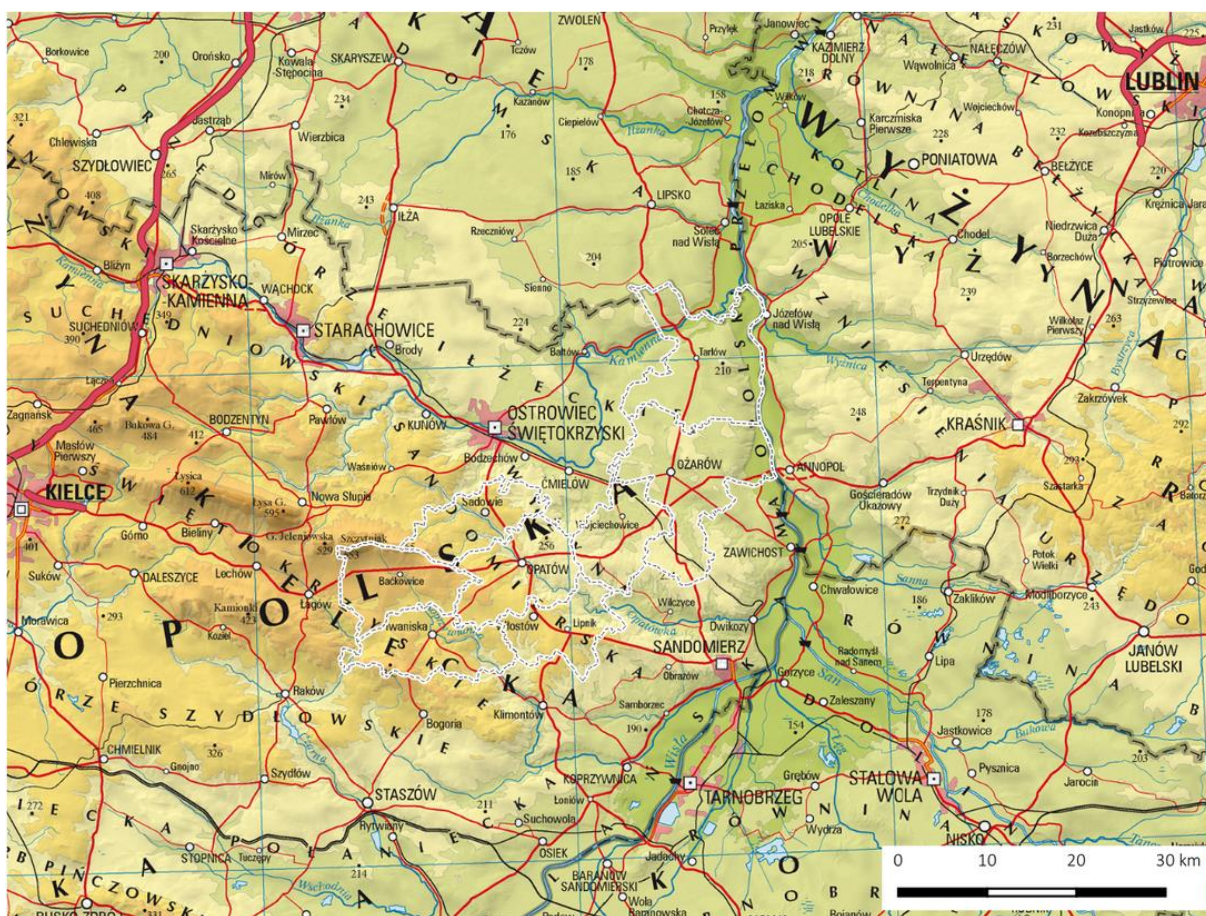
Działania w ramach Partnerstwa prowadzone są w oparciu o Plan Pracy przyjęty przez Radę Partnerstwa dnia 8 grudnia 2020 roku. Określono w nim harmonogram oraz zakres i podział zadań poszczególnych podmiotów, a także wskazano zakres i

sposób włączania w proces projektowy interesariuszy. Grupę interesariuszy stanowią instytucje i organizacje istotne z punktu widzenia celów partnerstwa, w tym samorząd wojewódzki i samorząd powiatowy, jak również lokalni liderzy, w szczególności przedstawiciele środowisk społecznych i gospodarczych.

Obszar partnerstwa **położony jest** we wschodniej części województwa świętokrzyskiego, zajmuje obszar między wschodnią częścią Gór Świętokrzyskich (Pasma Jeleniowskie w gm. Baćkowice oraz Pasma Wygietzowskie w gm. Iwaniska) a południowo-wschodnią częścią Wyżyny Łżeckiej (gm. Tarłów). Naturalną granicę od wschodu stanowi rzeka Wisła.

Ryc. 1. Położenie obszaru partnerstwa

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych GUGiK oraz GDDKiA

Powiat opatowski graniczy od południowego wschodu z powiatem sandomierskim, od południa z powiatem staszowskim, od zachodu z powiatem kieleckim, od północy z powiatem ostrowieckim, od północnego wschodu z powiatem lipskim (woj. mazowieckie), a od wschodu z opolskim i kraśnickim (woj. lubelskie).

Teren partnerstwa przecinają trzy drogi krajowe. Dwie najważniejsze: Warszawa – Radom – Rzeszów (droga krajowa nr 9, międzynarodowa E-371) i Kielce – Lublin (droga krajowa nr 74) zapewniają połączenia ze stolicą województwa, a także regionami sąsiednimi. Uzupełniającym korytarzem we wschodniej części partnerstwa jest droga krajowa nr 79 Warszawa-Bytom.

Sieć osadniczą obszaru partnerstwa tworzą 223 miejscowości zorganizowane w 201 sołectw, w tym dwa miasta: Opatów i Ożarów oddalone od siebie o 23 km. Sieć osadnicza jest dosyć rozproszona, natomiast większość miejscowości ma zabudowę zwartą, o ulicowym charakterze. Największym ośrodkiem na obszarze partnerstwa jest Opatów - siedziba władz miasta i gminy, a także władz powiatu opatowskiego, utworzonego w 1999 r. Działają tu instytucje o zasięgu gminnym oraz ponadlokalnym, właściwe dla miast powiatowych (w tym szpital, szkoły ponadpodstawowe, powiatowy ośrodek kultury, Powiatowo-Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna oraz Filia Biblioteki Pedagogicznej z Kielc, Powiatowe Centrum Kultury, Opatowski Ośrodek Kultury, sąd rejonowy i prokuratura rejonowa, powiatowe oddziały ARiMR i KRUS, oddziały Świętokrzyskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Kielcach, Inspektorat ZUS). Ożarów jest ośrodkiem lokalnym, z ważną funkcją przemysłową (cementownia Ożarów). Świadczy ponadto usługi ponadlokalne w zakresie edukacji (szkoła ponadpodstawowa) oraz usług szczebla powiatowego (wydział komunikacji).

Opatów dzieli od Kielc odległość 60 km, od Krakowa – 164 km, od Lublina – 114 km, od Warszawy – 182 km. Najbliższymi ośrodkami o znaczeniu subregionalnym są Ostrowiec Świętokrzyski oddalony o 18 km od Opatowa oraz Sandomierz (34 km).

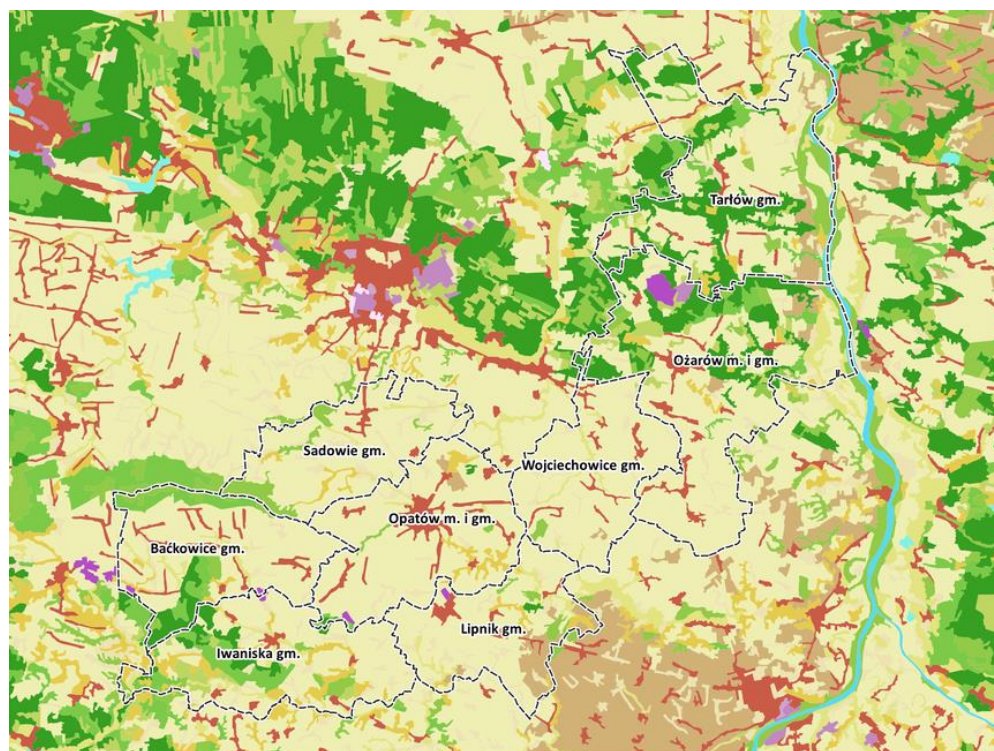
Oryginalnym **walorem naturalnym** obszaru partnerstwa jest bogata, urozmaicona rzeźba terenu, łagodnie pofałdowanych wzgórz, z licznymi wąwozami przecinającymi lessowe wyżynne tereny. Ważnym elementem krajobrazu są doliny rzek: Wisły, Koprzywianki oraz Opatówki, których meandry stworzyły interesującą rzeźbę terenu. Doliny rzeczne wchodzą w sieć regionalnych oraz krajowych korytarzy ekologicznych.

Zróznicowana budowa geologiczna sprawia, że obszar partnerstwa charakteryzuje się znaczną zasobnością w surowce mineralne. Wydobywa się tu wapienie, margle, dolomity i piaskowce. Zasoby te stanowią m.in. postawę działania cementowni w Ożarowie oraz przedsiębiorstw wydobywających kruszywa w 11 lokalizacjach.

Budowa geologiczna w powiązaniu z rzeźbą terenu i warunkami wodnymi sprawiają, że na terenie powiatu opatowskiego występuje zróżnicowanie pod względem jakości gleb. Na przeważającym obszarze występuje pokrywa lessowa zapewniająca urodzajność gleb, stąd w ogólnej strukturze użytkowania dominują użytki rolne.

Tylko północna część obszaru partnerstwa (gminy Ożarów i Tarłów) charakteryzują się większą lesistością. Oryginalnym zjawiskiem przyrodniczo – rolniczym jest lokalna odmiana wiśni uprawiana tylko w tym rejonie, zwana „Nadwiślanką”.

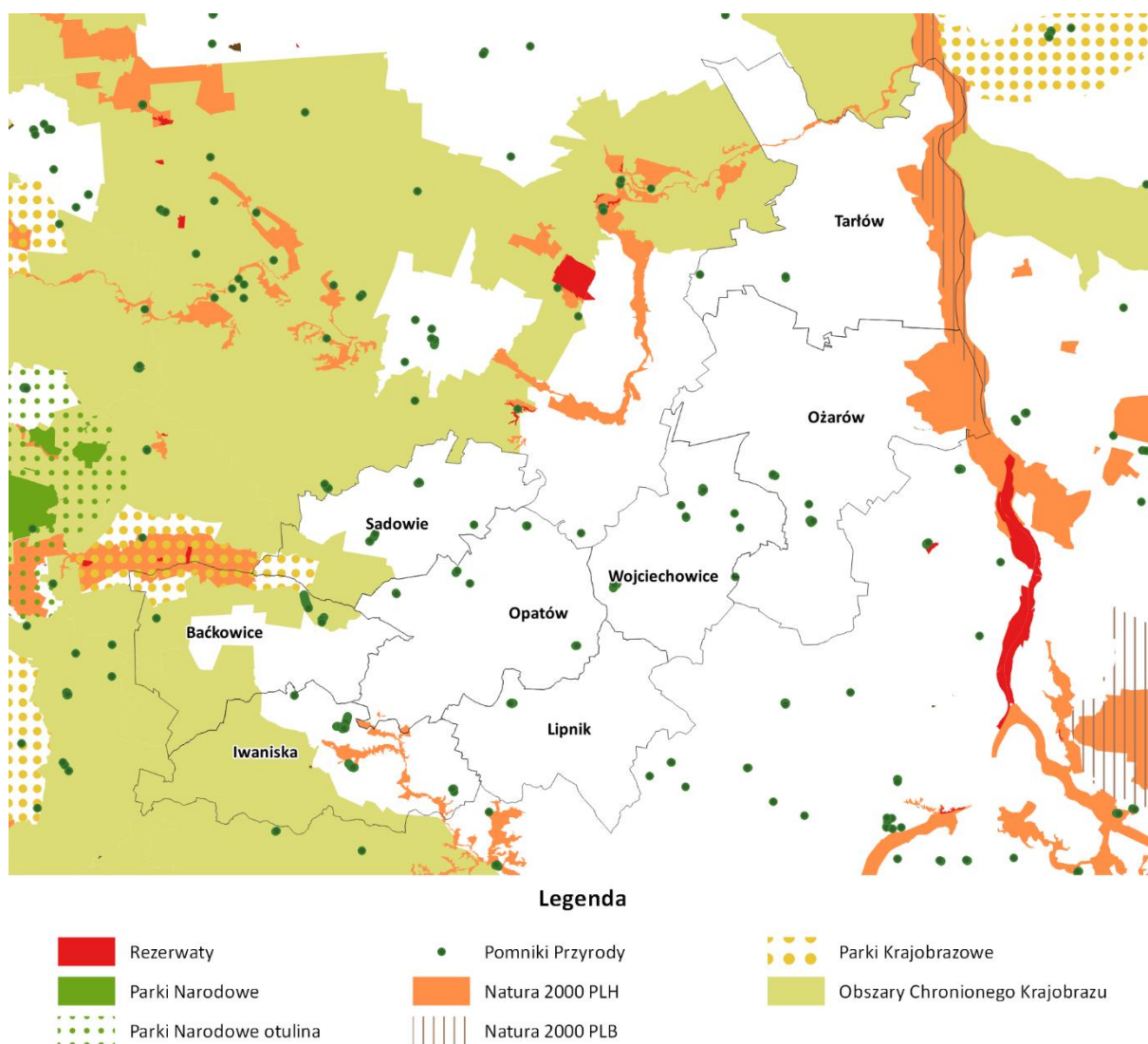
Ryc. 2. Klasy pokrycia terenu obszaru partnerstwa

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych CLC_2018. Projekt Corine Land Cover 2018 w Polsce został zrealizowany przez Instytut Geodezji i Kartografii i sfinansowany ze środków Unii Europejskiej. Wyniki projektu zostały pozyskane ze strony internetowej Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska clc.gios.gov.pl

Obszary chronione zajmują niewielką część obszaru partnerstwa. Zachodnia część należy do kompleksu obszarów Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego oraz Jeleniowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Z kolei we wschodniej części znajdują się tereny należące do europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000: obszar specjalnej ochrony ptaków (PLB) Małopolski Przełom Wisły oraz specjalny obszar ochrony siedlisk (PLH) Przełom Wisły w Małopolsce.

Ryc. 3. Formy ochrony przyrody

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska

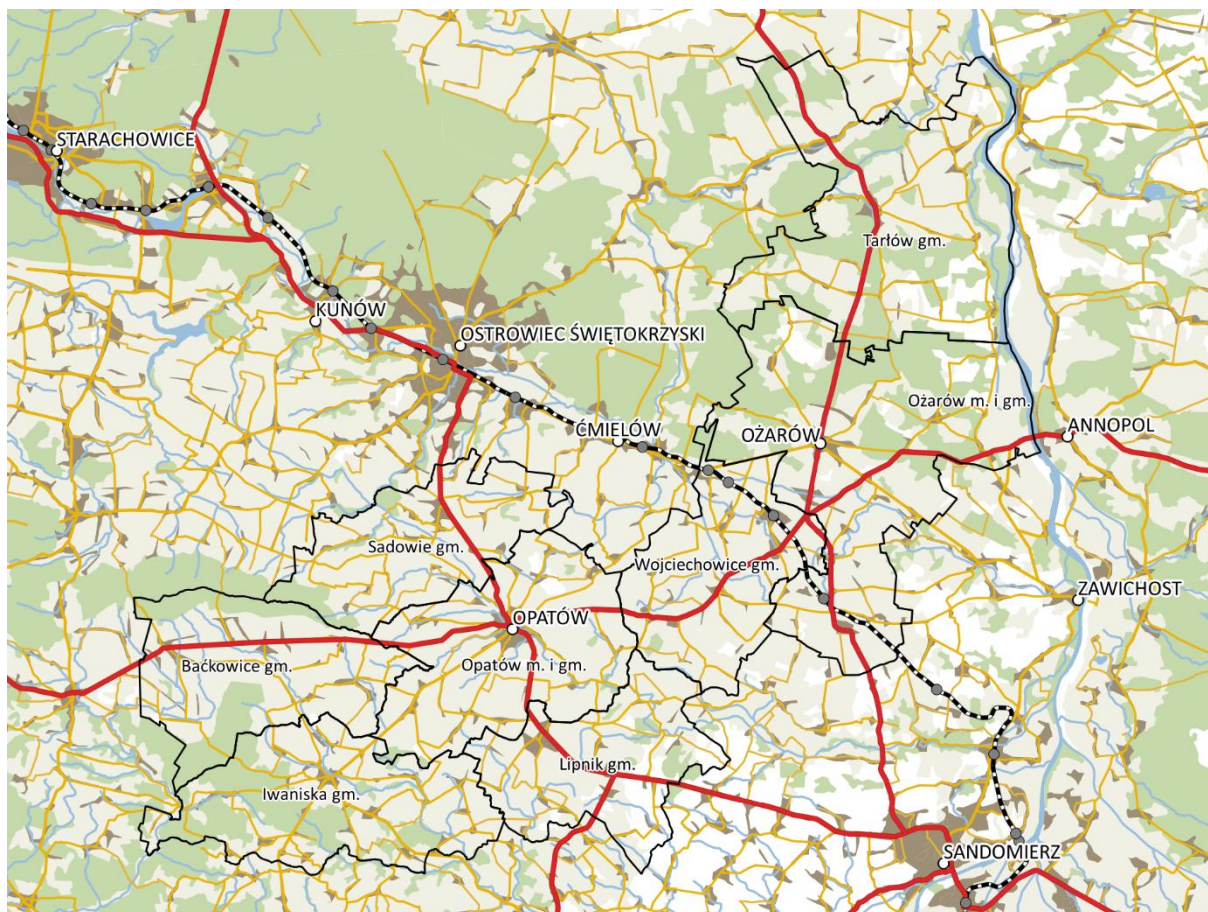
2.2. Analiza powiązań funkcjonalnych na obszarze partnerstwa oraz określenie wiodących funkcji na obszarze

2.2.1. Identyfikowanie powiązań funkcjonalnych na obszarze partnerstwa

Miejscowości na terenie partnerstwa powiązane są siecią dróg różnych kategorii. Większość miejscowości gminnych (poza Iwaniskami) położona jest w przebiegu dróg krajowych, łączących teren partnerstwa z ośrodkami o ważnych funkcjach w skali województwa świętokrzyskiego: Ostrowcem Świętokrzyskim (DK 9), Sandomierzem (DK 77, DK 79) oraz Kielcami (DK 74). Gmina Iwaniska jest

skomunikowana z sąsiednimi gminami drogami wojewódzkimi. Pozostałe elementy sieci drogowej – drogi powiatowe i gminne – zapewniają sprawne połączenia wewnątrz partnerstwa. W opinii lokalnych liderów infrastruktura drogowa została uznana za najważniejszy czynnik sprzyjający współpracy.

Ryc. 4. Sieć komunikacyjna obszaru partnerstwa

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych GUGiK oraz GDDKiA

Z analizy badań mieszkańców¹ wyodrębniono dane dotyczące przemieszczania się mieszkańców pomiędzy poszczególnymi gminami partnerstwa. Analiza przepływów ludności pokazuje, że mieszkańcy najczęściej przemieszczają się do ośrodków miejskich (Opatów i Ożarów) oraz – w mniejszym stopniu – do gmin sąsiadujących. Na siłę powiązań pomiędzy poszczególnymi gminami ma wpływ sam kształt partnerstwa i dystans do ośrodków miejskich położonych poza powiatem opatowskim (w szczególności Ostrowca Świętokrzyskiego).

¹ Badania mieszkańców przeprowadzono w formie ankiety on-line, dostępnej na stronach internetowych członków partnerstwa Ziemia Opatowska w dn. 29.12.2020 – 29.01.2021

Ośrodkiem najbardziej przyciągającym na terenie partnerstwa jest Opatów. Miasto jest rzadziej odwiedzane jedynie przez mieszkańców gmin:

- Ożarów - ze względu na dostępność wielu usług w mieście Ożarów,
- Tartów – ze względu na bliżej położony Ożarów.

Położenie Wojciechowic pomiędzy Opatowem i Ożarowem powoduje, że mieszkańcy równie chętnie korzystają z usług obu miast, przy umiarkowanych kontaktach z pozostałymi gminami. Co ciekawe, mieszkańcy pozostałych gmin rzadko przyjeżdżają do gminy Wojciechowice.

Gminy, które mają średnią siłę powiązań pomiędzy sobą zlokalizowane są w zachodniej i południowej części partnerstwa. Mieszkańcy z tych gmin rzadko wybierają się dalej na wschód i północ niż do Opatowa. Pewną ciekawostką na tym tle są nieco częstsze wyjazdy mieszkańców gm. Lipnik do gm. Tartów. Generalnie najmniej na terenie partnerstwa podróżują mieszkańcy gmin Ożarów i Tartów. Może to wynikać nie tyle z niższej mobilności, co z silniejszych związków z Ostrowcem Świętokrzyskim oraz gminą Lipsko.

Poniższe tabele przedstawiają częstotliwość przemieszczania się mieszkańców pomiędzy poszczególnymi gminami m.in. w celu korzystania z usług, załatwiania różnorodnych spraw. Liczby w tabeli określają procent respondentów z danej gminy, którzy wskazali jak często bywają w pozostałych gminach partnerstwa².

---

² Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ nie uwzględniono wyników odpowiedzi „nie dotyczy”

Tabela 2. Częstość przemieszczania się mieszkańców gmin na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska

gmina destynacji (jadę do...)	Baćkowice			Iwaniska			Lipnik			Opatów		
gmina respondenta (jestem z...)	często/ średnio często	rzadko	nigdy	często/ średnio często	rzadko	nigdy	często/ średnio często	rzadko	nigdy	często/ średnio często	rzadko	nigdy
Baćkowice	X	X	X	30	35	35	20	10	70	75	25	0
Iwaniska	19	41	41	X	X	X	16	22	43	81	8	8
Lipnik	11	22	54	13	24	49	X	X	X	84	5	5
Opatów	26	26	35	28	29	33	24	27	38	X	X	X
Ożarów	2	12	65	2	11	65	2	9	68	42	41	10
Sadowie	19	32	29	17	37	24	10	41	27	83	7	0
Tarłów	5	13	67	6	14	65	8	11	68	35	53	10
Wojciechowice	7	33	52	6	29	57	5	30	58	72	14	10

gmina destynacji (jadę do...)	Ożarów			Sadowie			Tarłów			Wojciechowice		
gmina respondenta (jestem z...)	często/ średnio często	rzadko	nigdy	często/ średnio często	rzadko	nigdy	często/ średnio często	rzadko	nigdy	często/ średnio często	rzadko	nigdy
Baćkowice	20	20	10	15	15	70	15	15	70	10	10	80
Iwaniska	14	22	46	6	19	54	6	16	54	11	16	51
Lipnik	19	24	43	11	22	51	5	30	51	8	24	54
Opatów	20	28	38	19	29	41	11	20	55	15	21	51
Ożarów	X	X	X	2	6	69	8	25	45	10	18	50
Sadowie	25	27	34	X	X	X	7	29	41	14	20	44
Tarłów	68	26	4	2	14	68	X	X	X	7	15	61
Wojciechowice	72	14	10	6	27	59	7	28	58	X	X	X

Do oceny stopnia zabezpieczenia obszaru partnerstwa w usługi wykorzystano odpowiedzi z przeprowadzonych badań społecznych (badanie opinii mieszkańców, badanie opinii liderów³, matryca popytu i podaży usług publicznych i komercyjnych⁴). W zdecydowanej większości opinie zebrane z tych trzech źródeł pokrywają się. Największe rozbieżności wystąpiły w przypadku oceny usług z zakresu kultury oraz sportu i rekreacji. W opinii wójtów/burmistrzów większość mieszkańców korzysta z tych usług na terenie gminy, podczas gdy mieszkańcy wskazali, że równie często korzystają z nich poza obszarem partnerstwa.

Z przeprowadzonych badań korzystania z usług wynika, że obszar partnerstwa nie jest samowystarczalny, choć oferuje duży wachlarz możliwości, szczególnie w zakresie usług podstawowych. Na podstawie udzielonych odpowiedzi dokonano grupowania usług ze względu na przeważającą częstotliwość miejsca korzystania z nich.

<p>Usługi, z których mieszkańcy korzystają najczęściej na terenie własnej gminy (ponad 40% odpowiedzi)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • usługi bankowe i finansowe; • zakupy podstawowych artykułów gospodarstwa domowego i żywności; • usługi rolnicze, obsługi rolnictwa; • edukacja podstawowa dzieci i opieka nad dzieckiem (przedszkole, żłobek); • podstawowa opieka zdrowotna (przychodnia, lekarz, pielęgniarka, dentysta, apteka); • usługi typu "beauty" (fryzjer, kosmetyczka, solarium, spa, itp.). <p>Na terenie każdej gminy funkcjonują podstawowe usługi edukacyjne i zdrowotne, które zaspokajają potrzeby mieszkańców. Wyjątkiem jest opieka żłobkowa, dostępna tylko w 2 gminach, a w przypadku gminy Sadowie występuje niedobór miejsc w przedszkolach w stosunku do zapotrzebowania⁵. Mieszkańcy w niewielkim stopniu korzystają z usług edukacyjnych i opiekuńczych poza macierzystą gminą, a główną przyczyną jest wygoda rodziców, którzy wybierają placówki blisko miejsca</p>
---	---

³ Badanie przeprowadzone w formie ankiety on-line

⁴ Badanie przeprowadzone w formie wywiadów z wójtami i burmistrzami

⁵ Sytuacja ta zmieni się jesienią 2021 r. w związku z planowanym uruchomieniem dodatkowych miejsc w przedszkolach, które uzupełnią obecną lukę

	<p>zatrudnienia. Korzystanie z podstawowej opieki zdrowotnej poza gminą podyktowane jest najczęściej dobrą opinią jaką cieszą się konkretni lekarze, a nie brakiem usługi. W przypadku usług komercyjnych (bankowe, handlowe, obsługi rolnictwa) zaspokajane są potrzeby podstawowe, natomiast z bardziej wyspecjalizowanych form tych usług mieszkańcy korzystają poza gminą lub poza partnerstwem.</p>
<p>Usługi, z których mieszkańcy korzystają w większości na terenie gminy oraz partnerstwa (ponad 40% odpowiedzi)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • usługi budowlane, remontowe, naprawcze z firm; • edukacja młodzieży w szkołach ponadpodstawowych; • doradztwo i pośrednictwo zawodowe, poszukiwanie pracy; • usługi otoczenia i wsparcia biznesu oraz przedsiębiorczości (księgowe, doradcze, szkoleniowe, itp.); • usługi rehabilitacyjno-opiekuńcze nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi. <p>W przypadku usług remontowych o miejscu korzystania decyduje poziom oferowanych usług, bliskość geograficzna firmy i odbiorcy usługi ma mniejsze znaczenie. Prostsze naprawy dokonywane są często na terenie gminy macierzystej, jednak po bardziej specjalistyczne usługi należy się udać do większego ośrodka.</p> <p>Młodzież z gmin partnerstwa uczęszcza w większości do szkół ponadpodstawowych zlokalizowanych w Opatowie i Ożarowie. Nieduża część młodzieży (ok. 10%) wybiera szkoły poza partnerstwem – w Ostrowcu Świętokrzyskim, Sandomierzu, Klimontowie, Lipsku. Na decyzje o wyborze szkoły poza powiatem wpływają: odległość i łatwość skomunikowania, renoma szkoły, tradycje rodzinne, profil szkoły (np. szkoły rolnicze w powiecie sandomierskim).</p>

<p>Usługi, z których mieszkańcy w podobnym stopniu korzystają na terenie gminy, obszaru partnerstwa oraz poza nim (20-30% odpowiedzi)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zakupy na targowiskach; • usługi i doradztwo prawne (adwokat, notariusz, komornik, radca); • doksztalcanie się, edukacja własna, kursy, szkolenia; • imprezy sportowe, mecze, zawody, itp. <p>Brak targowisk w dwóch gminach powoduje, że więcej osób zaopatruje się w innych gminach. W przypadku usług prawnych oraz imprez sportowych wydaje się, że o miejscu korzystania decyduje jakość oferty, a nie tylko jej fizyczna dostępność. W usługach w zakresie doksztalcania nieco popularniejsze są instytucje poza obszarem partnerstwa. Ważnym ośrodkiem w tym zakresie są Kielce: w zależności od gminy odsetek korzystających z usług doksztalcania w stolicy województwa wahał się od 16% (gmina Lipnik) do 41% (gmina Iwaniska).</p>
<p>Usługi z których mieszkańcy korzystają głównie poza partnerstwem (ponad 40% odpowiedzi)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zakupy w sieciach handlowych, większych sklepach, hurtowniach; • zakupy artykułów przemysłowych, odzieży, AGD; • usługi lekarza specjalisty oraz specjalistyczne zabiegi; • usługi z zakresu kultury wysokiej: teatr, koncert, wystawy; • usługi i imprezy kultury popularnej i rozrywki. <p>Usługi związane z handlem są realizowane na terenie partnerstwa i są skoncentrowane głównie w Opatowie i Ożarowie. Jednak szerszą ofertę są w stanie zaproponować placówki handlowe poza partnerstwem, w związku z tym mieszkańcy dokonują zakupów w większych miastach do których z danej gminy jest względnie blisko lub są z nimi dobrze skomunikowane. Do miast tych należą Kielce, Ostrowiec Świętokrzyski, Lipsko, a nawet Lublin. Funkcje specjalistyczne są słabo reprezentowane na terenie partnerstwa, stąd wysoki odsetek korzystających ze specjalistycznej opieki zdrowotnej oraz kultury wysokiej w dużych</p>

	<p>miastach. Ośrodkami leczenia poza partnerstwem są Kielce, Ostrowiec Świętokrzyski, Staszów, Sandomierz. Aby uczestniczyć w wydarzeniach kultury wysokiej mieszkańcy jeżdżą do Kielc, Lublina i Radomia. Należy podkreślić, że część samorządów stara się organizować interesujące wydarzenia we współpracy z uznanymi jednostkami kultury i sztuki. Co ciekawe, respondenci wskazali, że z imprez kultury popularnej i rozrywkowej korzystają niemal równie często na terenie gminy co poza obszarem partnerstwa. Może to oznaczać, że mieszkańcy poszukują tych form spędzania czasu blisko, albo o określonej jakości, której nie odnajdują w innych gminach partnerstwa. Ze względu na brak na terenie partnerstwa uczelni wyższych młodzi ludzie są zmuszeni do wyjazdu do ośrodków akademickich. Najczęściej wybierane są uczelnie w Warszawie, Kielcach, Krakowie, Rzeszowie, Lublinie, rzadziej Radomiu i bardzo rzadko w Ostrowcu Świętokrzyskim.</p>
--	--

Źródło: Opracowanie własne

Generalnie – mieszkańcy gmin, na terenie których są zlokalizowane miasta (Opatów i Ożarów) w zdecydowanej większości korzystają z usług na terenie własnej gminy. Mieszkańcy pozostałych gmin korzystają z usług albo we własnej gminie (usługi podstawowe jak zakupy żywności, edukacja podstawowa i przedszkolna, podstawowa opieka zdrowotna, działalność społeczna i obywatelska) albo na terenie partnerstwa (większość usług komercyjnych, edukacja ponadpodstawowa). Choć te typy usług są dostępne na terenie partnerstwa to istnieje grupa gmin, gdzie znacząca część mieszkańców, a czasem większość, korzysta z usług poza powiatem. Do gmin tych należą: Baćkowice, Sadowie, Ożarów i Tarłów.

Na wybór miejsca korzystania z usług poza partnerstwem duży wpływ ma bliskość dużego ośrodka. Mieszkańcy gm. Baćkowice kierują się głównie do Kielc (widać to w zwiększonych, choć nie decydujących, odsetkach osób, które z różnych usług korzystają w stolicy województwa, a także bardzo wysokim odsetkiem osób pracujących poza partnerstwem). Gminy z północy partnerstwa ciążą do Ostrowca Świętokrzyskiego, miasta o szerszym wachlarzu usług niż oferuje Opatów czy Ożarów. Najwyraźniej widać to w przypadku gminy Tarłów, co wynika z jej położenia

w północnym krańcu partnerstwa (odległość do miasta powiatowego Opatów jest większa niż do Ostrowca Świętokrzyskiego) oraz z sąsiedztwa (od zachodu i północy z gminami nie należącymi do partnerstwa). W tym przypadku kolejnym istotnym ośrodkiem poza partnerstwem jest Lipsko. Nieco mniejsze - ale istotne - oddziaływanie Ostrowca można zauważyć w przypadku gmin Ożarów i Sadowie.

2.2.2. Wiodące funkcje obszaru partnerstwa

Obszar partnerstwa charakteryzuje się przewagą funkcji rolniczych, wzbogaconych lokalnie przemysłem (Cementownia Ożarów, obszary wydobywania surowców mineralnych) i drobną przedsiębiorczością. Na osiem gmin partnerstwa dwie gminy mają status gmin miejsko-wiejskich, z miastami Opatów i Ożarów. Miasta te pełnią funkcje ośrodków lokalnych, przy czym Opatów dodatkowo pełni funkcje powiatowe.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego⁶ Opatów wskazany jest jako ośrodek lokalny pełniący funkcje powiatowe, o wiodących funkcjach obsługi rolnictwa oraz turystyki i wypoczynku. Z kolei Ożarów należy do ośrodków lokalnych pełniących funkcje wykraczające poza granice administracyjne gminy, z wiodącymi funkcjami obsługi rolnictwa oraz przemysłowej. Oprócz gminy Opatów i Ożarów tylko gmina Iwaniska została zaliczona do kategorii gmin wiejskich poddanych lokalnym procesom urbanizacyjnym⁷, pozostałe zostały znalezione w kategorii peryferyjne obszary wiejskie⁸. W ustaleniach polityki zagospodarowania przestrzennego województwa większość obszaru partnerstwa należy do obszaru funkcjonalnego „obszar o największym potencjale rolniczym”, poza gminą Tartów zaliczoną do OF „obszary wielokierunkowej aktywizacji społeczno-gospodarczej”. Dodatkowo, gminy Baćkowice, Iwaniska i Ożarów – ze względu na występujące tu zasoby - należą do podobszaru o największym potencjale wydobywania i przetwórstwa surowców mineralnych.

---

⁶ <https://bip.sejmik.kielce.pl/231-departament-cyfryzacji-geodezji-i-planowania-przestrzennego/1541-plan-zagospodarowania-przestrzennego-wojewodztwa-swietokrzyskiego.html>

⁷ Wg typologii zawartej w PZPWŚ są to obszary wiejskie stanowiące bezpośrednie otoczenie średnich miast i mniejszych ośrodków przemysłowych, odnoszące korzyści z lokalnych procesów urbanizacji i uprzemysłowienia.

⁸ Wg typologii zawartej w PZPWŚ są to obszary o dominującej roli funkcji powierzchniowych (rolnictwo i leśnictwo), często charakteryzujące się nagromadzeniem niekorzystnych zjawisk społeczno-gospodarczych, bez wyraźnego oddziaływania któregoś z dużych ośrodków miejskich i z ograniczoną dostępnością komunikacyjną do tych ośrodków.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego obszar partnerstwa jest przewidziany do rozwoju rolnictwa uzupełnianego funkcjami komplementarnymi, w tym szczególnie turystyką oraz drobną przedsiębiorczością.

2.2.3. Podsumowanie

Opatów i Ożarów są najważniejszymi ośrodkami partnerstwa, kumulującymi zarówno miejsca pracy jak i większość dostępnych w skali powiatowej usług. Dotyczy to np. usług administracyjnych szczebla powiatowego, handlowych, edukacji ponadpodstawowej, a także świadczenia usług kultury (w tym wydarzeń kultury wysokiej). Obecność tych usług sprawia, że są to miasta często odwiedzane przez mieszkańców pozostałych gmin partnerstwa.

Pozostałe gminy mają charakter rolniczy, a część ośrodków osadniczych pełni również funkcje pozarolnicze pozwalające na zaspokojenie podstawowych potrzeb mieszkańców. Istotne dla tych gmin są walory przyrodnicze i krajobrazowe, w tym przebieg dolin rzecznych. W połączeniu z występującymi punktowo obiektami historycznymi stwarzają one możliwości do rozwijania turystyki aktywnej.

Bliskość dużych ośrodków, szczególnie Ostrowca Świętokrzyskiego powoduje, że wiele usług o charakterze specjalistycznym jest dostępnych w niedużej odległości, ale nie na terenie partnerstwa. Poza tym opłacalność ekonomiczna świadczenia pewnych usług (handlowe, specjalistyczne zdrowotne) sprawia, że obszar partnerstwa z ogólną liczbą 52 tys. mieszkańców nie wykazuje odpowiedniej „masy krytycznej” dla rozwijania tych usług. Istotne jest natomiast usprawnianie powiązań komunikacyjnych z większymi ośrodkami oraz współpraca z wyspecjalizowanymi instytucjami działającymi w tych miastach.

2.3. Współpraca z kluczowymi partnerami instytucjonalnymi dysponującymi zasobami, które mogą powiększyć potencjał rozwojowy partnerstwa – inne obszary funkcjonalne, region

Gminy tworzące partnerstwo Ziemia Opatowska już od wielu lat podejmują wspólne działania, które są związane z odpowiedzialnością na różne wyzwania rozwojowe.

Najbardziej sformalizowaną formą współpracy, a jednocześnie o najdłuższej historii, jest **Ekologiczny Związek Gmin Dorzecza Koprzywianki**, zarejestrowany 27 kwietnia 1994 r., ze statutową siedzibą w Baćkowicach. Do organizacji należy 16 samorządów lokalnych, w tym 6 z obszaru partnerstwa Ziemia Opatowska: Baćkowice, Iwaniska,

Lipnik, Opatów, Ożarów i Sadowie. Głównym zadaniem realizowanym przez Związek na rzecz zrzeszonych w nim gmin jest prowadzenie gospodarki odpadami.

Ponadgminnymi inicjatywami oddolnymi, ujętymi w formalne ramy współpracy, są **lokalne grupy działania**. Działają one na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w bardzo wielu dziedzinach, takich jak edukacja, ochrona zdrowia, sport, kultura, aktywność społeczna, pomoc różnym grupom społecznym, promocja obszaru, ochrona środowiska, turystyka, wspieranie rozwoju miejsc pracy.

- **Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego** została zarejestrowana 26 marca 2008 r. i obejmuje swym działaniem obszary gmin: Opatów, Ożarów, Sadowie, Tarłów i Wojciechowice. Sektor publiczny reprezentowany jest przez władze wymienionych gmin oraz władze powiatu opatowskiego.
- **Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Świętokrzyskiej** działa od sierpnia 2008 r. LGD, której siedzibą jest miejscowość Łągów, tworzy siedem gmin, w tym gminy Baćkowice i Iwaniska, położone na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska.
- **Lokalna Grupa Działania Ziemi Sandomierskiej** wpisana do rejestru stowarzyszeń w październiku 2001 r. ma siedzibę w miejscowości Łoniów. Obejmuje swym działaniem obszar 8 gmin powiatu sandomierskiego oraz gminę Lipnik z terenu partnerstwa Ziemia Opatowska.

W związku z dostrzeganym zjawiskiem wykluczenia transportowego z inicjatywy Starostwa Powiatowego w Opatowie utworzony został **Powiatowy Zakład Transportu w Opatowie**. Przedmiotem działalności Powiatowego Zakładu Transportu w Opatowie jest wykonywanie zadań publicznych Powiatu Opatowskiego w zakresie lokalnego transportu zbiorowego, w tym wykonywanie publicznego transportu zbiorowego w zakresie przewozów autobusowych o charakterze użyteczności publicznej na liniach komunikacyjnych wyznaczonych przez Radę Powiatu w Opatowie. Inicjatywa ta jest wspierana przez gminy w wymiarze konsultacyjnym. Gminy wskazują obszary wykluczone komunikacyjnie, tzw. "białe plamy", wykazując tym samym wystąpienie potrzeby utworzenia linii komunikacyjnych.

Gmina Opatów w 2020 r. podjęła współpracę z gminą Sadowie w zakresie **gospodarki ściekowej**. Z terenu jednej miejscowości zlokalizowanej na terenie gminy Sadowie ścieki komunalne będą przesyłane do oczyszczalni ścieków w Opatowie.

Poza współpracą systemową realizowane są działania o charakterze krótkoterminowym:

- w grudniu 2020 r. dokonano **zakupu karetki do szpitala świętego Leona w Opatowie**. Ok. 63% wartości pojazdu pokryło Starostwo Powiatowe,

pozostałą kwotę podzieliły między siebie wszystkie gminy powiatu opatowskiego, a także dwa prywatne przedsiębiorstwa- Cementownia Ożarów oraz Kamieniołomy Świętokrzyskie.

- w ramach współpracy z gminami zostało zrealizowane zadanie pod nazwą **Dostawa i montaż kolektorów słonecznych, instalacji fotowoltaicznych na terenie gmin: Obrazów, Wilczyce, Sadowie, Wojciechowice i Waśniów.**
- w ramach współpracy gmin z Powiatem Opatowskim realizowane są przebudowy i remonty dróg powiatowych wraz z towarzyszącą infrastrukturą.
- Powiat Opatowski realizuje projekt „**Zabezpieczenie mieszkańców Powiatu Opatowskiego w walce z COVID-19 oraz podmiotów zaangażowanych w walkę z epidemią**”. W ramach współpracy m.in. gminy, ośrodki podstawowej opieki zdrowotnej, OSP zostały wyposażone w środki ochrony osobistej.
- Instytucja kultury Powiatu Opatowskiego **Powiatowe Centrum Kultury w Opatowie oraz Opatowski Ośrodek Kultury realizują partnerski projekt** „Program profilaktyki społecznej na terenie miasta Opatów i Powiatu Opatowskiego, w ramach którego zostały utworzone Świetlica w Zespole Szkół nr 2 i Świetlica w Opatowskim Ośrodku Kultury.

Na obszarze partnerstwa działają dwie organizacje **zrzeszające przedsiębiorców**:

- **Cech Rzemieślników i Przedsiębiorców w Opatowie** jest organizacją samorządu gospodarczego rzemiosła, zrzeszającą rzemieślników i przedsiębiorców z terenu powiatu opatowskiego. Powstał w 1925 r., jednak nieprzerwaną działalność prowadzi od 1983 r. Poza działalnością na rzecz zrzeszonych osób i przedsiębiorców prowadzi działalność szkoleniową, współorganizuje egzaminy zawodowe.
- **Stowarzyszenie Prywatnych Przedsiębiorców “Inicjatywa”** działa od 2001 r. i skupia 20 firm z gminy Ożarów. Organizacja reprezentuje interesy przedsiębiorców w kontaktach z administracją lokalną, organizuje również szkolenia i wydarzenia promujące przedsiębiorczość oraz działalność zrzeszonych firm.

2.4. Analiza aktualnych polityk rozwoju gmin/partnerów

Analiza podstawowych dokumentów strategicznych członków partnerstwa wskazuje na dużą zbieżność celów oraz podejmowanych działań. Wynika to z zakresu kompetencji poszczególnych partnerów oraz wspólnego profilu społeczno-gospodarczego obszaru.

W **sferze gospodarczej** aspektami podejmowanymi przez większość jst jest wsparcie dla przedsiębiorców. Podkreślana jest konieczność tworzenia dobrego klimatu do rozwijania przedsiębiorczości, stymulowanie podejmowania działalności przez mieszkańców, tworzenie terenów inwestycyjnych oraz promocja gospodarcza, a także oferowanie informacji niezbędnych przedsiębiorcom. Czterech partnerów w szczególności podkreśla kierunki związane z branżą rolną (m.in. wdrażanie nowoczesnych technologii, sieciowanie producentów rolnych). Innym ważnym zagadnieniem jest aktywizacja zawodowa mieszkańców i pomoc osobom bezrobotnym.

Wspólnym kierunkiem jest również wykorzystywanie lokalnych zasobów kulturowych (w tym zabytków) oraz przyrodniczych do rozwoju gospodarczego. W tym kontekście niemal wszystkie podmioty wskazują na rozwój turystyki, w różnych jej przejawach (rozwój agroturystyki i ekoturystyki, tworzenie nowych produktów turystycznych, spójna informacja i promocja). Kilka gmin podkreśliło konieczność współpracy z innymi instytucjami na rzecz ponadlokalnych inicjatyw w zakresie budowy oferty turystycznej.

Bardzo ważnym obszarem dla działań partnerów jest **sfera społeczna**. Istotne miejsce zajmuje oświata, przy czym zwracana jest uwaga nie tylko na aspekt infrastrukturalny (poprawa bazy dydaktycznej, a w jednym przypadku restrukturyzacja sieci), ale przede wszystkim jakość nauczania oraz rola szkoły w kształtowaniu postaw społecznych.

Ze względu na zmiany demograficzne podkreślana jest również konieczność zwrócenia uwagi na potrzeby osób starszych oraz wymagających opieki (dostęp do usług opiekuńczych, zdrowotnych, rehabilitacyjnych). Pojawia się również aspekt dostosowania infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W kontekście dbałości o osoby w trudniejszej sytuacji życiowej partnerzy zwracają uwagę na zapewnienie dostępu do mieszkań, w tym mieszkań socjalnych.

Partnerzy wskazują na konieczność zadbania o podstawową infrastrukturę służącą mieszkańcom. W zakresie sportu chodzi zarówno o infrastrukturę, jak i wspieranie działalności klubów sportowych, a także urządzenie publicznych miejsc służących rekreacji oraz integracji mieszkańców. Często tego typu działania wskazywane są jako element zwiększania atrakcyjności turystycznej obszaru oraz procesów rewitalizacyjnych.

Dla partnerów ważna jest również dbałość o lokalną kulturę, która poza wkładem w rozwijanie produktów turystycznych ma sprzyjać wzmocnieniu tożsamości lokalnej oraz zapewniać ofertę spędzania wolnego czasu i rozwoju osobistego dla mieszkańców.

Wszyscy partnerzy zwracają również uwagę na kwestie bezpieczeństwa, w tym współpracę z właściwymi służbami oraz niezbędne inwestycje (systemy monitoringu, bezpieczna infrastruktura komunikacyjna).

W **sferze środowiskowej** szczególnie podkreślana jest konieczność wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz podnoszenia efektywności energetycznej budynków. Dotyczy to zarówno obiektów publicznych jak i wsparcia w tym zakresie indywidualnych gospodarstw domowych. O wadze tego zagadnienia świadczy fakt, iż wszystkie gminy partnerstwa przygotowały plany gospodarki niskoemisyjnej. Wciąż aktualne są potrzeby w zakresie uzupełniania infrastruktury oczyszczania ścieków, w mniejszym stopniu dostarczania wody. Ponadto, większość partnerów wskazuje na konieczność kontynuacji działań na rzecz ochrony przyrody, w tym szczególnie podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców (efektywne korzystanie z zasobów, gospodarka odpadami itd.). Gospodarka odpadami jest również tematem łączącym wszystkie gminy partnerstwa.

W kwestiach planowania przestrzennego połowa partnerów podkreśla konieczność przygotowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz uzbrojenia terenów pod budownictwo mieszkaniowe oraz rozwój gospodarczy. Wciąż istotne są kwestie infrastruktury zapewniającej sprawne przemieszczanie się (drogi, chodniki, ścieżki rowerowe, parkingi).

W zapisach połowy strategii lokalnych znajdują się również kierunki dotyczące poprawy dostępu do administracji drogą elektroniczną, w tym e-administracji.

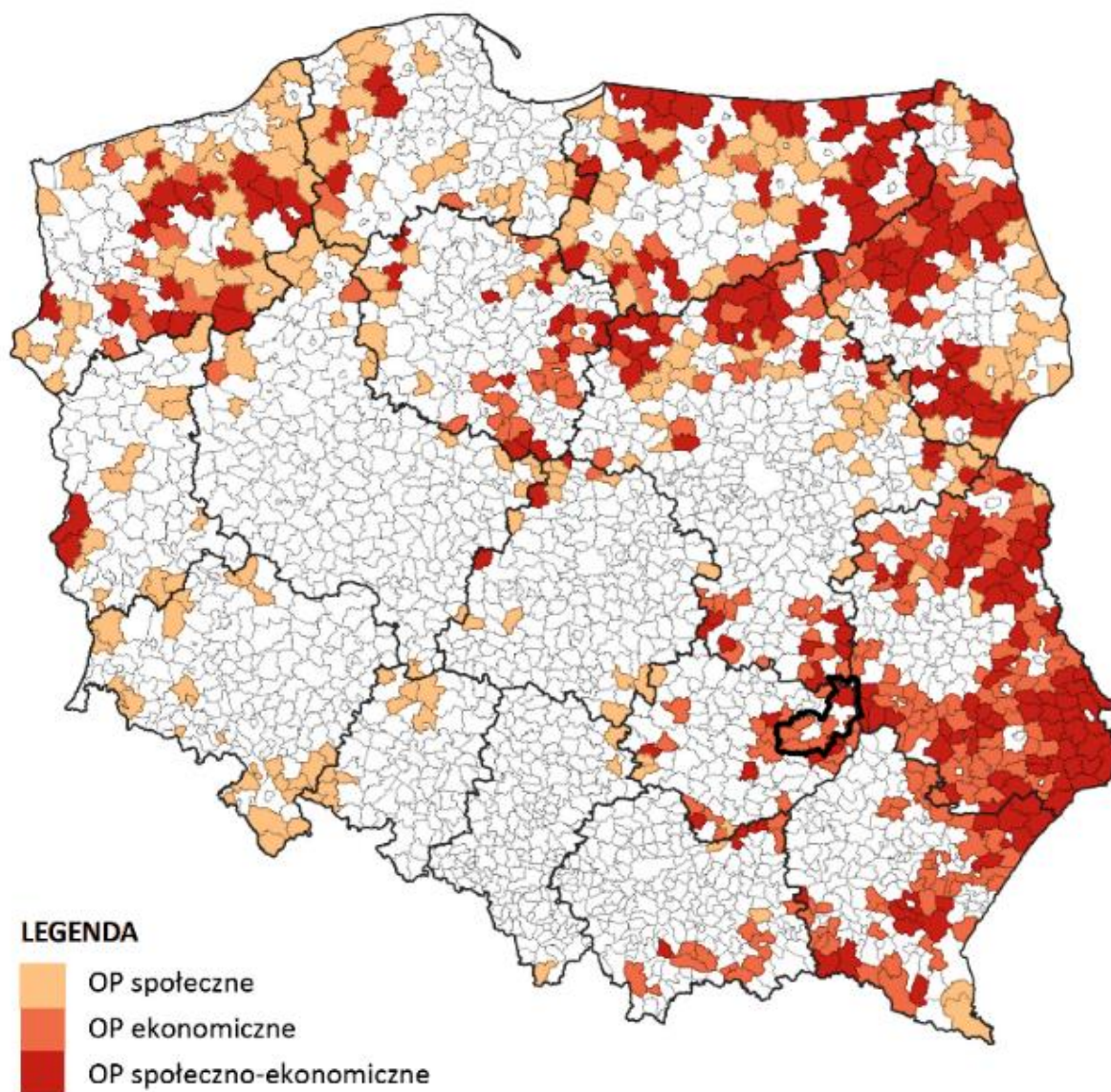
3. Portret statystyczny obszaru partnerstwa – charakterystyka wskaźnikowa

3.1. Delimitacja i typologia obszarów problemowych

Delimitacja obszarów problemowych (OP) w Polsce dla potrzeb wynikających z polityki rozwoju (w tym Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju) po raz pierwszy została wykonana w 2016 r. w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN (Śleszyński i in. 2017) na zlecenie ówczesnego Ministerstwa Rozwoju i została wykorzystana w „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju”. W późniejszych latach wykonywano aktualizacje delimitacji wg tej samej metodologii.

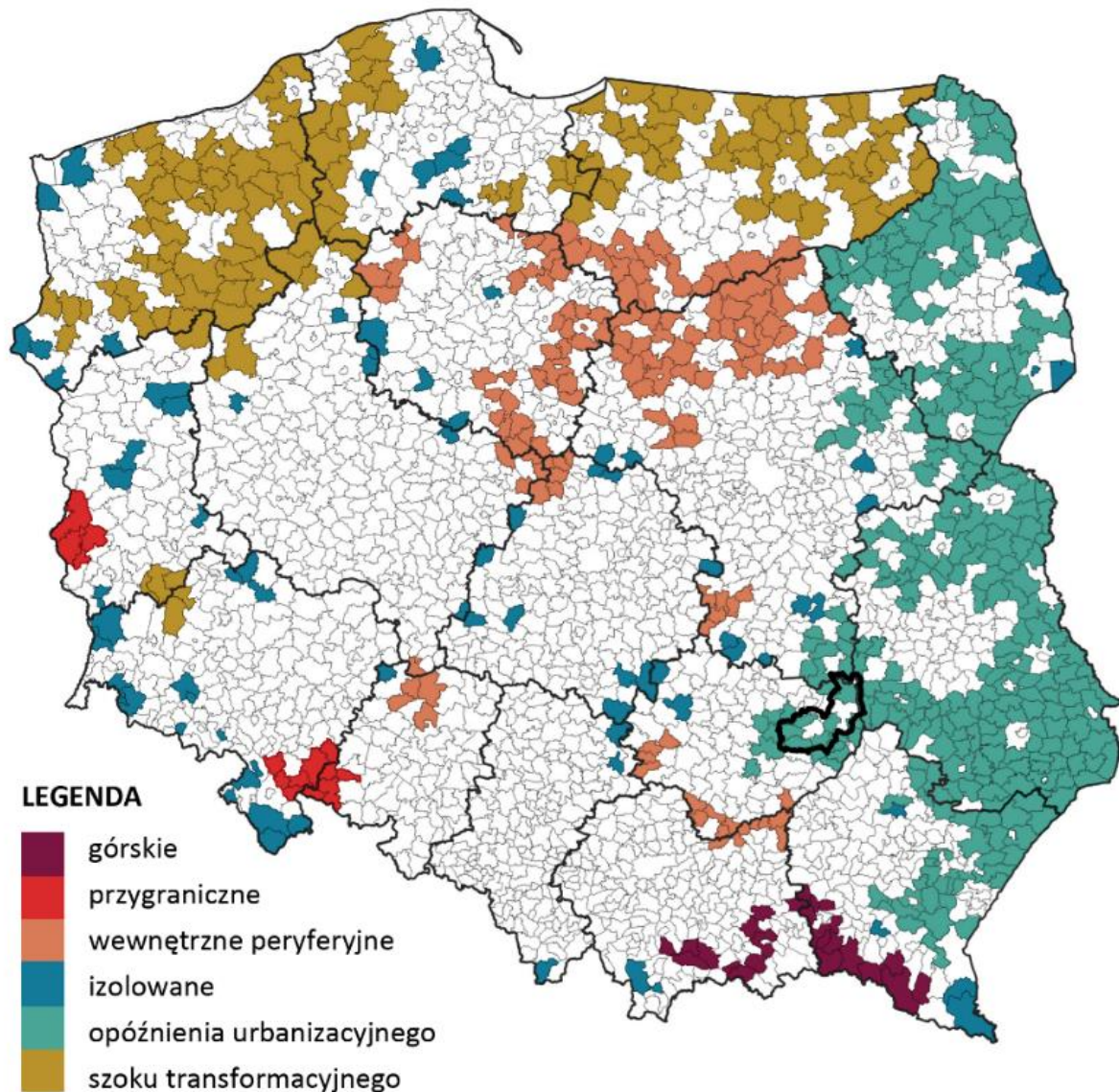
Wypracowana metodologia jest uniwersalna i ma zastosowanie dla różnych celów związanych z programowaniem rozwoju. Jak widać z przedstawionych kartogramów spośród gmin partnerstwa jedynie Opatów i Ożarów nie zostały zaliczone do obszarów problemowych. Pozostałe gminy zostały uznane za obszary opóźnienia urbanizacyjnego.

Ryc. 5. Delimitacja obszarów problemowych

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie Aktualizacji delimitacji obszarów problemowych w Polsce na 2018 rok. (P. Śleszyński z zespołem. Warszawa, 13 grudnia 2019 r.)

Ryc. 6. Typologia obszarów problemowych

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie Aktualizacji delimitacji obszarów problemowych w Polsce na 2018 rok. (P. Śleszyński z zespołem. Warszawa, 13 grudnia 2019 r.)

3.2. Demografia

Rozwój każdej jednostki terytorialnej bazuje w głównej mierze na zasobach endogenicznych wśród których kluczowe znaczenie ma kapitał ludzki. Na jego jakość wpływa szereg czynników, w tym m.in. stan i struktura ludności, ruch naturalny czy procesy migracyjne.

Sytuacja demograficzna w znaczący sposób wpływa na możliwości rozwojowe obszaru - starzenie się społeczeństwa, malejący przyrost naturalny czy depopulacja oddziałują na liczbę osób zdolnych do podjęcia aktywności zawodowej, co z kolei bezpośrednio wpływa na jakość życia, zamożność mieszkańców i w konsekwencji zasobność gmin. Stabilna sytuacja demograficzna i zastępowalność pokoleń jest podstawą stabilnych finansów publicznych. Analiza obecnej struktury wieku lokalnej społeczności danego obszaru oraz obserwowanych trendów pozwala oszacować zmiany oczekiwane w przyszłości dotyczące popytu na usługi, infrastrukturę techniczną, zasoby mieszkaniowe i komercyjne, czy też miejsca pracy.

3.2.1. Ludność

W 2019 r. obszar partnerstwa Ziemia Opatowska zamieszkiwało łącznie 52 089 osób.⁹ Poniższa tabela prezentuje dane liczby mieszkańców GUS w poszczególnych latach w każdej z gmin partnerstwa, wskazując jednocześnie na różnice w liczbie mieszkańców w okresie 10-letnim (2009-2019).

Na przestrzeni lat 2009-2019 dynamika ludności obszaru partnerstwa Ziemia Opatowska wykazuje tendencję spadkową. Jest to zjawisko bardzo niekorzystne biorąc pod uwagę również krytyczną sytuację na terenie całego kraju. Największą dynamikę tego procesu widzimy w gminie Tartów. Przełomowy spadek dla obszaru partnerstwa rozpoczął się w roku 2010 roku.

Tabela 3. Ludność obszaru partnerstwa wg gmin

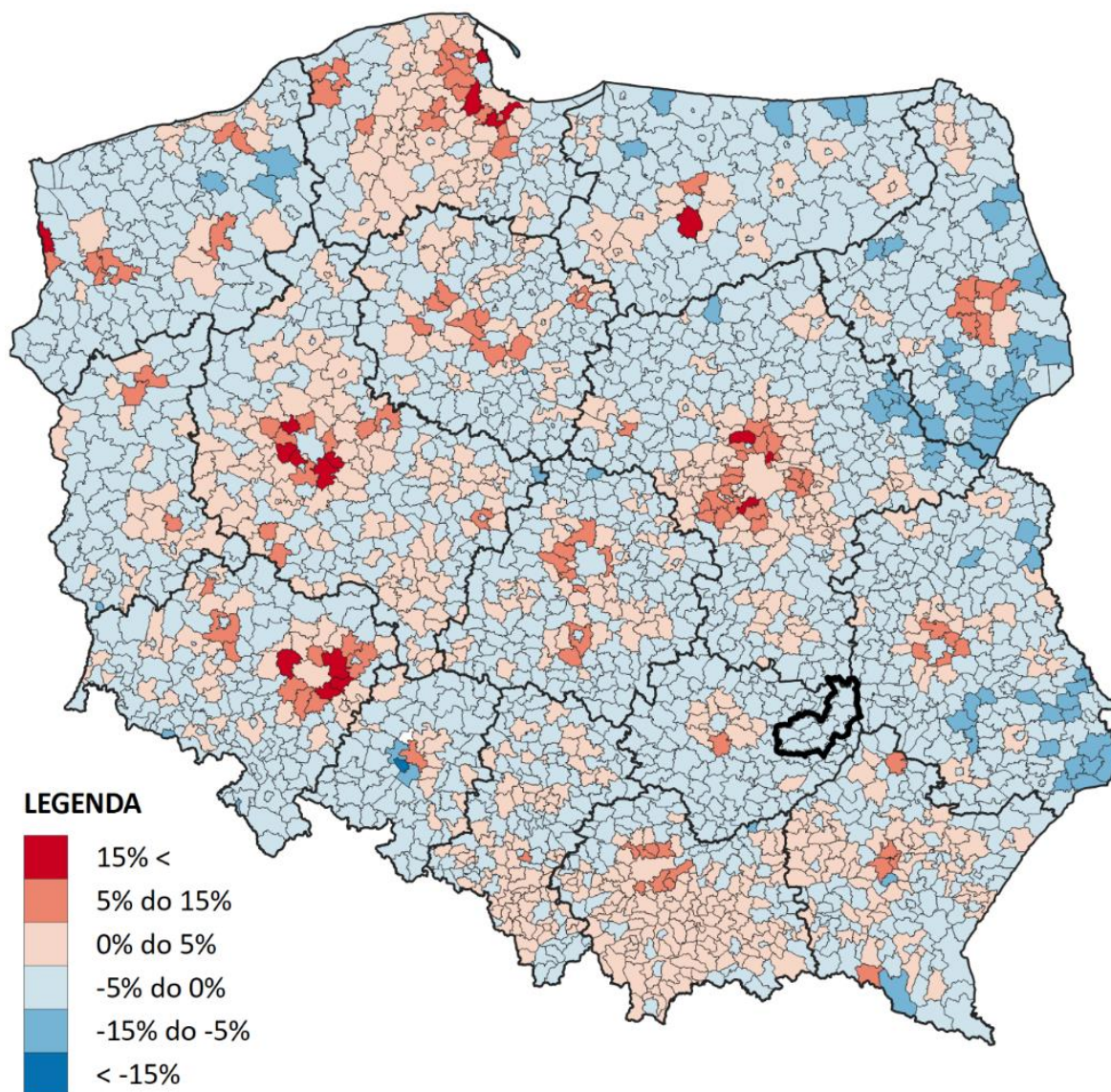
Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019	Różnica
Baćkowice	5 103	5 091	5 049	4 958	4 892	4 870	4 868	-235
Iwaniska	6 971	6 970	6 941	6 815	6 745	6 687	6 616	-355
Lipnik	5 627	5 662	5 538	5 429	5 322	5 277	5 206	-421
Opatów	12 372	12 423	12 227	12 030	11 869	11 737	11 663	-709
Ożarów	11 216	11 233	11 080	11 031	10 856	10 793	10 662	-554
Sadowie	4 207	4 168	4 126	4 044	4 002	3 957	3 929	-278
Tartów	5 639	5 536	5 442	5 383	5 278	5 205	5 139	-500

⁹ Dane GUS

Wojciechowice	4 336	4 330	4 253	4 131	4 064	4 051	4 006	-330
----------------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

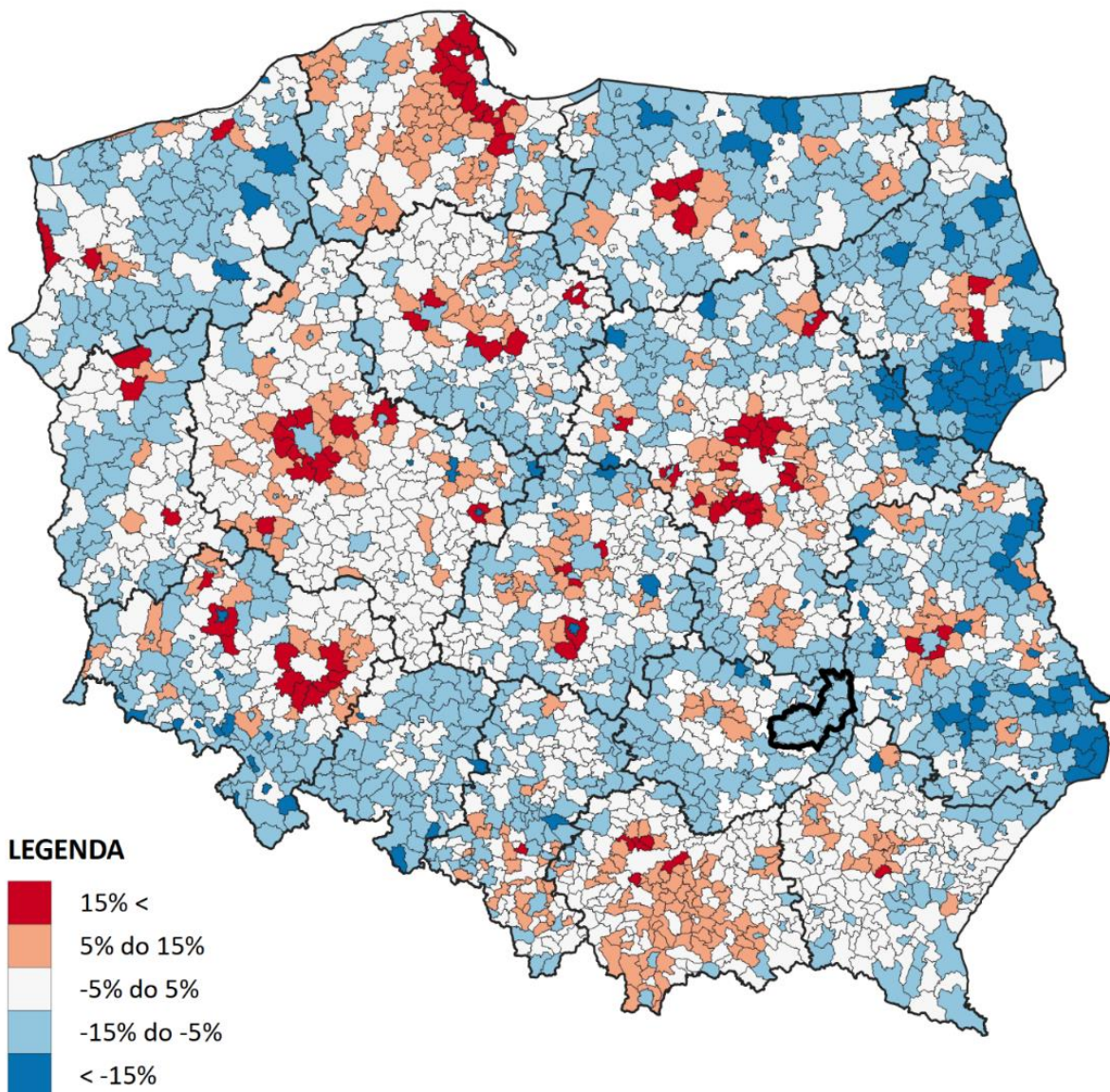
Ryc. 7. Zmiana liczby ludności w latach 2014-2019

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych GUS za rok 2019.

Dane statystyczne jasno pokazują, że liczba ludności w większości gmin partnerstwa spada. Główny Urząd Statystyczny **prognozuje, że spadkowa tendencja liczby ludności będzie postępowała**, wobec czego w 2030 r. obszar partnerstwa Ziemia Opatowska zamieszkiwać będzie jeszcze mniej osób (prognoza spadku od -15% do -5%).

Ryc. 8. Prognoza liczby ludności ogółem 2030

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych GUS

3.2.2. Struktura wiekowa ludności

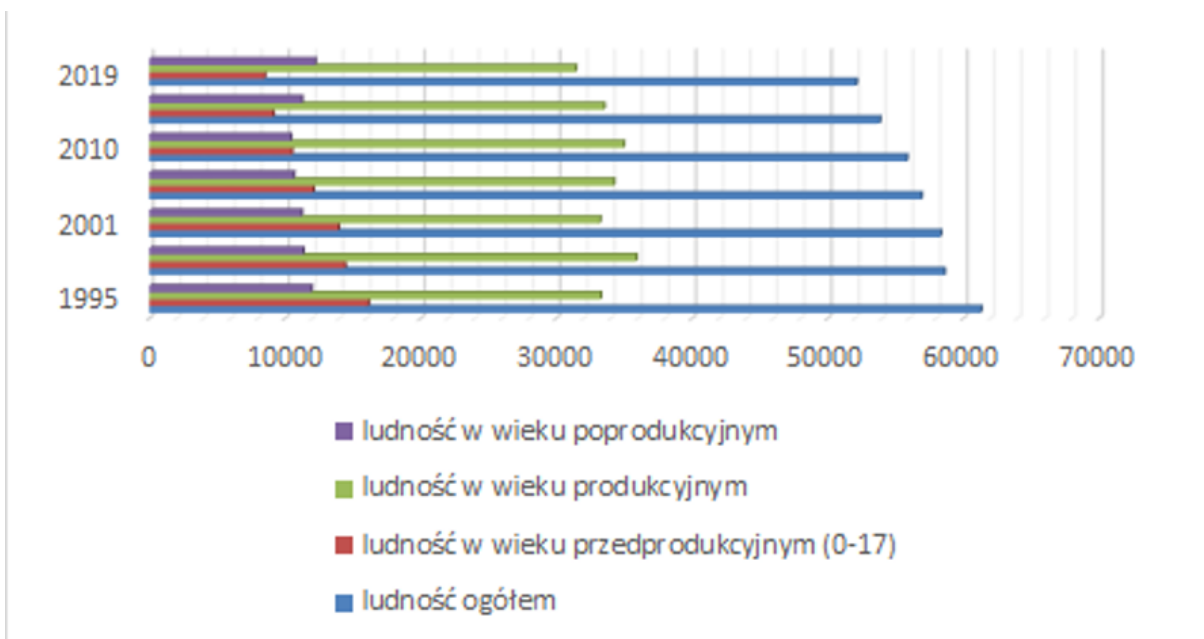
Na przestrzeni 25 lat liczba mieszkańców obszaru partnerstwa zmniejszyła się o 9 425 osoby. Intensywność niekorzystnych zmian w liczbie ludności w kolejnych latach wykazują tendencję wzrostową. Dodatkowo, znaczące zmiany zachodzą w strukturze wiekowej mieszkańców.

Tabela 4. Struktura ludności w latach 1995-2019

Grupy wiekowe	1995	2000	2001	2005	2010	2015	2019	2020
ludność ogółem	61 259	58 581	58 299	56 881	55 811	53 821	52 089	51 834
ludność w wieku przedprodukcyjnym (0-17)	16 107	14 403	13 904	12 046	10 474	9 098	8 477	
ludność w wieku produkcyjnym	33 233	35 862	33 199	34 212	34 934	33 501	31 410	
ludność w wieku poprodukcyjnym	11 919	11 306	11 196	10 623	10 403	11 222	12 202	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Ryc. 9. Zmiany struktury ludności w latach 1995-2019

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

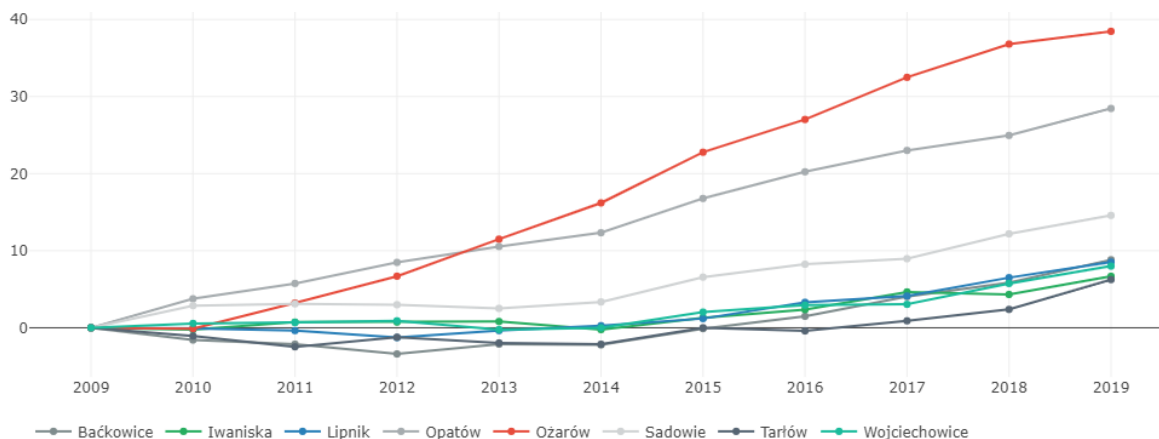
Spada liczba mieszkańców partnerstwa, jednocześnie sukcesywnie rośnie wskaźnik osób w wieku poprodukcyjnym (seniorów). Największa dynamika obejmuje gminę Ożarów, Opatów oraz Sadowie.

Kolejnymi ze wskaźników branymi pod uwagę w ramach struktury ludności są osoby w wieku poprodukcyjnym, przedprodukcyjnym i produkcyjnym. Obszar partnerstwa

dotyka problem depopulacji. Przyjrzyjmy się zatem, jak kształtuje się struktura wieku mieszkańców i jakie zachodzą zmiany w dynamice poszczególnych grup wiekowych.

Ryc. 10. Dynamika zmian liczby ludności w wieku poprodukcyjnym

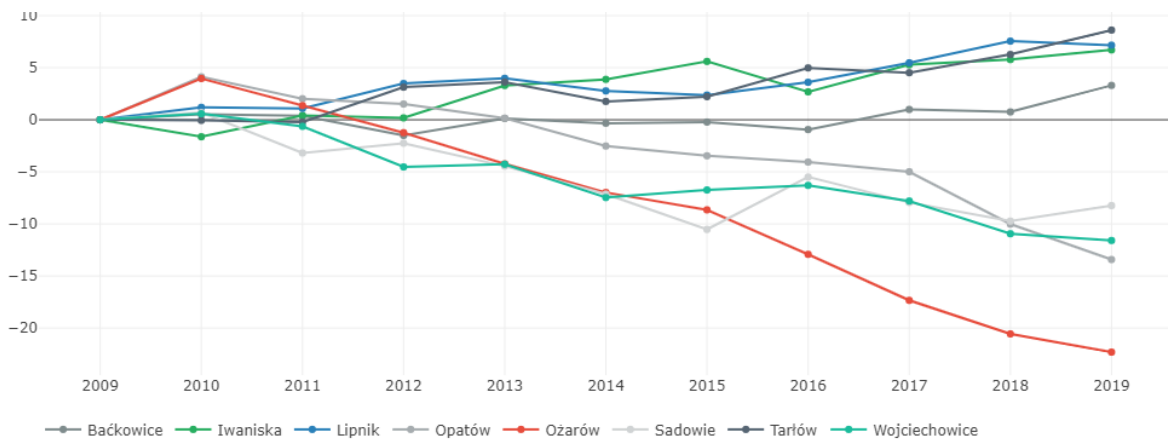

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Wskaźnik Richarda Floridy, czyli **liczba mieszkańców w wieku 25-34 na 1 tys. mieszkańców**, dla całego partnerstwa jest ujemny. Od 2016 roku można zaobserwować wzrost liczby osób w przedziale 25-34 lata w stosunku do ogółu mieszkańców. W 2014 roku wartość wskaźnika Floridy wyniosła - 1,11. W roku 2015 -1,15, rok później -1,24, w 2017 – 1,30, w kolejnym roku -1,35, zaś w 2019 -1,17.

Analizując dynamikę liczby mieszkańców partnerstwa w wieku 25-34 na 1 tys. mieszkańców, można dostrzec duże zróżnicowanie w poszczególnych gminach partnerstwa. Największy spadek notowany jest w gminie Ożarów, Opatów, Wojciechowice, Sadowie. Są to dane bardzo niepokojące skłaniające do pytań, czy problem wynika z tak dużej migracji osób poniżej 35 roku życia (co zostanie omówione w dalszej części tego rozdziału), czy też innych czynników.

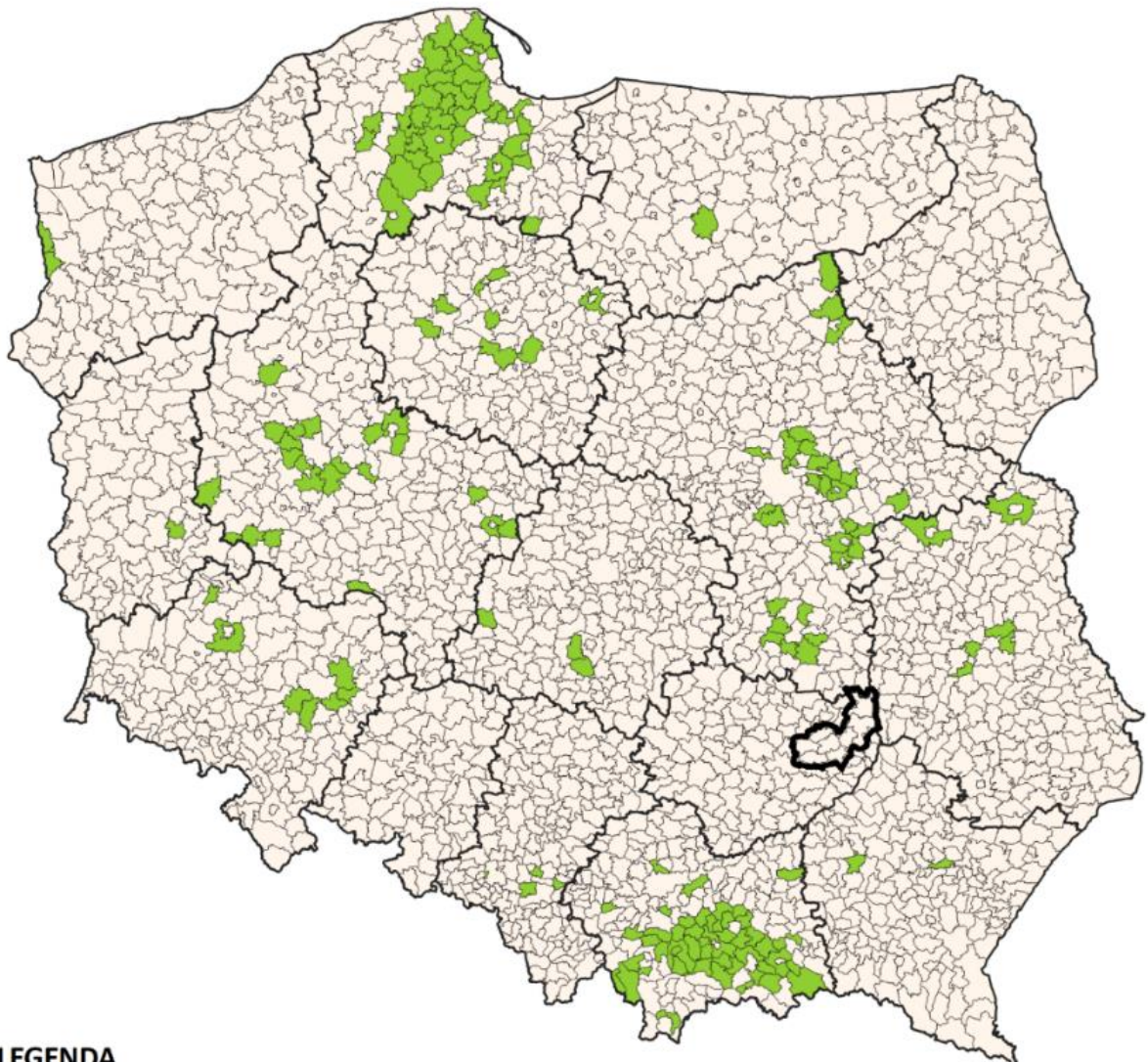
Ryc. 11. Dynamika zmian wskaźnika liczba mieszkańców w wieku 25-34 lata na 1 tys. mieszkańców

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

GUS prognozuje, że do roku 2030 liczba bilans osób w wieku przedprodukcyjnym do poprodukcyjnego będzie się pogłębiać i w żadnej z gmin partnerstwa liczba osób młodych nie będzie wyższa, niż osób w wieku poprodukcyjnym.

Ryc. 12. Gminy o prognozowanej większej liczbie osób w wieku przedprodukcyjnym niż poprodukcyjnym do roku 2030

LEGENDA

 gminy o większej liczbie osób w wieku przedprodukcyjnym niż poprodukcyjnym do roku 2030

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie Prognozy ludności gmin GUS na lata 2017-2030

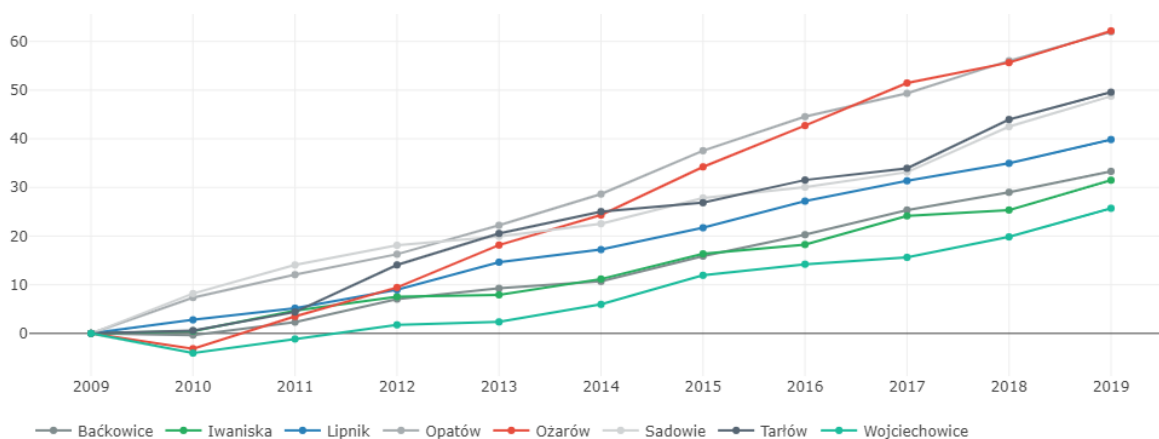
W analizie ludności w wieku **poprodukcyjnym** (mężczyźni – 65 lat i więcej, kobiety – 60 lat i więcej), tj. osób, które osiągnęły wiek powszechnie przyjęty jako wiek zakończenia pracy zawodowej) na 100 osób w wieku **przedprodukcyjnym** (którą stanowią osoby w wieku 0–17 lat, tj. te które nie osiągnęły jeszcze zdolności do pracy) – widać tendencję wzrostową. Oznacza to, że **na 100 osób w wieku poprodukcyjnym w poszczególnych latach przypada znacznie mniej ludzi młodych w wieku przedprodukcyjnym**. Skalę tego zjawiska prezentuje poniższa tabela oraz wykres.

Tabela 5. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym

Lata	2015	2016	2017	2018	2019
Średnia dla partnerstwa	102,74	107,32	111,45	115,66	119,97

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Ryc. 13. Dynamika zmian wskaźnika ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Największą dynamikę przyrostu osób w wieku poprodukcyjnym (emerytów) na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym (wykres powyżej) notuje się w Ożarowie i Opatowie, w gminie Tarłów przypada najwięcej osób w wieku emerytalnym (średnia 142,17 emerytów na 100 mieszkańców), zaś w gminie Iwaniska na 100 osób młodych przypada 94,35 osób w wieku emerytalnym. Średnia dla partnerstwa Ziemia Opatowska wynosi **119,97 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym**.

Tabela 6. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym

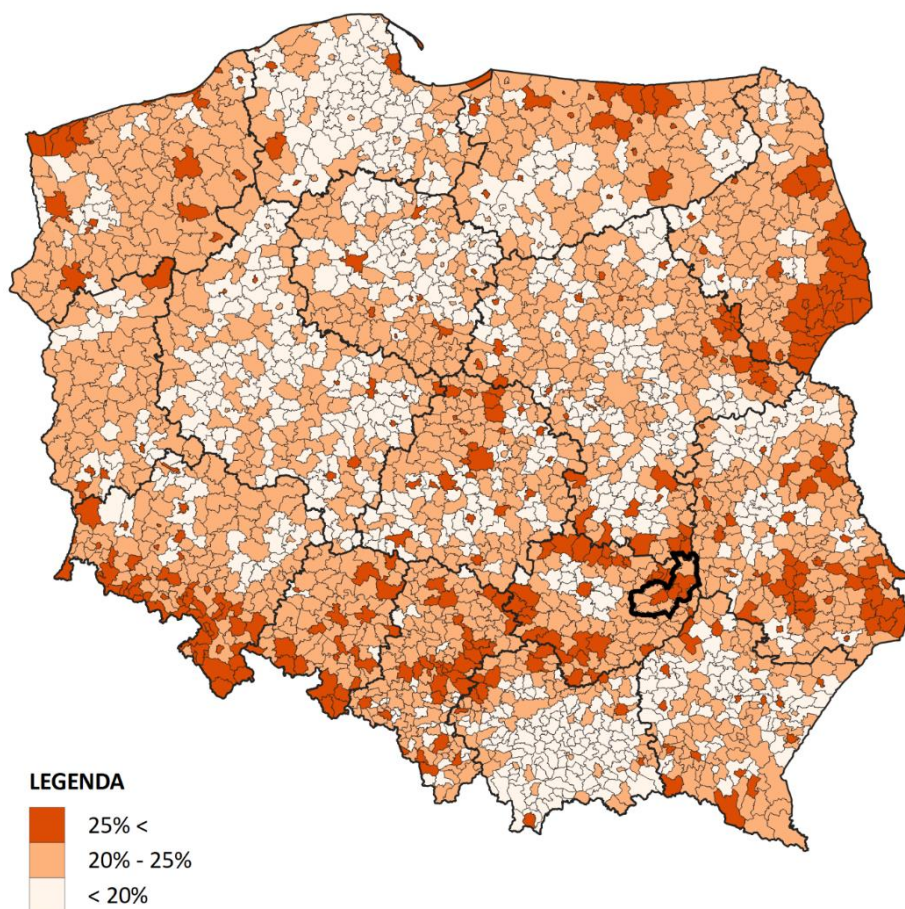
Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019	Różnica
Baćkowice	90,7	92,8	99,1	105,1	113,7	117	120,9	30,2
Iwaniska	83,2	87,1	89,8	96,8	103,3	104,3	109,4	26,2
Lipnik	100,4	105,6	115,1	122,2	131,9	135,5	140,4	40

Opatów	104,4	117	127,6	143,6	155,9	162,9	169,1	64,7
Ożarów	85,9	88,9	101,5	115,3	130,1	133,7	139,3	53,4
Sadowie	103,8	118,4	124,5	132,7	138,2	147,9	154,4	50,6
Tarłów	115,8	120,9	139,6	146,9	155,1	166,7	173,2	57,4
Wojciechowice	113,9	112,6	116,6	127,5	131,7	136,5	143,2	29,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Prognoza GUS wskazuje, że w do roku 2030 wzrośnie liczba **osób w wieku poprodukcyjnym**. GUS prognozuje, że najbardziej „krytycznie” (wskaźnik wzrostu powyżej 25%) dotknie gminy: Ożarów, Wojciechowice, Opatów. W pozostałych gminach GUS szacuje równie wysoki wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym w granicach 20-25%.

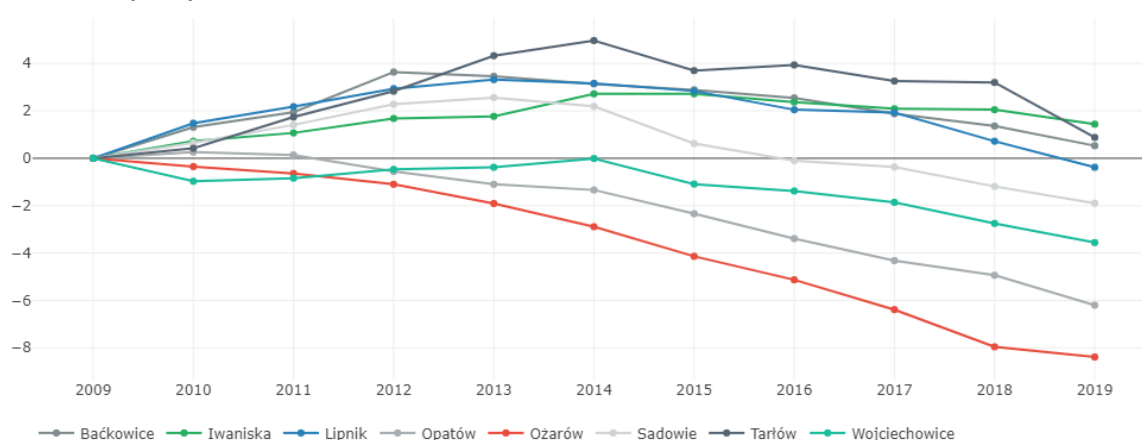
Ryc. 14. Prognoza ludności w wieku 65+ w roku 2030

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie Prognozy ludności gmin GUS na lata 2017-2030

Analiza ludności partnerstwa w wieku produkcyjnym do ludności ogółem wskazuje na tendencję malejącą. Największą dynamikę spadkową widzimy w gminie **Ożarów**. **W ciągu 10 lat liczba osób w wieku produkcyjnym do ludności ogółem spadła w gminie o ponad 9%**. Utratę osób w wieku produkcyjnym (poniżej skali zero na wykresie) notujemy również w gminach: Lipnik, Sadowie, Wojciechowice, Opatów. Spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym widać również w gminach Tartów, Iwaniska i Baćkowice, chociaż wskaźnik pozostaje nadal dodatni. Oznacza to również konsekwencje w wymiarze gospodarczym: kurczące się zasoby pracowników wpływają na kształtowanie się rynku pracy.

Ryc. 15. Dynamika zmian udziału ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności (w%)

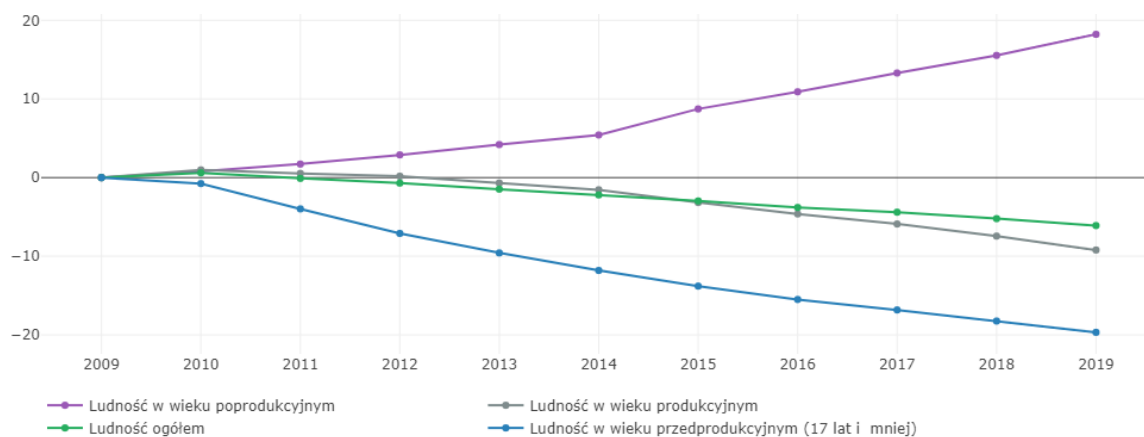

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Natomiast ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym na obszarze partnerstwa mocno rośnie w górę.

Reasumując - **mieszkańcy partnerstwa Ziemia Opatowska starzeją się**. Poniższy wykres obrazuje rosnącą dynamikę wzrostu liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. Jednocześnie spada liczba mieszkańców ogółem. Nie jest to proces bardzo drastyczny, niemniej od 2016 roku notowane są wskaźniki ujemne, co oznacza, że liczba mieszkańców zmniejsza się w stosunku do lat poprzednich. Niepokojący jest również sukcesywny spadek liczby osób w wieku produkcyjnym (od 2011 r. notowane są ujemne wskaźniki). Jednocześnie na przestrzeni 10 lat (od 2010 r.) notowany jest spadek liczby dzieci (do lat 17).

Ryc. 16. Dynamika wskaźników dotyczących ludności dla partnerstwa

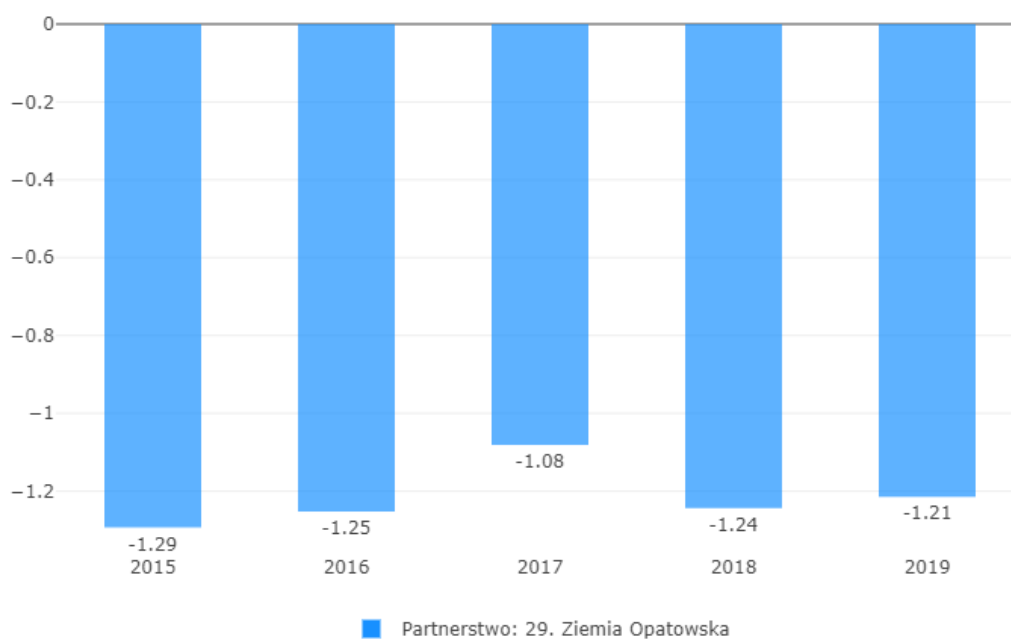
Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

3.2.3. Przyrost naturalny

Przyrost naturalny to różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów w danym okresie, który pokazuje zastępowalność pokoleń. Wskaźnik przyrostu naturalnego na 1 tys. mieszkańców dla obszaru partnerstwa wykazuje tendencję spadkową - średnia partnerstwa w 2019 r. wynosi -1,21 (najgorszy wynik miał miejsce w 2015 r. -1,29%). W porównaniu ze wskaźnikiem kraju -0,09¹⁰ wypada bardzo nisko. Świadczy to o niekorzystnej sytuacji partnerstwa obecnie, ale jest też złym prognostykiem na przyszłe lata.

¹⁰ Dane GUS 2020

Ryc. 17. Przyrost naturalny w ostatnich 3 latach na 1 tys. ludności

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Szczegółowy obraz tego procesu w poszczególnych gminach na przestrzeni 10 lat obrazuje poniższa tabela oraz wykres.

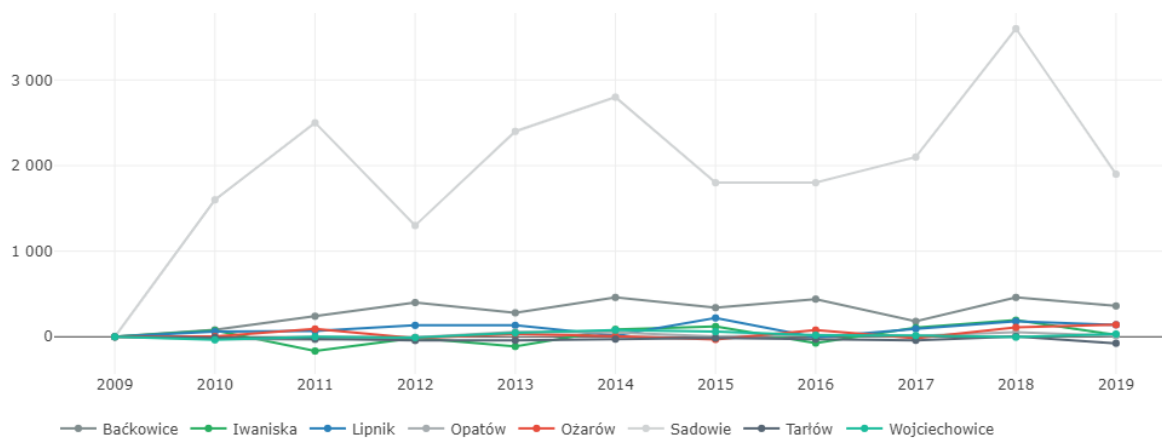
Tabela 7. Przyrost naturalny w latach 2009-2019

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019	Różnica (2019-2009)
Baćkowice	-5	-17	-19	-22	-14	-28	-23	-18
Iwaniska	-15	10	2	-33	-31	-44	-18	-3
Lipnik	-15	-25	-35	-48	-29	-42	-36	-21
Opatów	-63	-42	-98	-65	-70	-96	-71	-8
Ożarów	-32	-61	-42	-22	-27	-67	-77	-45
Sadowie	-1	-26	-25	-19	-22	-37	-20	-19
Tarłów	-58	-44	-34	-49	-34	-60	-14	44
Wojciechowice	-22	-22	-32	-35	-25	-21	-29	-7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

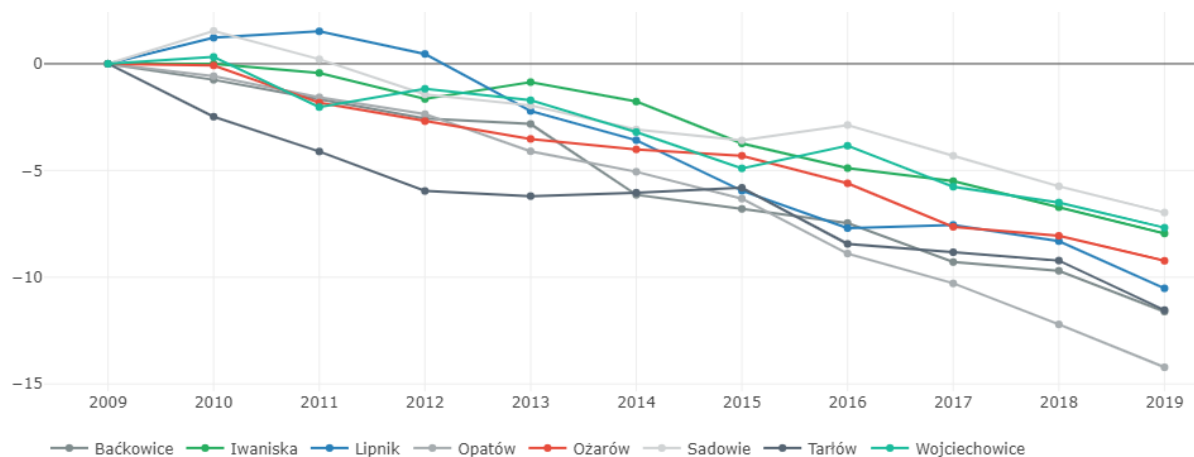
Ryc. 18. Dynamika zmian przyrostu naturalnego

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Liczba kobiet w wieku 15-49 lat drastycznie spada. Tak znaczny ujemny wskaźnik liczby kobiet za kilka lat może przynieść konsekwencje w aspekcie liczby urodzeń (jeśli nie zrównoważy się ze wskaźnikami migracji do partnerstwa).

Ryc. 19. Dynamika zmian liczby kobiet w wieku prokreacyjnym (15-49 lat)

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

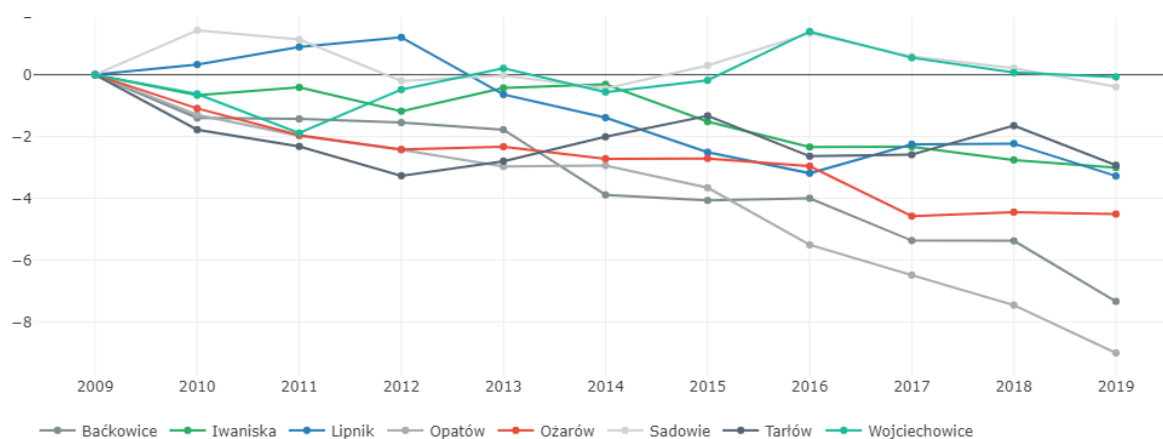
Analizując przyrost naturalny partnerstwa należy także zwrócić uwagę na wskaźnik liczby kobiet w wieku prokreacyjnym na 1 tys. mieszkańców, którego dynamika jest ujemna we wszystkich gminach partnerstwa. Największą dynamikę w negatywnym ujęciu widać w gminie Opatów.

Tabela 8. Liczba kobiet w wieku prokreacyjnym na 1 tys. mieszkańców

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019	Różnica
Baćkowice	236,33	232,96	232,13	226,7	223,63	218,98	-17,35
Iwaniska	234,69	233,72	233,68	231,11	229,21	227,63	-7,06
Lipnik	233,16	235,25	231,67	227,3	227,92	225,51	-7,65
Opatów	236,42	231,75	229,41	227,76	221,08	215,12	-21,3
Ożarów	235,73	231,1	230,23	229,35	224,94	225,1	-10,63
Sadowie	231,76	234,4	231,7	232,44	233,13	230,85	-0,91
Tarłów	228,94	223,63	222,53	225,9	223	222,22	-6,72
Wojciechowice	216,33	212,24	216,79	215,93	217,52	216,18	-0,15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Ryc. 20. Dynamika zmian wskaźnika liczba kobiet w wieku prokreacyjnym na 1000 mieszkańców

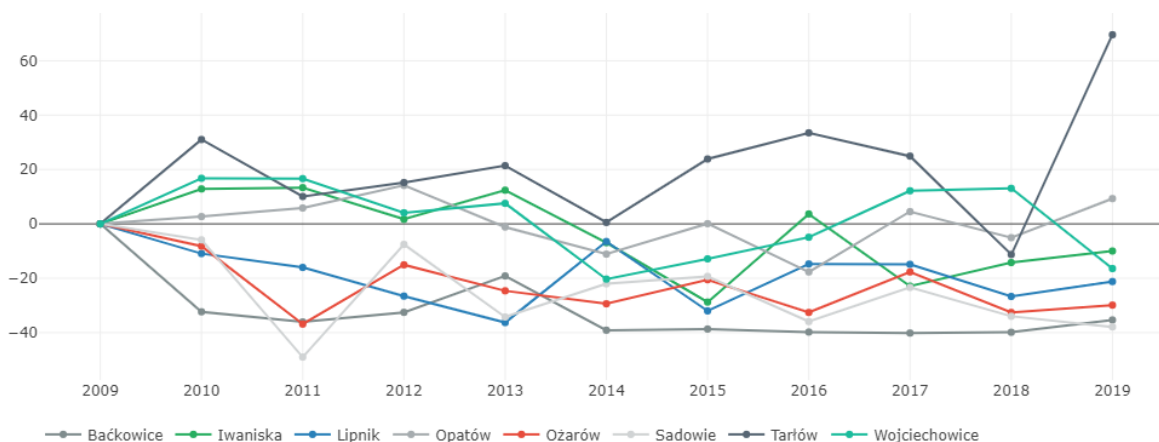
Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Natomiast **współczynnik dzietności kobiet** w latach 2009-2019 (oznaczający przeciętną liczbę dzieci, którą urodziłaby kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (tj. 15-49 lat), przy przyjęciu cząstkowych współczynników płodności¹¹ z tego

¹¹ Płodność kobiet jest mierzona współczynnikiem stanowiącym stosunek liczby urodzeń żywych notowanych w danym okresie do liczby kobiet w wieku rozrodczym.

okresu za niezmiennie) wykazuje jedynie w gminie Tartów i Opatów dynamikę wzrostu, co prezentuje poniższy rysunek.

Ryc. 21. Dynamika zmian współczynnika dzietności kobiet

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Przyjmuje się, że **stabilność, czyli tzw. prostą zastępowalność pokoleń**, gwarantuje współczynnik dzietności kształtujący się w granicach 2,10–2,15. Na obszarze partnerstwa Ziemia Opatowska utrzymuje się zjawisko depresji urodzeniowej - niska liczba urodzeń nie zapewnia prostej zastępowalności pokoleń. W 2019 r. współczynnik dzietności wyniósł 1,26, co oznacza, że na 100 kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) przypadało 126 urodzonych dzieci. Optymalna wielkość tego współczynnika, określana jako korzystna dla stabilnego rozwoju demograficznego, to 2,1-2,15 (tj. gdy w danym roku na 100 kobiet w wieku 15-49 lat przypada średnio co najmniej 210-215 urodzonych dzieci). Współczynnik dzietności partnerstwa Ziemia Opatowska (1,26) jest również niższy od współczynnika kraju, który w 2019 r. wyniósł 1,42.

Tabela 9. Współczynnik dzietności

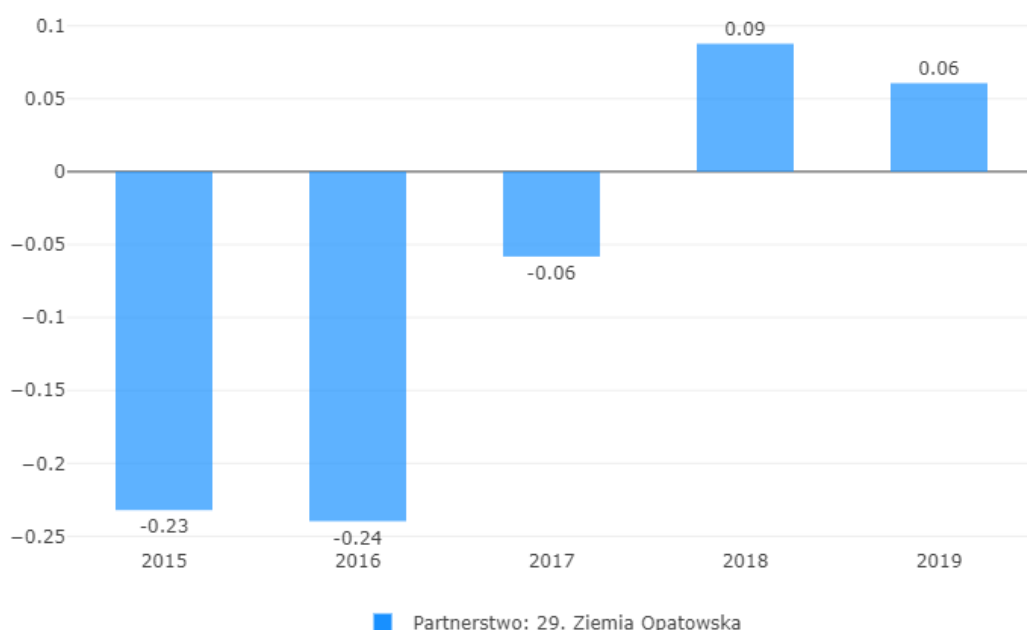
Partnerstwo	2009	2011	2013	2015	2016	2017	2018	2019
Średnia dla partnerstwa Ziemia Opatowska	1,48	1,25	1,29	1,19	1,22	1,27	1,16	1,26

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.2.4. Migracje

Wpływ na stabilność demograficzną obszaru mają również **migracje**, które kreują nie tylko wielkość populacji na danym obszarze, ale również wpływają na jej strukturę wiekową i mają kluczowe znaczenie dla kształtowania wspomnianej już tzw. prostej zastępowalności pokoleń. Ogólne saldo migracji na terenie partnerstwa ma wskaźniki dodatnie od 2018 roku (0,06 w 2019 r.). W porównaniu z rokiem 2015 i 2016, gdzie wskaźniki były ujemne, jest to zdecydowanie optymistyczny sygnał.

Ryc. 22. Saldo migracji na 1 tys. osób (średnia 3-letnia)

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Analiza migracji w poszczególnych gminach wskazuje, że sytuacja na terenie partnerstwa nie jest jednorodna. Dodatnie wskaźniki migracji (więcej osób osiedla się w gminie, niż ją opuszcza) mają gminy Baćkowice (+35 na przestrzeni 10 lat), Sadowie (+4 osoby na przestrzeni 10 lat) oraz Wojciechowice (+1 osoba). Największą stratę liczby mieszkańców z tytułu migracji notujemy w gminach Ożarów (-64 w okresie 10-letnim), Tarłów (-63), Lipnik (-38) oraz Opatów (-25).

Tabela 10. Saldo migracji ogółem

Gmina	2009	2010	2012	2014	2016	2018	2019	Różnica
Baćkowice	-16	-29	-23	-23	-30	-13	19	35

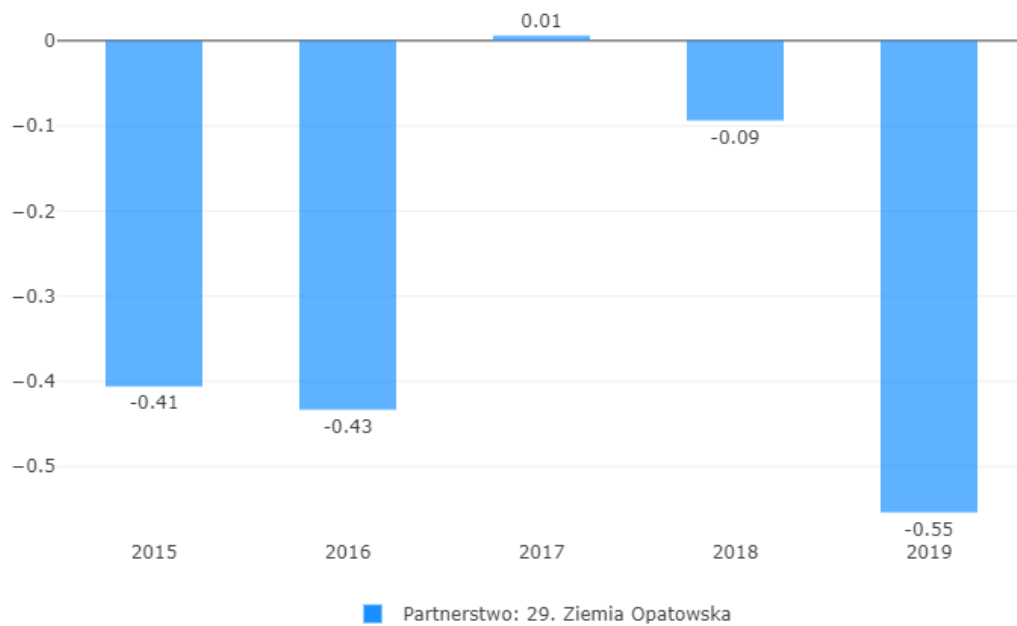
Gmina	2009	2010	2012	2014	2016	2018	2019	Różnica
Iwaniska	-25	-14	-26	-30	-12	-35	-29	-4
Lipnik	3	-21	-40	-22	-34	-23	-35	-38
Opatów	-22	-19	-27	-48	-38	17	-47	-25
Ożarów	-7	-56	-27	-23	-50	-32	-71	-64
Sadowie	-1	-3	6	-26	1	-2	3	4
Tartów	15	2	-18	-23	-11	-12	-48	-63
Wojciechowice	-10	8	-13	11	4	-8	-9	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Analiza **salda migracji¹² osób młodych** w wieku 15-39 lat na 1 tys. mieszkańców wskazuje dla partnerstwa wartości ujemne, co oznacza, że więcej osób w tej grupie wiekowej opuszcza obszar partnerstwa, niż do niego przyjeżdża. Co więcej - w 2019 r. wskaźnik ten drastycznie wzrósł do wartości -0,55 (w 2018 r. wynosił -0,09, a w 2017 +0,01).

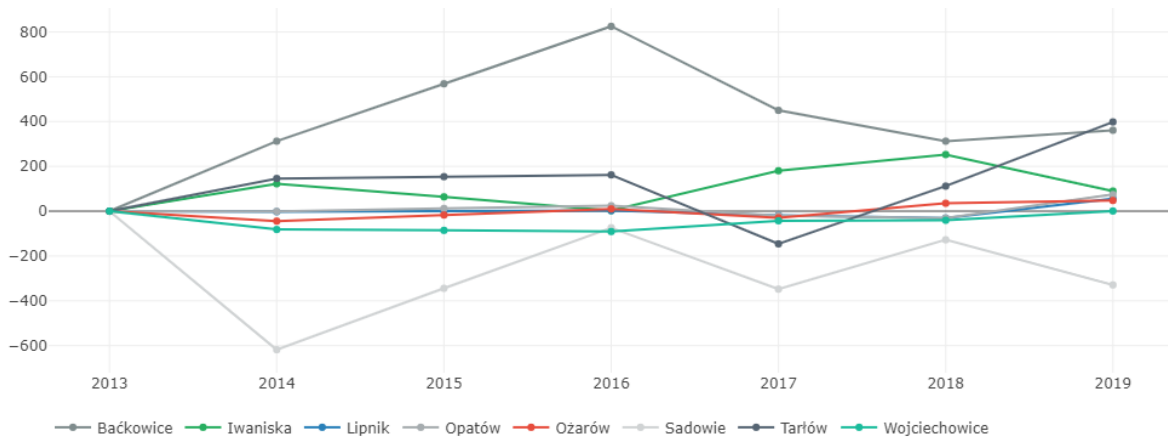
¹² Saldo migracji – różnica między napływem (imigracja) a odpływem (emigracja) ludności z danego obszaru w określonym czasie.

Ryc. 23. Saldo migracji osób w wieku 15-39 lat na 1 tys. osób

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Ryc. 24. Dynamika zmian salda migracji osób w wieku 15-39 lat na 1 tys. osób

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

3.2.5. Wnioski

- Począwszy od 2010 roku na obszarze partnerstwa Ziemia Opatowska notuje się **spadek liczby mieszkańców**. Na przestrzeni 25 lat liczba mieszkańców obszaru partnerstwa zmniejszyła się o 9 425 osoby. Intensywność niekorzystnych zmian w liczbie ludności w kolejnych latach wykazują tendencję wzrostową. Zmiany liczby ludności na obszarze partnerstwa w ciągu ostatnich 5 lat przyjmują wartości ujemne.

- Systematycznie **spada liczba osób w wieku produkcyjnym** Największą dynamikę spadkową widać w gminie **Ożarów**. **W ciągu 10 lat liczba osób w wieku produkcyjnym do ludności ogółem spadła w gminie o ponad 9%**. Utratę osób w wieku produkcyjnym (poniżej skali zero na wykresie) notują również gminy: Lipnik, Sadowie, Wojciechowice, Opatów. Spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym widać również w gminach Tartów, Iwaniska i Baćkowice, chociaż wskaźnik pozostaje nadal dodatni.
- **Spółeczeństwo na obszarze partnerstwa starzeje się**. W 2019 roku na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym (dzieci i młodzież) przypadało niemal 120 osób w wieku poprodukcyjnym (emeryci). Prognozy GUS do 2030 roku wskazują na pogłębiającą się tendencję (prognoza wzrostu liczby osób +65). Najbardziej „krytycznie” (wskaźnik wzrostu powyżej 25%) dotknie gminy: Ożarów, Wojciechowice, Opatów. W pozostałych gminach GUS szacuje wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym w granicach 20-25% (jest to również bardzo wysoki wskaźnik).
- Współczynnik dzietności na obszarze partnerstwa **nie zabezpiecza zastępowalności pokoleniowej** (współczynnik 1, 26). Drastycznie **spada liczba kobiet w wieku rozrodczym**. Dynamika wskaźnika liczby kobiet w wieku prokreacyjnym na 1 tys. mieszkańców przyjmuje ujemne wartości we wszystkich gminach partnerstwa. Największą dynamikę w negatywnym ujęciu widzimy w gminie Opatów.
- **Szybko maleje liczba osób w wieku 25-34** na 1 tys. mieszkańców. Największy spadek notowany jest w gminach Ożarów, Opatów, Wojciechowice, Sadowie.
- Dla partnerstwa jako całości obserwowane jest niewielkie **dodatnie saldo migracji, jednak wyniki są zróżnicowane na poziomie gminnym**: dodatnie wskaźniki migracji (więcej osób osiedla się w gminie, niż ją opuszcza) mają gminy Baćkowice (+35 na przestrzeni 10 lat), Sadowie (+4 osoby na przestrzeni 10 lat) oraz Wojciechowice (+1 osoba). Największą stratę liczby mieszkańców (więcej osób opuściło gminę, niż w niej się osiedliło) zanotowano w gminach Ożarów (-64 w okresie 10-letnim), Tartów (-63), Lipnik (-38), Opatów (-25).
- Pomimo korzystnych wskaźników migracji dla całego partnerstwa ogółem, drastycznie **nisko wypadają wskaźniki migracji osób młodych** oraz przyrost naturalny wyrażony w każdej z gmin wartościami ujemnymi. Czynniki te wpływają na postępującą utratę mieszkańców obszaru partnerstwa. GUS prognozuje, że do 2030 roku liczba mieszkańców zmniejszy się w granicach - od -15% do -5%.

3.3. Sfera społeczna

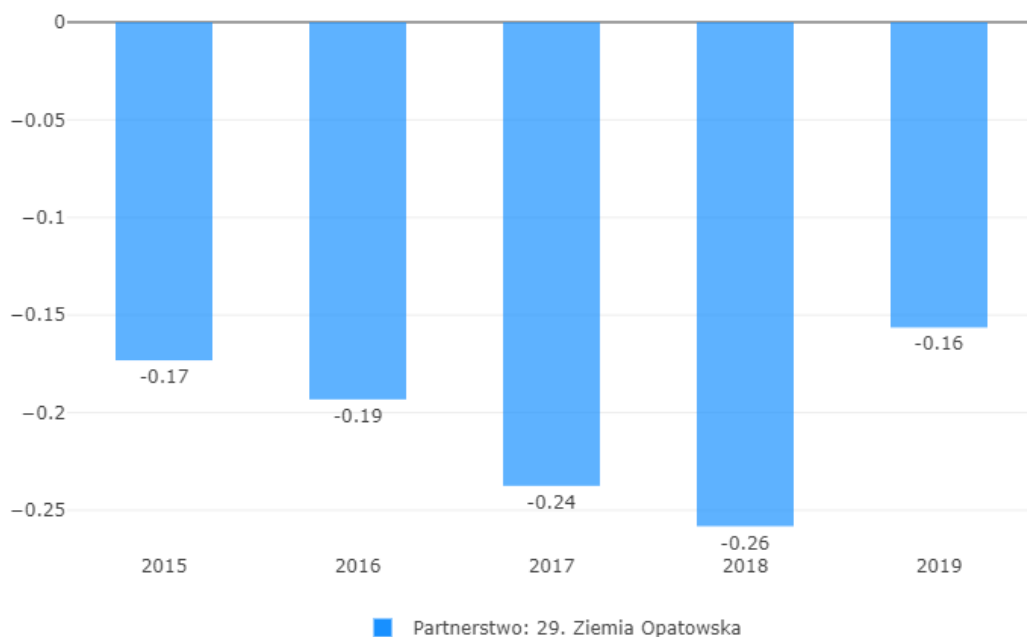
3.3.1. Charakterystyka ogólna

Syntetyczny wskaźnik rozwoju dla **wymiaru społecznego** w każdym z analizowanych lat przybierał wartości ujemne, co oznacza, że sytuacja partnerstwa była gorsza niż średnia dla innych gmin o podobnym profilu społeczno-gospodarczym. Dopiero w 2019 r. zanotowano znaczącą poprawę wskaźnika, choć nadal ma on wartość ujemną.

Najbardziej pogorszyły się parametry dot. bezpieczeństwa. W pozostałych obszarach sytuacja się poprawiła:

- sytuacja demograficzna poprawiła się nieznacznie, ale nadal pozostaje na niskim poziomie (-0,49);
- dostępność i jakość infrastruktury pozostają nadal poniżej średniej dla grupy porównawczej, ale wskaźniki obrazujące ten aspekt poprawiły się w stosunku do 2015 r.;
- dostępność i jakość zasobów mieszkaniowych z wartości ujemnej przeszły w wartość dodatnią (0,06);
- zasoby instytucjonalne, integracja i kapitał społeczny gminy już w 2015 r. był dość wysoki (0,18) a w 2019 r. wzrósł do 0,31.

Ryc. 25. Ogólny wskaźnik rozwoju partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar społeczny

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

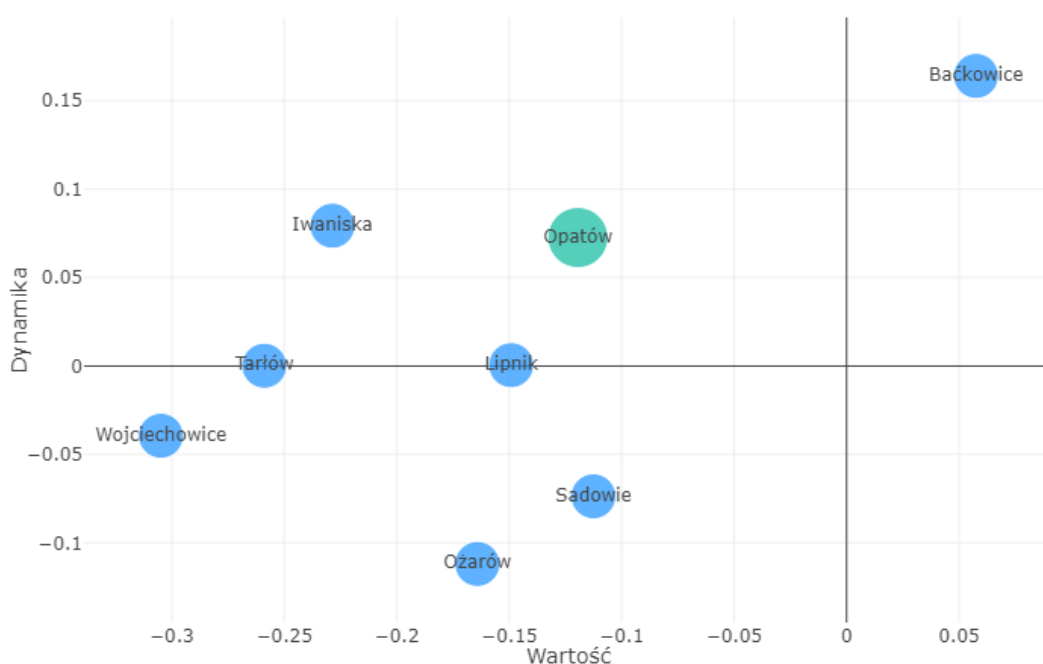

W stosunkowo najkorzystniejszym położeniu są:

- gmina Baćkowice, która jako jedyna ma dodatnią wartość (0,06) oraz dynamikę (0,16) wskaźników rozwoju;
- gminy Opatów i Iwaniska, które przy ujemnej wartości (odpowiednio: -0,12 i -0,23) notują dodatnią dynamikę, a więc poprawę wskaźników.

Najmniej korzystną sytuacją w partnerstwie charakteryzują się gminy Wojciechowice (bardzo niskie, ujemne wartości) oraz Ożarów, gdzie dynamika zmian jest bardzo niekorzystna.

Ryc. 26. Ogólny wskaźnik rozwoju członków partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar społeczny

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

3.3.2. Edukacja i wychowanie

Istotny wpływ na organizację systemu edukacji mają zjawiska demograficzne. Jak wykazano w rozdziale poświęconym demografii dane w podziale na grupy wieku mieszkańców partnerstwa wskazują na spadek liczby osób we wszystkich grupach wiekowych. Szczegółowe dane w podziale na grupy wieku mieszkańców wskazują, że we wszystkich grupach wiekowych od 1995 roku (do 25 roku życia) następuje spadek liczby osób. Największe spadki dotyczą młodzieży i dzieci w wieku 20-24 lat (-680 osób), 15-19 (- 459 osoby) i 5-9 (-408 osób). W tabeli poniżej przedstawiono zestawienie dotyczące edukacji na obszarze partnerstwa na tle kraju, województwa i powiatów ościennych.

Tabela 11. Edukacja w wybranych powiatach w latach 2019-2020

Wyszczególnienie	Jednostka	Polska	Województwo świętokrzyskie	Powiat opatowski	Powiat ostrowiecki	Powiat sandomierski	Powiat staszowski
Szkoły podstawowe	obiekty	14502	563	31	38	46	31
w tym specjalne	obiekty	538	21	4	2	2	0
Szkoły ponadpodstawowe i policealne	obiekty	7818	293	19	28	22	11
Uczniowie w szkołach:							
podstawowych	osoby	306493 7	89506	3640	7138	5401	5461
w tym specjalnych	osoby	12513	515	69	50	59	0
branżowych I stopnia	osoby	207934	5958	337	506	354	453
liceach ogólnokształcących	osoby	756751	23134	876	2152	1307	997
technikach i ogólnokształcących szkołach artystycznych	osoby	662600	23712	855	1896	1195	1652
policealnych	osoby	188356	7575	304	1060	241	22

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego 2021-2030, projekt z marca 2021 r.

W roku szkolnym 2019/2020 na terenie partnerstwa zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego funkcjonowało 31 szkół podstawowych w których uczyło się 3640 uczniów. Średnio na jedną placówkę oświatową przypada 117 uczniów. Jest to mniej o ponad 40% w porównaniu z danymi kraju (211 osób uczących się na 1 szkołę) i mniej, niż średnia w województwie (159 uczniów na 1 placówkę). Porównując te dane z sąsiednimi powiatami jedynie na terenie powiatu sandomierskiego jest podobna sytuacja (117 uczniów/szkolę) natomiast w powiecie ostrowieckim i powiecie staszowskim średnia ilość dzieci wynosi odpowiednio 188 i 176 osób na 1 szkołę podstawową.

Na obszarze partnerstwa funkcjonuje 31 szkół podstawowych (w tym cztery specjalne), 19 szkół ponadpodstawowych i policealnych. Podstawowe dane na temat szkolnictwa na wszystkich poziomach w latach szkolnych 2017-2020 na terenie partnerstwa zawarto w poniższej tabeli.

Tabela 12. Podstawowe dane dotyczące szkolnictwa na terenie partnerstwa w szkolnych latach 2017-2020

Wyszczególnienie	Jednostka	Dane historyczne				Zmiana % (rok / rok)			
		2017	2018	2019	2020	2018/2017	2019/2018	2020/2019	2020/2017
Szkoły podstawowe	obiektów	32	33	32	31	3,1%	-3,0%	-3,1%	-3,1%
w tym specjalne	obiektów	4	4	4	4	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Szkoły gimnazjalne (zlikwidowane)	obiektów	18	4	4	0	-77,8%	0,0%	-100,0%	-100,0%
Szkoły ponadpodstawowe i policealne	obiektów	18	19	20	19	5,6%	5,3%	-5,0%	5,6%
Uczniowie w szkołach:									
podstawowych	osoby	2870	3276	3662	3640	14,1%	11,8%	-0,6%	26,8%
w tym specjalnych	osoby	50	48	51	69	-4,0%	6,3%	35,3%	38,0%
gimnazjum (zlikwidowane)	osoby	1532	1015	531	0	-33,7%	-47,7%	-100,0%	-100,0%
branżowych I stopnia	osoby	313	307	268	337	-1,9%	-12,7%	25,7%	7,7%
liceach ogólnokształcących	osoby	861	823	742	876	-4,4%	-9,8%	18,1%	1,7%
technikach i ogólnokształcących szkołach artystycznych	osoby	465	536	623	855	15,3%	16,2%	37,2%	83,9%
policealnych	osoby	108	127	204	304	17,6%	60,6%	49,0%	181,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Na koniec 2020 roku w szkołach podstawowych kształciło się łącznie 3640 uczniów, tj. o 0,6% mniej niż rok wcześniej. Widoczny jest wzrost liczby uczniów w latach 2018 oraz w 2019 o 14,1% i 11,8% do lat poprzednich. Najwięcej uczniów w analizowanym okresie było w roku 2019 - 3 662 osoby.

Liczba uczniów uczęszczających do szkół w roku szkolnym 2020 wynosiła 3640 uczniów szkół podstawowych, a więc o 770 uczniów więcej niż w roku szkolnym 2017 (wzrost o 26,8%). Zmiany liczby uczniów wynikały m.in. ze zmian systemowych w oświacie (np. likwidacji gimnazjum, techników uzupełniających) oraz zmian demograficznych (malejącej liczby młodzieży i dzieci). **W latach 2017-2020 znacznie wzrosła również liczba uczniów szkół ponadpodstawowych, w tym specjalnych.**

Na obszarze partnerstwa funkcjonują 3 szkoły ponadgimnazjalne: Zespół Szkół Nr 1 w Opatowie, Zespół Szkół Nr 2 w Opatowie, Zespół Szkół w Ożarowie im. Marii Skłodowskiej – Curie, Zespół Szkół Ogólnokształcących im. E. Szyłki w Ożarowie oraz 4 Specjalne Ośrodki Szkolno – Wychowawcze: w Jałowęsach, Dębnie, Sulejowie i Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy - Centrum Autyzmu i Całościowych Zaburzeń Rozwojowych w Niemienicach (jeden taki ośrodek w woj. świętokrzyskim). Na terenie partnerstwa funkcjonują również szkoły Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Kielcach.

Każda z placówek oświatowych jest dostosowana do kierunków kształcenia zgodnie z polityką regionu, stale wzrasta jakość kształcenia wychowanków. Ośrodki biorą udział w różnego rodzaju projektach, w ramach których pozyskano dofinansowanie na ich rozwój i doposażenie w niezbędny do nauki sprzęt i narzędzia.

Dostępne na obszarze partnerstwa usługi edukacyjne, istotne z punktu widzenia grupy młodych mieszkańców planujących założenie rodziny, ukazują jakość systemu kształcenia

Istotną informacją związaną z jakością kształcenia są dane określające skalę punktową egzaminów z poszczególnych przedmiotów, a także pozycję szkół ponadpodstawowych w rankingach ogólnopolskich.

Poziom nauczania w poszczególnych gminach obszaru partnerstwa jest zróżnicowany zarówno pod względem nauczania podstawowego, jak i ponadpodstawowego. Potwierdzają to dane Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Łodzi¹³. Licea i technika z terenu partnerstwa, które plasują się w **rankingu**

---

¹³ Dane Okręgowej Komisji Edukacyjnej w Łodzi

Perspektyw¹⁴ to: LO im. Bartosza Głowackiego w Opatowie, LO (ZSO im. E. Szyłki) w Ożarowie oraz Technikum (ZS nr 1) w Opatowie. Analizując ranking należy podkreślić, że **pozycje tych szkół na terenie województwa są wysokie**- Technikum nr 1 w Opatowie w rankingu 2021 roku plasuje się na 4 miejscu, LO im. Bartosza Głowackiego w Opatowie na 14, a LO im. E. Szyłki w Ożarowie na 17 miejscu.

Tabela 13. Pozycje szkół ponadpodstawowych w rankingach pisma Perspektywy

Nazwa szkoły	2021	2020	2019	2018
LO im. Bartosza Głowackiego w Opatowie	506 - kraj 14- województwo	463 - kraj	501 - kraj	Powyżej 500- kraj
LO (ZSO im. E. Szyłki) w Ożarowie	598 - kraj 17- województwo	Powyżej 1000- kraj	599 - kraj	Powyżej 500- kraj
Technikum (ZS nr 1) w Opatowie	254- kraj 4- województwo	Powyżej 500- kraj	265-kraj	206- kraj

Źródło: opracowanie własne na podstawie pisma „Perspektywy”

Dla porównania szkoły średnie w ościennych powiatach zajmują wg. Rankingu Perspektywy 2021 odpowiednio miejsca:

Licea:

- LO im. św. Jadwigi Królowej w Kielcach (1 miejsce w województwie, 12 w kraju)
- VI LO im. Juliusza Słowackiego w Kielcach (2 miejsce w województwie, 102 w kraju)
- II LO im. Jana Śniadeckiego (3 miejsce w województwie, 123 w kraju)
- I LO im. Stefana Żeromskiego w Kielcach (4 miejsce w województwie, 246 w kraju)
- LO nr II im. Joachima Chreptowicza w Ostrowcu Świętokrzyskim (7 miejsce w województwie, 317 w kraju)
- I LO Collegium Gostomianum w Sandomierzu (10 miejsce w województwie, 422 w kraju)

¹⁴ Źródło: www.licea.perspektywy.pl/2021/

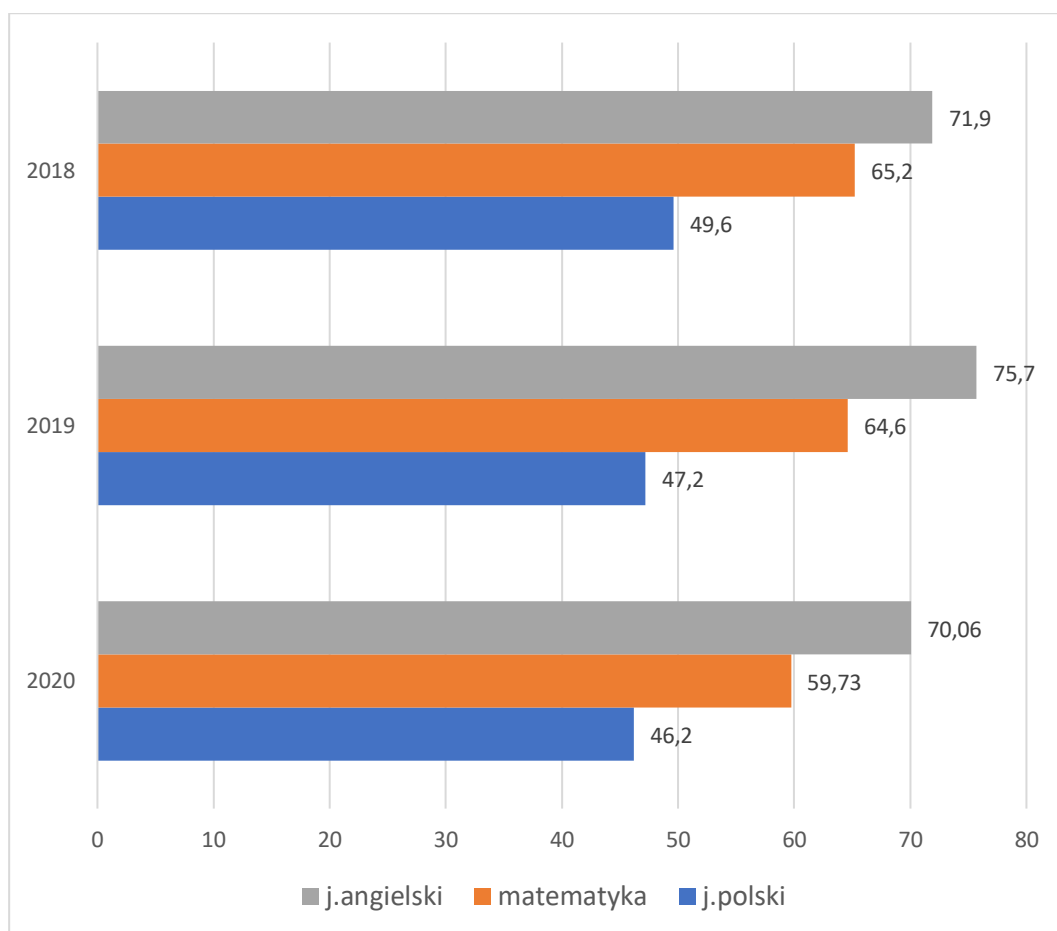
www.technika.perspektywy.pl/2021/

Technika:

- Technikum nr 3 (ZS nr 3) w Ostrowcu Świętokrzyskim (1 miejsce w województwie, 70 w kraju)
- Technikum Leśne w Zagańsku (3 miejsce w województwie 228 w kraju)

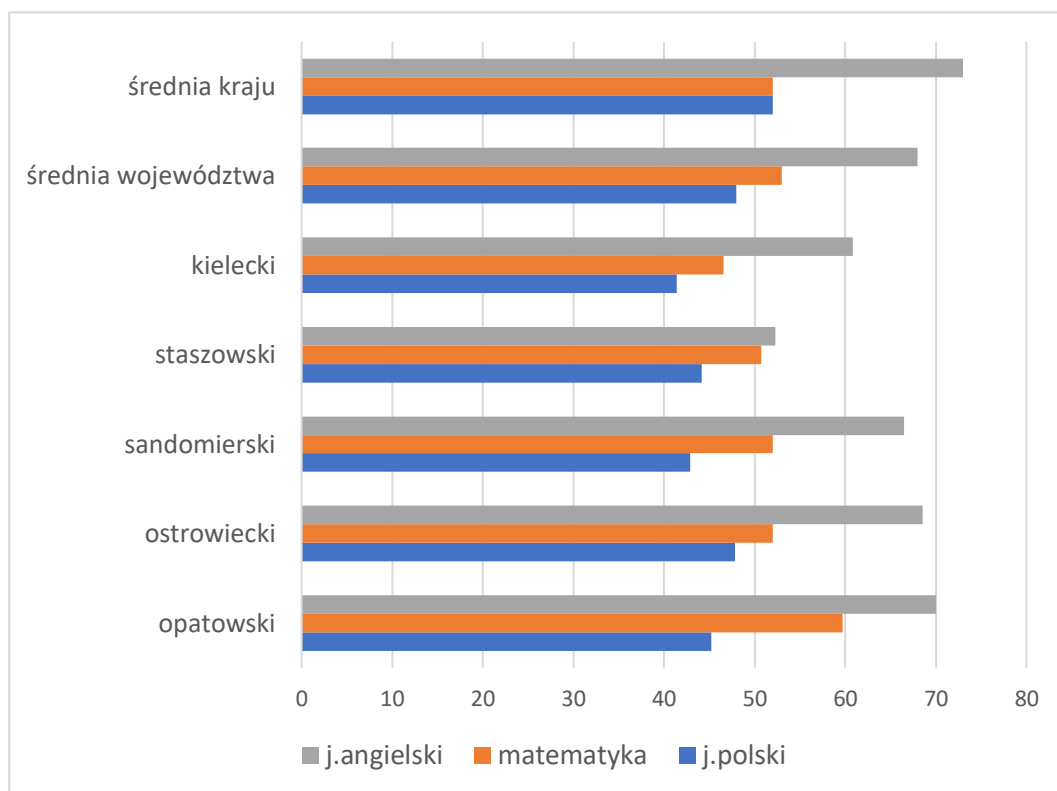
O dość dobrym poziomie (w porównaniu z województwem) nauczania w szkołach średnich funkcjonujących na terenie partnerstwa świadczą wyniki egzaminów maturalnych, co obrazują poniższe wykresy. Do analizy włączono także powiaty ostrowiecki, staszowski, kielecki oraz sandomierski, na terenie których szkoły często stanowią alternatywę dla młodych mieszkańców obszaru partnerstwa.

Ryc. 27. Wyniki procentowe egzaminu maturalnego w latach 2018-2020 r. szkół z terenu powiatu opatowskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zestawienia zbiorczego średnich wyników egzaminu maturalnego wg przedmiotów powiatami, czerwiec 2020, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi

Ryc. 28. Wyniki procentowe egzaminu maturalnego w 2020 r. w wybranych powiatach

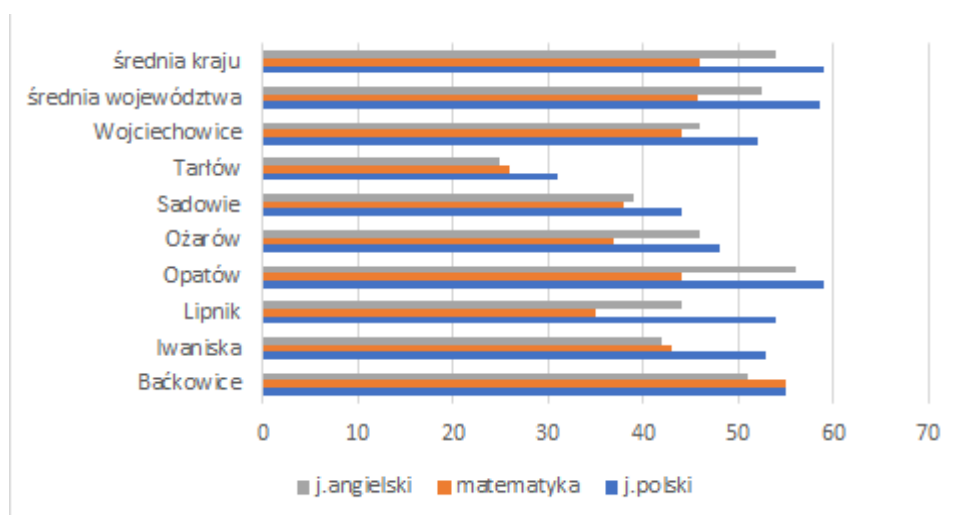
Źródło: Opracowanie własne na podstawie zestawienia zbiorczego średnich wyników egzaminu maturalnego wg przedmiotów powiatami, czerwiec 2020, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi

Na uwagę zasługuje fakt, że maturzyści ze szkół na terenie partnerstwa osiągają wyższe wyniki z języka angielskiego na poziomie podstawowym w stosunku do średniej w województwie.

Gminę Opatów wyróżniają także bardzo wysokie wyniki egzaminu 8-klasisty z języka angielskiego (powyżej średniej kraju i województwa¹⁵).

¹⁵ Dane Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Łodzi za 2020 rok

Ryc. 29. Wyniki procentowe egzaminu ósmoklasisty w roku 2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zestawienia zbiorczego średnich wyników egzaminu ósmoklasisty wg przedmiotów gminami, czerwiec 2020, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi

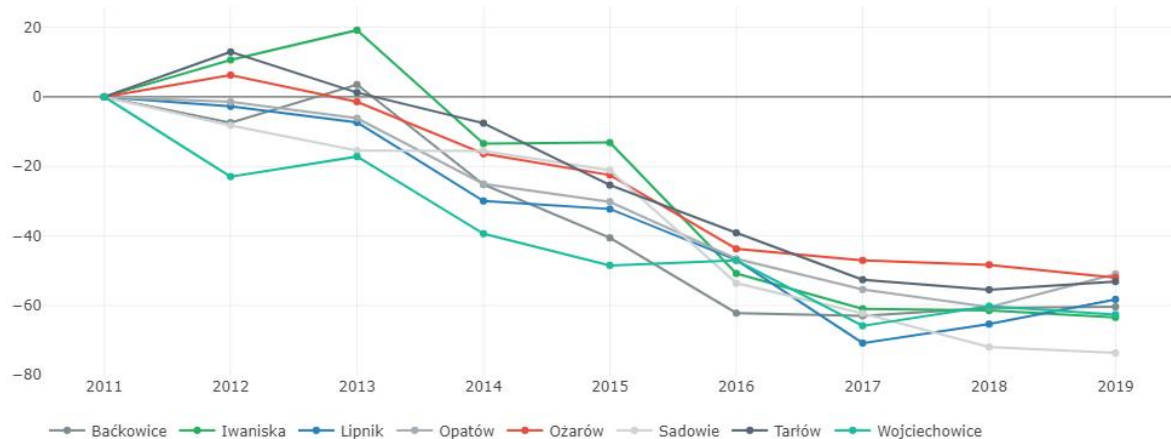
Pomimo bardzo dobrych, a nawet wyróżniających się wyników egzaminów z języka angielskiego, młodzi ludzie widzą potrzebę doskonalenia się w zakresie nauczania języków obcych (18% wskazań¹⁶). Warto również zauważyć, że chęć nauki języków obcych koreluje z wnioskami uzyskanymi z badań mieszkańców.

Z drugiej jednak strony, jak podkreślają uczestnicy badań, w parze z dążeniem do wysokich kompetencji językowych idą oczekiwania, co do przystosowania kierunków nauczania do potrzeb rynku pracy **oraz wiedzy, jak skutecznie szukać pracy (39,37%)**. Co znamienne absolwenci szkół średnich w znikomym promilu zostają zarejestrowani jako bezrobotni, co obrazuje poniższy wykres.

¹⁶ Badanie ankietowe uczniów ostatnich klas szkół średnich

Ryc. 30. Udział bezrobotnych zarejestrowanych do 25 roku życia na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Młodzież potrzebuje wzmocnić swoje kompetencje w zakresie praktycznych umiejętności związanych z zawodem, znajomości języków obcych oraz wiedzy jak i gdzie efektywnie szukać pracy. Pojawia się tutaj ważna rola doradców zawodowych, do których 29% respondentów ma dość wysokie zaufanie¹⁷. Młodzież po ukończeniu kształcenia na poziomie średnim czy zawodowym zamierza dalej kontynuować naukę, przede wszystkim na studiach wyższych, jest również znacząca grupa osób niezdecydowanych. Znajomość języków obcych może być podnoszona w kontekście zamiaru wyjazdu za granicę, zgłaszanych przez 18% ankietowanych.

Potwierdzają to dane uzyskane w badaniach ankietowych – 39% uczniów planując swoją przyszłość wskazuje, że zamierza kontynuować naukę i pracować albo tylko wyłącznie pracować (26%). Dużą grupę stanowi też młodzież, która zamierza wyłącznie podjąć naukę (16%). Z jednej strony ambicje i dążenie do zdobywania wiedzy przez młodych ludzi ocenić należy pozytywnie, z drugiej jednak jest to dla obszaru partnerstwa zjawisko niekorzystne. Skutkuje bowiem pogłębianiem się problemu migracji osób młodych, które przekonane, że nie są w stanie znaleźć dla siebie odpowiedniej pracy na obszarze partnerstwa, pozostają w dużym mieście, w którym studiowali lub wyjeżdżają jeszcze dalej (np. za granicę).

Jak wykazano w rozdziale „Demografia”¹⁸ saldo migracji osób w wieku 15-39 lat na 1000 mieszkańców dla obszaru partnerstwa ma wskaźniki ujemne, co oznacza, że więcej osób w tej grupie wiekowej opuszcza obszar partnerstwa, niż do niego

¹⁷ Na podstawie pytania „W jakim stopniu masz zaufanie do...”

¹⁸ Rozdział „Demografia” podrozdział „Migracje”

przyjeżdża. Może świadczyć to o tym, że motywem emigracji jest dalsza edukacja i praca, która poza partnerstwem jest bardziej atrakcyjna i dostępna.

Niechęć młodych mieszkańców do kształcenia zawodowego obserwowana na terenie całego kraju, prawdopodobnie mająca swoje źródło w złej sławie tego typu szkół i niewielkich, w ocenie młodych, perspektywach rozwoju kariery zawodowej, nie znajduje swojego odzwierciedlenia na obszarze partnerstwa. Liczba uczniów w szkołach branżowych I stopnia wzrasta (liczba uczniów w 2017 roku -313 wzrosła do 337 w 2020¹⁹).

Zarówno w badaniach młodzieży, jak i badaniach mieszkańców i liderów, respondenci zwracali uwagę na niedostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy (system edukacji dualnej). Dostępność pracowników (zarówno fizycznych, jak i wykwalifikowanych oraz spadający udział osób w wieku produkcyjnym na tle całej populacji sprawia, że klasy o tego typu profilach nie będą w ogóle tworzone, a **system edukacji stanie się niedopasowany do potrzeb lokalnego rynku pracy.**

3.3.3. Opieka zdrowotna

Zdrowie jest dla mieszkańców obszaru partnerstwa priorytetem. 57% badanych wskazało, że aby podnieść jakość życia na tym obszarze należy w pierwszej kolejności zadbać o lepszą i bardziej dostępną opiekę zdrowotną.

Analiza wskaźników określających dostępność usług medycznych oraz wielkość wydatków na ochronę zdrowia wskazuje, że usługi zdrowotne rozwijają się na terenie partnerstwa. Dopiero przyjrzenie się sytuacji w poszczególnych gminach może dać odpowiedź na pytanie, dlaczego mieszkańcy wskazują jednak na deficyty w tym obszarze.

Prezentowany poniżej wskaźnik **liczby porad lekarskich na 1 tys. mieszkańców** określa poziom dostępności usług medycznych. Im bardziej są one dostępne, tym większe bezpieczeństwo mieszkańców.

Tabela 14. Liczba porad lekarskich na 1 tys. mieszkańców

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019	Różnica
Baćkowice	2 465	2 324	2 399	2 667	3 175	4 019	1 554

¹⁹ Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego 2021-2030- projekt z marca 2021 r.

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019	Różnica
Iwaniska	3 507	3 581	3 422	3 999	4 269	4 765	1 258
Lipnik	5 597	3 950	4 297	4 291	3 264	6 956	1 359
Opatów	4 100	5 766	5 643	6 326	6 093	5 463	1 363
Ożarów	4 723	4 712	4 430	4 050	3 790	3 901	-822
Sadowie	3 942	3 602	3 570	3 633	3 467	3 521	-421
Tarłów	4 100	4 003	4 052	4 300	4 209	4 563	463
Wojciechowice	3 723	3 617	3 625	4 019	3 769	3948	224

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Liczba porad lekarskich na 1 tys. mieszkańców jest zróżnicowana w poszczególnych gminach. Najwyższy wskaźnik w 2019 roku notujemy w gminie Lipnik (6956), gminie Opatów (5463) oraz Iwaniska (4765). Najniższy wskaźnik zaś w gminie Sadowie tj. 3521 oraz Ożarów tj. 3901 gminie tej jednocześnie począwszy od 2010 roku spada sukcesywnie liczba porad na 1 tys. mieszkańców). Niekorzystną tendencję spadkową widzimy również w gminie Sadowie.

Opieka zdrowotna na terenie partnerstwa realizowana jest poprzez placówki podstawowej, specjalistycznej i stacjonarnej opieki medycznej.

Tabela 15. Placówki podstawowej opieki medycznej wg gmin

	Publiczne Zakłady Opieki Zdrowotnej	Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej
Opatów	1	2
Ożarów	1	1
Baćkowice	1	0
Sadowie	1	0
Tarłów	0	2
Wojciechowice	0	1
Iwaniska	0	1

Lipnik	0	2
---------------	---	---

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Nocna i świąteczna opieka zdrowotna to świadczenia w zakresie **podstawowej opieki zdrowotnej** udzielane od poniedziałku do piątku w godzinach od 18.00 do 8.00 dnia następnego oraz całodobowo w dni ustawowo wolne od pracy świadczona jest przez podmiot Szpital św. Leona Sp. z o. o w Opatowie.

Świadczenia w izbach przyjęć udzielone są w trybie nagłym pacjentowi znajdującemu się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego. Na terenie partnerstwa nie ma podmiotu świadczącego usługi medyczne w tym zakresie. Najbliższe tego typu jednostki zlokalizowane są w miejscowościach: Kielce, Ostrowiec Świętokrzyski, Staszów, Sandomierz. Powiat opatowski jako jeden z trzech powiatów w województwie świętokrzyskim, nie dysponuje szpitalnym oddziałem ratunkowym. W podobnej sytuacji znajdują się powiaty kazimierski oraz buski.

Świadczenia w Izbie Przyjęć udzielone są w trybie nagłym pacjentowi znajdującemu się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego. Na terenie powiatu opatowskiego świadczenia w zakresie opieki szpitalnej realizowane są przez Szpital Św. Leona Sp. z o.o.

W tabeli poniżej zawarte zostały dane w zakresie ilości porad ogółem, a także z wyodrębnieniem porad udzielanych przez przychodnie podległe samorządowi terytorialnemu.

Tabela 16. Ilość porad w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej

	Porady ogółem					
	Ogółem			Przychodnie podległe samorządowi terytorialnemu		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Polska	169 375 959	171 928 293	173 656 130	29 877 871	32 145 540	32 131 768
Świętokrzyskie	5 404 025	5 636 752	5 731 669	1 963 632	2 045 270	2 135 434
Powiat opatowski	226 572	238 069	245 717	67 819	73 037	75 073
Gmina Baćkowice	15 533	17 217	19 565	15 533	17 217	19 565
Gmina Iwaniska	28 798	30 432	31 526	0	0	0
Gmina Lipnik	17 370	22 534	36 213	0	0	0
Gmina Opatów	72 320	72 506	63 717	27 785	28 662	30 896
Gmina Ożarów	41 141	43 512	41 597	24 501	27 158	24 612
Gmina Sadowie	13 874	13 896	13 834	0	0	0
Gmina Tarłów	22 217	22 432	23 451	0	0	0

Gmina Wojciechowice	15 319	15 540	15 814	0	0	0
Powiat ostrowiecki	520 955	541 813	553 413	34 349	54 589	57 426
Powiat sandomierski	339 038	351 584	352 821	35 555	45 685	46 448
Powiat staszowski	267 041	273 772	271 043	178 103	180 560	183 873

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego 2021-2030 (projekt z marca 2021 r.) na podstawie danych GUS 2020 r.

W poniższej tabeli przedstawiono dane dotyczące ilości jednostek świadczących opiekę ambulatoryjną oddanych do użytkowania na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska na tle kraju, województwa oraz powiatów ościennych.

Tabela 17. Opieka ambulatoryjna

	Przychodnie ogółem (szt.)			Praktyki lekarskie w miastach (szt.)			Praktyki lekarskie na wsi (szt.)		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Polska	21 665	21 881	21 839	3 815	3 590	3 277	1 291	1 230	1 160
Województwo świętokrzyskie	624	634	642	165	162	155	53	50	43
Powiat opatowski	25	25	25	3	4	4	4	4	3
Powiat ostrowiecki	50	54	58	20	20	20	3	3	2
Powiat sandomierski	38	40	41	5	4	4	9	9	7
Powiat staszowski	30	32	31	7	6	7	4	4	3

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego 2021-2030 (projekt z marca 2021 r.) na podstawie danych GUS 2020 r.

Jak widać w powyższej tabeli **obszar partnerstwa charakteryzuje się najmniejszą liczbą przychodni świadczących opiekę ambulatoryjną** i stanowi nieco ponad 3,9% w skali województwa świętokrzyskiego (w głównej mierze wynika to z mniejszej populacji zamieszkującej region opatowski).

Podstawowa opieka medyczna realizowana jest w poszczególnych ośrodkach gminnych partnerstwa. Analiza badań mieszkańców wskazuje, że 68,60% mieszkańców w ramach podstawowej opieki medycznej (lekarz POZ, pielęgniarka,

dentysta, apteki) korzysta z usług w swojej gminie. Z kolei po usługi specjalistyczne w zakresie ochrony zdrowia 46,4% mieszkańców wyjeżdża poza jego obszar (głównie Kielce, Ostrowiec Świętokrzyski, Sandomierz).

Na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska funkcjonuje Szpital Św. Leona sp. z o.o w Opatowie (100% udziałów w spółce posiada Powiat Opatowski). Szpital prowadzi działalność z zakresu świadczeń medycznych w następujących zakresach:

- Leczenie szpitalne;
- Ambulatoryjna opieka specjalistyczna;
- Ambulatoryjna opieka psychiatryczna;
- Zakład Opiekuńczo-Leczniczy;
- Świadczenia POZ (pielęgniarka środowiskowa);
- Świadczenia pielęgniarskiej opieki długoterminowej domowej;
- Świadczenia rehabilitacyjne;
- Opieka nocna i świąteczna;
- Transport sanitarny POZ;
- Diagnostyka kosztochłonna (TK).
- Poradnie:
  - Poradnia rehabilitacyjna, lekarska ambulatoryjna opieka rehabilitacyjna.
  - Poradnia Zdrowia Psychicznego.
  - Poradnia Leczenia Uzależnień.
  - Poradnia Psychologiczna.
  - Poradnia Ginekologiczno - Położnicza w Iwaniskach.
  - Gabinet Pielęgniarki Środowiskowej.
  - Onkologiczna Przychodnia Konsultacyjna.

W kontekście ochrony zdrowia ważny jest wskaźnik wysokości środków przeznaczanych z budżetu JST na zadania związane z ochroną zdrowia, w tym programy profilaktyki zdrowotnej i zapobiegania alkoholizmowi oraz narkomanii. Wskaźnik nie uwzględnia nakładów na ochronę zdrowia ponoszonych poza budżetem JST. W przypadku wszystkich JST budujących partnerstwo jest on dodatni, jednakże w większości gmin na przestrzeni 8 lat nakłady na ochronę zdrowia sukcesywnie obniżały się, co obrazuje wykres poniżej.

Tabela 18. Wielkość wydatków na ochronę zdrowia na 1 tys. mieszkańców (w zł)

Gmina	2011	2013	2015	2017	2019
Baćkowice	10 341,35	9 329,19	21 082,1	11 528,53	12 007,87

Gmina	2011	2013	2015	2017	2019
Iwaniska	8 254,37	9 699,35	13 384,55	11 824,64	9 249,57
Lipnik	15 508,65	8 069,05	12 492,12	6 194,07	12 133,55
Opatów	8 992,78	15 071,91	15 302,53	22 511,06	16 922,22
Ożarów	24 000,31	16 440,26	17 404,32	17 436,2	13 255,88
Sadowie	5 752,91	8 941,57	6 679,07	8 679,37	6 163,54
Tarłów	13 503,18	18 157,14	12 585,97	7 829,51	6 642,52
Wojciechowice	6 811,96	8 252,31	8 273,94	8 983,43	12 370,57

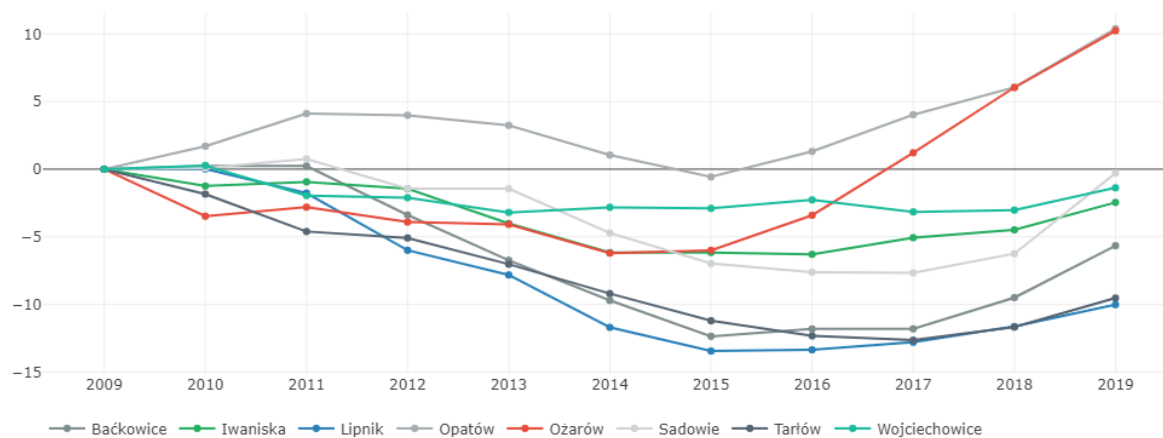
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Najwyższe wydatki w 2019 r. na ochronę zdrowia na 1 tys. mieszkańców notowane są w gminach Opatów, Ożarów, Wojciechowice, Lipnik, Baćkowice. Z kolei w gminach Ożarów, Tarłów i Lipnik obserwujemy największą dynamikę spadkową nakładów na ochronę zdrowia w latach 2011-2019. Jedynie w gminie Sadowie i Wojciechowice wydatki na ochronę zdrowia nieznacznie wzrosły w porównaniu z latami ubiegłymi.

3.3.4. Opieka społeczna w tym opieka nad osobami starszymi

Jak wskazano w analizie demograficznej społeczeństwo obszaru partnerstwa starzeje się. Rośnie liczba osób w przedziale wiekowym 70 lat i powyżej.

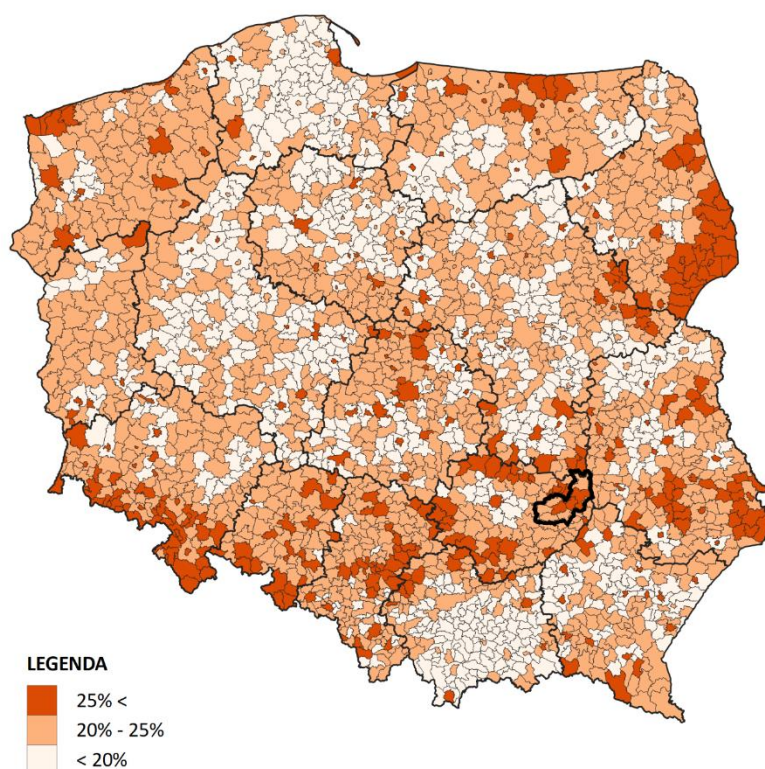
Ryc. 31. Dynamika wskaźnika ludność w wieku 70 i powyżej na 1 tys. mieszkańców

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Poniższa mapa obrazuje prognozę demograficzną ludności w wieku 65+ do 2030 roku wg danych GUS. Dane prognostyczne wskazują na pogłębianie się tendencji starzenia się społeczeństwa obszaru partnerstwa powyżej 25% w gminach Wojciechowice, Ożarów i Opatów, w gminach Baćkowice, Iwaniska, Tarłów, Lipnik i Sadowie w granicach 20-25%.

Ryc. 32. Prognozowany odsetek ludności w wieku 65+ w 2030 r.

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie Prognozy ludności gmin GUS na lata 2017-2030

Z zakresu opieki społecznej, na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska funkcjonują:

- 3 domy pomocy społecznej: Zochcinek z filią w Opatowie, Czachów (dla osób przewlekle psychicznie chorych), Sobów z filią w Suchodółce - prowadzone przez Powiat Opatowski oraz w Bidzinach prowadzone przez stowarzyszenie, w których łącznie przebywa 455 pensjonariuszy w domach prowadzonych przez Powiat i 12 w prowadzonym przez podmiot niepubliczny. Przy tych DPSach funkcjonują warsztaty terapii zajęciowej (WTZ). Ponadto Gmina Baćkowice prowadzi gminny dom pomocy społecznej dla osób starszych z zaburzeniami somatycznymi na 37 osób.
- 3 środowiskowe domy samopomocy: Opatów, Ożarów, Tarłów
- 4 dzienne domy pomocy: Zochcinek, Czachów, Baćkowice, Sobów

- 5 placówek opiekuńczo-wychowawczych: Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w Nieskurzowie Nowym, Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w Tarłowie, Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza typu specjalistyczno-terapeutycznego w Opatowie, Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w Ożarowie.

Ponadto na obszarze partnerstwa działają świetlice środowiskowe oraz Kluby Seniora. Liderem aktywności w tym obszarze jest gmina Ożarów, gdzie działa 5 świetlic środowiskowych, 6 klubów Seniora (w trakcie uruchamiania są kolejne 4), a także Dom Seniora dla 20 osób (zajęcia przez 8 godzin). Godnym podkreślenia jest inicjatywa samorządu gminy Ożarów polegająca na uruchomieniu usługi transportu „door to door” (osoby niepełnosprawne lub w wieku powyżej 70 roku życia mogą zamówić transport celem aktywizacji np. do lekarza, na zajęcia rehabilitacyjne lub kulturalne).

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego z pomocy społecznej w 2019 r. na terenie partnerstwa skorzystało 2 796 osób i liczba ta jest mniejsza w porównaniu z ubiegłymi latami. Trend spadkowy w zakresie liczby osób którym udzielono wsparcia jest zauważalny od kilku lat, dla porównania, w województwie świętokrzyskim w 2019 roku liczba udzielonej pomocy i wsparcia była najmniejsza i po raz pierwszy spadła poniżej 100 tysięcy, wynosząc 98 198 osób.

Ważnym wskaźnikiem w ocenie opieki społecznej jest **wskaźnik deprivacji społecznej**, który stanowi liczbę osób korzystających z pomocy społecznej (bez względu na rodzaj wsparcia) na 1000 mieszkańców. Analiza tego wskaźnika w perspektywie lat 2016-2019 pokazuje, że mamy do czynienia z trendem spadkowym (rok 2018 – 78,57, rok 2019 – 70,22). W porównaniu do województwa świętokrzyskiego, gdzie wartość wskaźnika wynosi 64,75, jest on niższy. Podobnie jest w powiecie ostrowieckim, sandomierskim i staszowskim. Ponad 50% wszystkich beneficjentów pomocy społecznej to osoby długotrwale z niej korzystające. W 2019 roku procentowy udział osób długotrwale korzystających ze świadczeń w ogólnej liczbie świadczeniobiorców wyniósł 58,5 %.

Jako główny powód udzielania pomocy i wsparcia wskazywano: długotrwałą lub ciężką chorobę, bezrobocie, ubóstwo, niepełnosprawność, alkoholizm, przemoc w rodzinie.

Analiza wskaźnika deprivacji społecznej w poszczególnych gminach partnerstwa pokazuje, że mamy do czynienia z trendem spadkowym począwszy od 2013 roku.

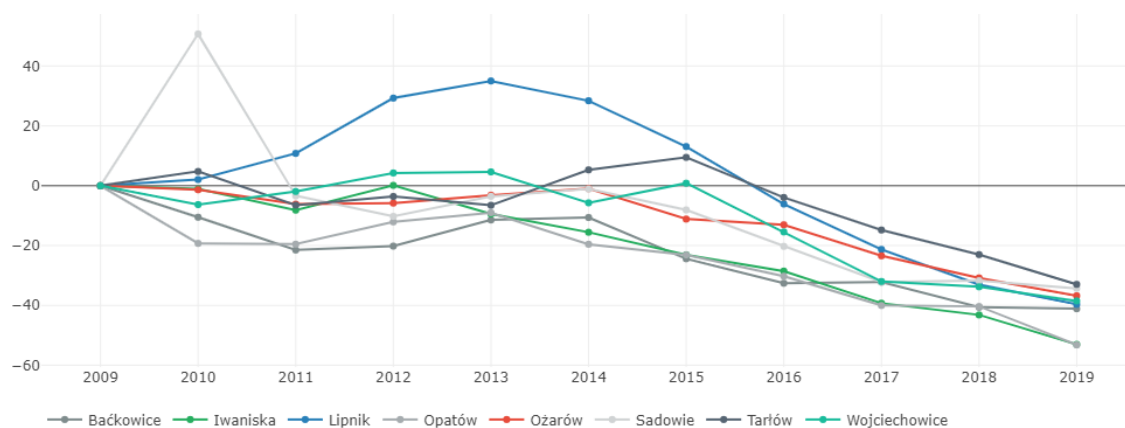
Tabela 19. Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019	Różnica
Baćkowice	120,32	94,48	106,56	90,96	81,56	70,87	-49,45
Iwaniska	205,28	188,52	185,85	157,89	124,68	96,43	-108,85
Lipnik	89,75	99,43	121,16	101,49	70,65	54,17	-35,58
Opatów	92,14	74,14	83,83	70,82	55,27	43,13	-49,01
Ożarów	133,65	125,43	129,42	118,76	102,34	84,51	-49,14
Sadowie	83,67	80,85	80,71	76,9	56,72	54,98	-28,69
Tarłów	110,3	103,14	103,09	120,75	93,97	73,94	-36,36
Wojciechowice	123,39	121,02	129,09	124,43	83,91	75,89	-47,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego z pomocy społecznej w 2019 roku na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska korzystało 3569 osób (liczba ta jest mniejsza w porównaniu z ubiegłymi latami np. 6698 osób w 2009 roku, czy 4087 w 2018 roku). Trend spadkowy w zakresie liczby osób, którym udzielono wsparcia jest zauważalny od kilku lat, co obrazuje powyższa tabela oraz wykres poniżej. W 2019 roku liczba udzielonej pomocy i wsparcia była najniższa w skali 10-letniej w każdej z gmin partnerstwa.

Ryc. 33. Dynamika zmian wskaźnika osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej na 1 tys. mieszkańców

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

3.3.5. Sport, kultura i rekreacja

Analiza badań młodzieży wskazuje, jakie są oczekiwania tej grupy społecznej w zakresie zaspokojenia swoich podstawowych potrzeb bezpieczeństwa.

Spełnienie swoich planów życiowych młodzież widzi w utworzeniu rodziny i usamodzielnieniu się poprzez zapewnienie sobie pracy i zarobkowania pozwalającego na godne i spokojne, bezkonfliktowe życie. Potrzeby wyższego rzędu nie stanowią dla młodzieży priorytetu²⁰, co może wskazywać, że istnieją znaczące deficyty w potrzebach podstawowych. Konstatacja ta, choć nie napawa optymizmem, stanowi swoisty drogowskaz w jakim kierunku należy projektować działania nacelowane na zatrzymanie młodzieży na obszarze partnerstwa. Mimo, iż 39% z nich podejmuje swoje aktywności pozaszkolne w miejscu zamieszkania, to jednak zdecydowana większość wyjeżdża poza swoją miejscowość.

Z kolei mieszkańcy pytani o to, w jakich miejscach korzysta z wybranych usług, 34,61 % wskazało, że wyjeżdża poza obszar partnerstwa, aby korzystać z usług kultury wysokiej oraz udział w imprezach kulturalnych i rozrywkowych.

O ile w przypadku usług kultury wysokiej jest to zrozumiałe, ponieważ partnerstwo nie dysponuje ofertą teatrów, opery, szerokiej oferty muzeów, to w przypadku tak dużego zainteresowania imprezami rozrywkowymi i kulturalnymi poza obszarem partnerstwa zmusza do refleksji. Pomimo szerokiej oferty w poszczególnych gminach, oferta ta okazuje się mało atrakcyjna dla prawie 35% mieszkańców.

Dostęp i zainteresowanie czytelnictwem oraz objęcie dużej części społeczności lokalnej ofertą domów kultury, która zabezpiecza potrzeby twórczego rozwoju może wpłynąć na angażowanie się mieszkańców w sprawy związane z rozwojem gminy, zachęcić do wypowiedzania się, komentowania i partycypacji w decyzjach, zarówno tych strategicznych jak i bieżących/codziennych.

Wskaźnik Czytelnicy bibliotek na 1 tys. ludności obrazuje jedno z istotnych zjawisk uczestnictwa w kulturze, jakim jest czytelnictwo. **Zasięg uczestnictwa w zajęciach Centrów, Domów i Ośrodków Kultury na 10 tys. mieszkańców²¹** to z kolei najszerszy dostępny wskaźnik aktywnego uczestnictwa w kulturze. Wskaźnik ten wraz z poprzednim obrazuje poziom uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym.

---

²⁰ Badania ankietowe młodzieży- styczeń 2021

²¹ Wskaźnik ten oblicza się przez zsumowanie w podkategorii P2284 „Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice” zakresu: „członkowie grup artystycznych” z zakresem „członkowie kół / klubów / sekcji” i podzielenie uzyskanej sumy przez liczbę ludności oraz pomnożeniu przez 1000.

Tabela 20. Uczestnicy zajęć centrów, domów kultury na 10 tys. mieszkańców

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Baćkowice	0	0	0	0	0	0
Iwaniska	0	0	0	0	148,26	30,23
Lipnik	88,86	74,18	84,87	178,67	255,54	249,71
Opatów	139,83	206,87	166,84	98,92	317,63	353,25
Ożarów	106,99	163,8	137,18	232,98	309,51	195,09
Sadowie	33,28	105,57	307,8	417,9	652,17	641,38
Tarłów	108,18	0	0	0	26,53	0
Wojciechowice	76,11	196,3	0	0	0	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Dla obszaru partnerstwa wskaźniki te są mocno zróżnicowane. Od 2011 roku zdecydowanie rośnie skala uczestnictwa w zajęciach Centrów i Domów Kultury w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców. Wskaźnik czytelnictwa począwszy od 2018 roku sukcesywnie rośnie, najlepszy wskaźnik na przestrzenie 10 lat notowany jest w gminie Ożarów i Baćkowice.

Tabela 21. Czytelnicy bibliotek na 1 tys. mieszkańców

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019	Różnica (2019-2009)
Baćkowice	123,46	121,78	122,4	129,08	133,07	141,74	18,28
Iwaniska	86,79	73,6	77,94	67,94	61,68	60,16	-26,63
Lipnik	159,77	141,12	140,48	145,15	143,18	148,67	-11,1
Opatów	146,38	130,89	115,07	93,52	74,65	103,92	-42,46
Ożarów	199,45	189,26	185,74	175,96	210,02	219,28	19,83
Sadowie	107,92	101,01	100,1	99,65	87,46	97,99	-9,93

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019	Różnica (2019-2009)
Tarłów	91,15	94,65	92,06	79,51	72,57	61,49	-29,66
Wojciechowi ce	149,22	141,57	123,44	109,42	105,81	102,85	-46,37

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.3.6. Potencjał społeczny partnerstwa

Rozwój lokalny można definiować jako proces wzbogacania pola szans osobistej samorealizacji poszczególnych mieszkańców, szans na spełnienie przez nich swoich osobistych potencjałów. Można przyjąć, że w społecznościach lokalnych wstępny potencjał zdolności poszczególnych mieszkańców na 1 tys. ludności jest zbliżony, natomiast bardzo zróżnicowany jest stopień, w jakim następnie ludzie swój potencjał urzeczywistniają.

Kluczowym obszarem urzeczywistniania przez ludzi swych indywidualnych potencjałów jest **aktywność obywatelska**, w tym uczestnictwo w życiu publicznym i kulturalnym (którego deficyt ustawodawca wskazuje jako jedną z przesłanek uznania obszaru za zdegradowany). Samorealizacji poszczególnych mieszkańców może potencjalnie sprzyjać sieć **odpowiednich instytucji publicznych** oraz **środki publiczne** wspierające inicjatywy mieszkańców. Wskaźniki te są przedmiotem analizy w dalszej części tego rozdziału.

3.3.6.1. Aktywność społeczna

Uczestnictwo i zaangażowanie obywateli w życie społeczne jest jedną z podstawowych wartości demokracji. Im więcej mieszkańców nastawionych na działanie, wyrażanie swoich poglądów, przy świadomości wielu procesów mających wpływ na życie lokalnej społeczności, tym większa szansa na zbudowanie silnego społeczeństwa obywatelskiego. Ma to swoje odzwierciedlenie w aktywności organizacji pozarządowych i ich roli jako partnera dla administracji samorządowej i samorządowych jednostek organizacyjnych w procesie współzrządzenia (governance).

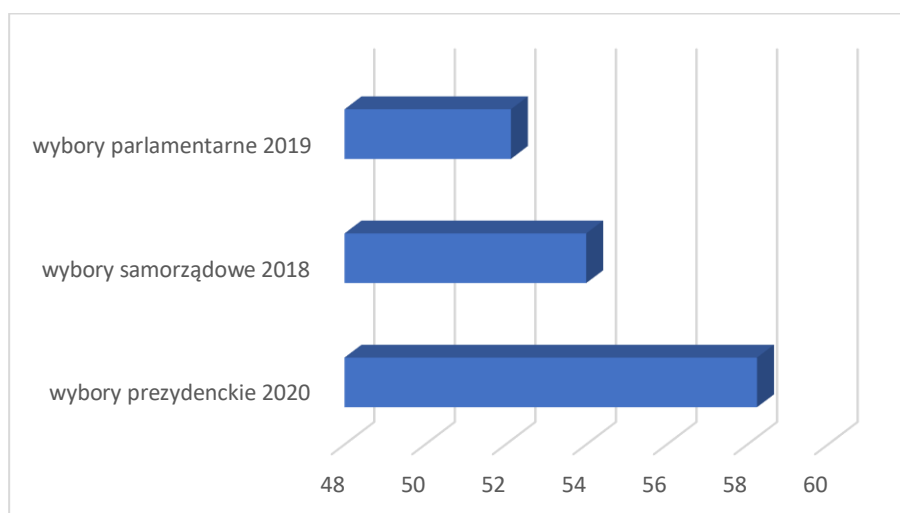
Zarówno analiza badań młodzieży, jak i mieszkańców i liderów z obszaru partnerstwa wskazują na dwa istotne problemy w obszarze aktywności społecznej²²:

- niewielki stopień zaufania młodych ludzi do instytucji publicznych (władze gminy, radni) oraz niedostrzeganie potencjału młodzieży jako grupy mogącej mieć wpływ na rozwój lokalny
- bardzo niewielki stopień zaangażowania w działalność społeczną młodzieży.

Z kolei aktywność mieszkańców w wyborach lokalnych jest obiektywną miarą ich zaangażowania w sprawy lokalne, zaś żywe uczestnictwo w kulturze wpływa na rozwój ich kapitału ludzkiego (im wyższy udział obywateli w aktywnościach kulturalnych, tym większy potencjał rozwojowy lokalnej społeczności). Należy zwrócić uwagę, że np. ustawa o rewitalizacji wymienia (w art. 9) oba te zjawiska razem uznając „niewystarczający poziom uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym” za jedną z sześciu szczególnych przesłanek do zdiagnozowania kryzysu obszaru.

Frekwencja wyborcza w wyborach 1 tura (w %) to bezpośredni wskaźnik uczestnictwa w lokalnym życiu publicznym. Wskaźnik z oczywistych względów zmienia się co pięć lat (a wcześniej co 4 lata). Poniższy wykres obrazuje udział procentowy mieszkańców poszczególnych gmin w ostatnich wyborach wszystkich szczebli- samorządowych, parlamentarnych, prezydenckich oraz wyborach do Senatu.

Ryc. 34. Frekwencja wyborcza podczas ostatnich wyborów wszystkich szczebli

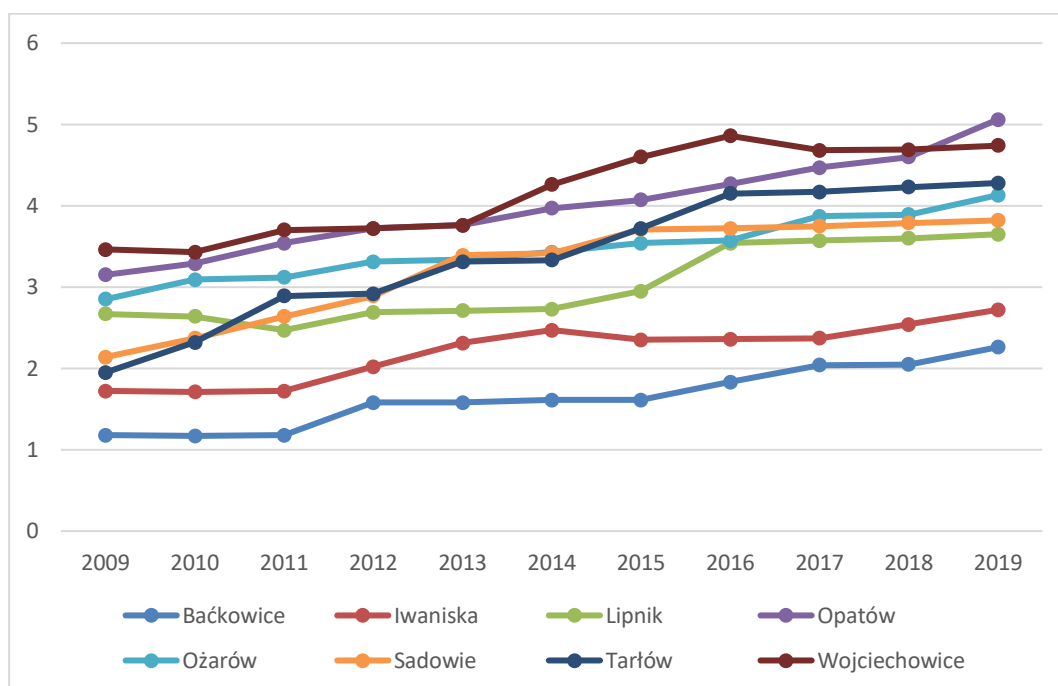
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej

²² Badania ankietowe grudzień 2020- styczeń 2021

Godnym podkreślenia jest fakt, że w przypadku wszystkich gmin oraz wszystkich typów wyborów, wskaźniki frekwencji przewyższają 50%, co świadczy o wysokiej świadomości społecznej mieszkańców i zaangażowaniu w sprawy lokalne.

Organizacje społeczne na 1 tys. mieszkańców to wskaźnik pokazujący jeden z mierników zaangażowania mieszkańców w działalność pozarządową. Jest tym obiektywniejszy im większa jest populacja badana wskaźnikiem, natomiast zawodny w odniesieniu do niewielkich społeczności, gdzie należy weryfikować go rozeznaniem jakościowym.

Ryc. 35. Liczba organizacji pozarządowych na 1 tys. mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Najwięcej organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców w 2019 roku przypada w gminie Opatów (5,06). W pozostałych gminach wskaźniki wyglądają następująco: Wojciechowice (4,74), Tartów (4,28), Ożarów (4,13), Sadowie (3,82), Lipnik (3,65), Iwaniska (2,72), Baćkowice (2,26).

Tabela 22. Liczba organizacji pozarządowych na terenie powiatu opatowskiego w latach 2018-2020

Rok	OSP	KGW	Pozostałe organizacje pozarządowe
2018	84	59	113
2019	83	59	120
2020	83	64	127

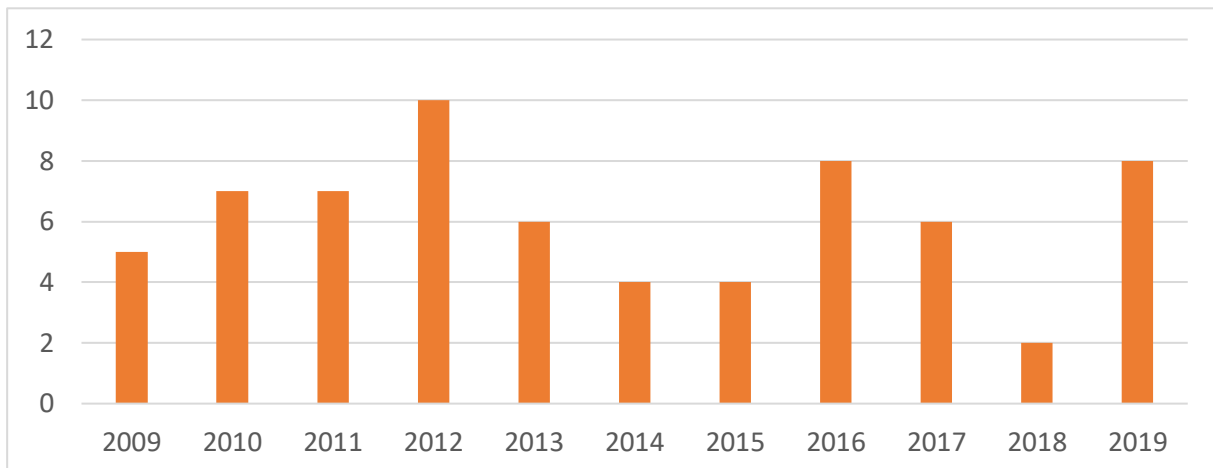
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Wydziału Oświaty, Kultury, Sportu i Turystyki, Wydziału Zarządzania Kryzysowego, ARiMR

Saldo bieżące zarejestrowanych i wyrejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych można interpretować jako miarę bieżącego optymizmu w zakresie działalności pozarządowej. Oblicza się go jako sumę nowo zarejestrowanych w danym roku stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz nowo zarejestrowanych fundacji pomniejszoną o sumę wyrejestrowanych w danym roku stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz fundacji. Począwszy od 2015 roku zaczęło spadać saldo organizacji pozarządowych na obszarze partnerstwa, co świadczy o tym, że organizacje w większej skali były wyrejestrowane, niż rejestrowane nowe. Od 2018 roku następuje nagły wzrost, czyli nowe organizacje są rejestrowane. Może mieć to związek z wejściem w życie ustawy z dnia 9 listopada 2018 roku o kołach gospodyń wiejskich na mocy, której zarejestrowane w KRS koła gospodyń wiejskich mogą ubiegać się o dotację na swoją działalność z budżetu państwa.²³

²³ Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o kołach gospodyń wiejskich Poz. 2212

Ryc. 36. Saldo bieżące zarejestrowanych i wyrejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych

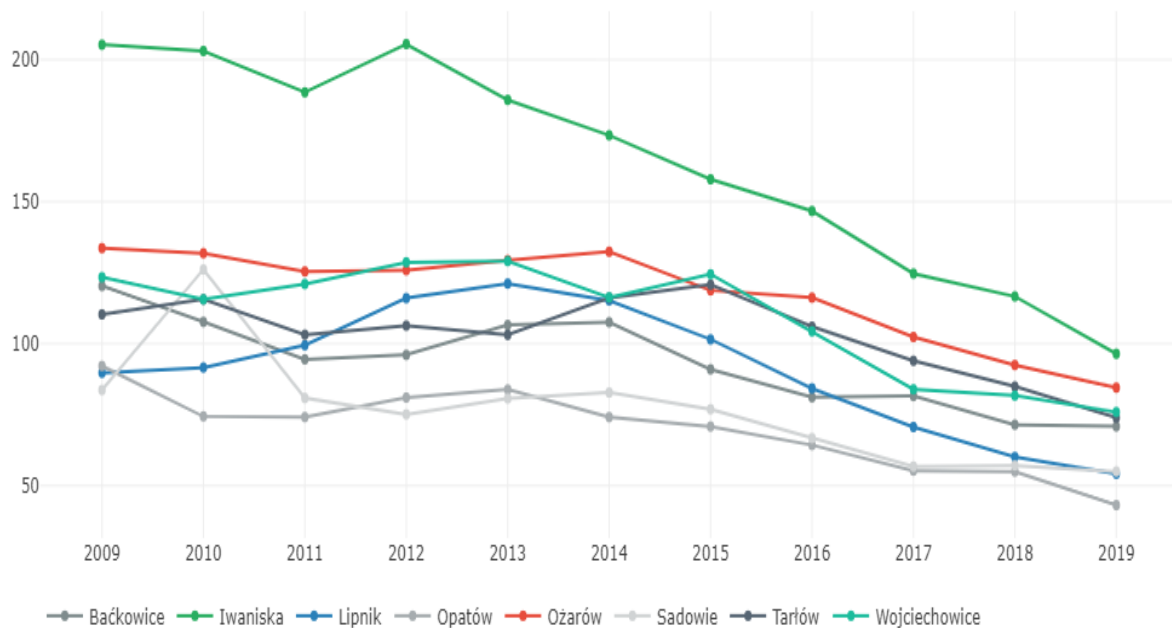

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.3.6.2. Pomoc społeczna

Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej na 1 tys. mieszkańców to wskaźnik pokazujący nasycenie danej społeczności problemami społecznymi wymagającymi wsparcia systemowego. W liczbie beneficjentów pomocy społecznej ujęto nie tylko osoby w kryzysie ubóstwa (spełniające kryterium dochodowe) ale wszystkie grupy beneficjentów pomocy środowiskowej. Wskaźniki osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej dla wszystkich gmin wchodzących w skład partnerstwa maleją, co oznacza że poprawie ulega sytuacja społeczna mieszkańców (coraz mniejsza liczba osób wymaga wsparcia).

Ryc. 37. Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej na 1 tys. mieszkańców

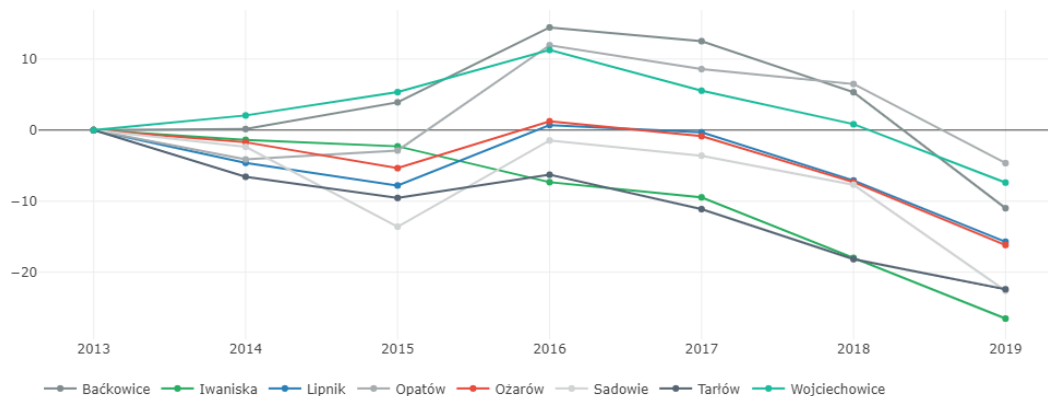

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Zasięg wsparcia zasiłkiem rodzinnym to wskaźnik pokazujący odsetek dzieci, na które ich rodzicom lub opiekunom jest wypłacany zasiłek rodzinny, w grupie wszystkich dzieci do lat 17. Zasiłek jest uzależniony od kryterium dochodowego, więc jest wskaźnikiem wielkości grupy dzieci wychowujących się w warunkach ubóstwa.

Dla obszaru partnerstwa Ziemia Opatowska wskaźnik ten cechuje dynamika spadkowa, co świadczy o polepszającej się z roku na rok kondycji finansowej rodzin wychowujących dzieci.

Ryc. 38. Dynamika zmiany wskaźnika „Zasięg wsparcia zasiłkiem rodzinnym”

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

3.3.6.3. Opieka nad dziećmi i edukacja wczesnoszkolna

W 2019 roku na obszarze partnerstwa liczba dzieci w wieku 0-2 wynosiła 1 210. Na taką liczbę dzieci funkcjonowały jedynie 2 żłobki oferujące 50 miejsc. 34 przedszkola oferowały 841 miejsc. Liczba miejsc w przedszkolach zmniejszyła się w porównaniu do roku 2017 (875) i 2018 (897). **Pomimo zmniejszającej się liczby miejsc w przedszkolach, rośnie kwota wydatków na ich utrzymanie – z 6 mln zł w 2017 r. do 8,4 mln zł w 2019 r.**

Tabela 23. Wskaźniki opieki nad dziećmi dla partnerstwa Ziemia Opatowska

	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Żłobki							
Liczba dzieci w wieku 0-2	1533	1502	1373	1261	1236	1209	1210
Liczba placówek	0	0	0	0	1	2	2
Liczba miejsc	0	0	0	0	25	55	50
Liczba dzieci objętych opieką (do 3 lat)	0	0	0	0	25	51	47
Przedszkola							
Liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat)	2005	2089	2088	1960	1762	1747	1660
Liczba placówek	34	35	35	36	36	36	34
Liczba miejsc	522	558	755	680	875	897	841
Liczba nauczycieli		38,93	44,54	37,99	51,05	59,49	60,1

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego 2021-2030, projekt z marca 2021 r.

3.3.6.4. Potencjał instytucjonalny partnerstwa

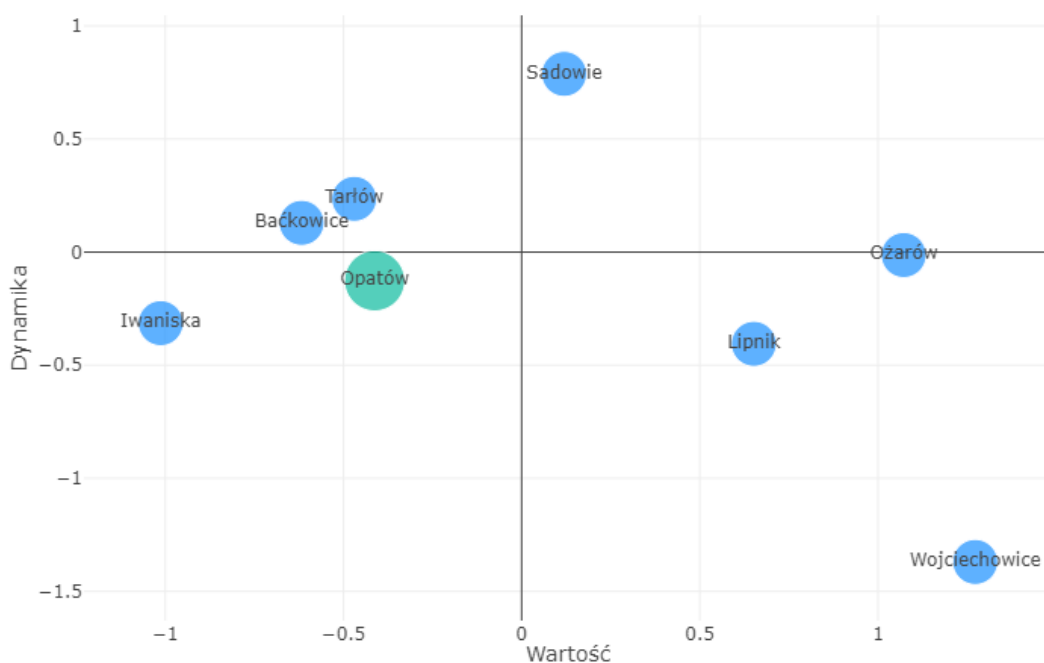
Aby aktywność obywatelska mogła podejmować coraz ambitniejsze zadania, potrzebne jest wsparcie ze strony sektora publicznego, zarówno w formie zlecenia i powierzenia zadań, jak i w formie związanego z tym finansowania. Prowadzenie przez samorząd polityki opartej na aktywnym włączaniu partnerów społecznych w proces współdecydowania o rozwoju lokalnej wspólnoty, prowadzi zarówno do

wzmocnienia sektora obywatelskiego, zwiększenia współodpowiedzialności społecznej jak i podniesienia potencjału instytucjonalnego samorządu. Z kolei brak synergii i współpracy władz samorządowych z lokalnymi partnerami skutkuje niewykorzystaniem istniejących szans rozwojowych.

Potencjał instytucjonalny partnerstwa wyraża się również w podnoszeniu kompetencji pracowników samorządowych realizujących swoje obowiązki zawodowe na rzecz społeczności lokalnej. Kompetencje pracowników nie mierzymy jedynie poziomem ich wykształcenia oraz doświadczeniem zawodowym, ale także świadomością poszczególnych jst, co do zasadności ciągłego rozwoju zawodowego (uczenie się przez całe życie).

Wydatki na szkolenia i rozwój zawodowy pracowników są zróżnicowane w poszczególnych gminach partnerstwa. Najwięcej nakładów na podnoszenie kwalifikacji swoich pracowników ponosi samorząd gminy Ożarów. Dodatkowo wskaźniki notujemy również w gminach Wojciechowice i Lipnik, przy czym największa dynamika wzrostu środków przeznaczanych na dokszałcenie dotyczy gminy Tartów i Baćkowice.

Ryc. 39. Udział wydatków na szkolenia i rozwój zawodowy pracowników w wydatkach bieżących (średnia z 3 lat)

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Na obszarze partnerstwa Ziemia Opatowska funkcjonują instytucje publiczne:

- Komenda Powiatowa Policji;
- Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej;
- Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego;
- Powiatowy Inspektorat Weterynaryjny;
- Powiatowa Stacja Sanitarno - Epidemiologiczna i Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny;
- Prokuratura Rejonowa w Opatowie;
- Świętokrzyski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Modliszewicach;
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Kielcach;
- Zakład Ubezpieczeń Społecznych;
- Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego ;
- Sąd Rejonowy w Opatowie.

3.3.7. Wnioski

- Następujące zmiany demograficzne bardzo wyraźnie wpływają na popyt na usługi opiekuńcze dla dzieci oraz edukacyjne. **Zmniejsza się liczba miejsc w przedszkolach**, która obecnie pokrywa zapotrzebowanie na edukację wczesnoszkolną. Problemem jest zbyt **mała liczba żłobków**, choć popyt na te usługi jest nieproporcjonalny do liczby dzieci w wieku 0-2 ze względu na wciąż silne rodziny wielopokoleniowe, zapewniające opiekę w domu. Podczas warsztatów diagnostycznych interesariusze zwracali szczególną uwagę na deficyty w tym zakresie.
- **Malejąca liczba uczniów** stwarza dobre warunki do podnoszenia jakości nauczania (mniej liczne oddziały), ale wywołuje problemy natury finansowej (obciążenie dla gmin utrzymaniem sieci obiektów edukacyjnych).
- **Jakość nauczania** na poziomie podstawowym jest na obszarze partnerstwa bardzo zróżnicowana, natomiast wyniki egzaminów maturalnych szkół ponadpodstawowych są wyższe niż średnio w regionie. Pomimo bardzo dobrych wyników, szczególnie z języka angielskiego, młodzież zgłasza zapotrzebowanie na dokończanie w zakresie języków obcych oraz praktycznych aspektów zawodu. Świadczy to o wysokiej świadomości uczniów i nastawienia na doskonalenie – zgodnie z ideą lifelong learning.
- **Szkolnictwo zawodowe** na terenie partnerstwa zyskuje na znaczeniu, co daje nadzieję na uzupełnianie kadr odchodzących na emeryturę, pod warunkiem zachęcenia młodych do pozostania na Ziemi Opatowskiej.
- Obszar partnerstwa charakteryzuje się dość **dobrym dostępem do jednostek podstawowej opieki medycznej**, choć stopień korzystania z nich różni się w zależności od gminy. Natomiast **usługi specjalistyczne** są zapewniaane w miarę możliwości kadrowych i ekonomicznych. Usługi wysokospecjalistyczne są świadczone w nieodległych większych ośrodkach. W badaniach

społecznych ochrona zdrowia otrzymała największą ilość wskazań jako obszar wymagający pilnych działań naprawczych.

- Zwiększony popyt na **usługi zdrowotne** jest częściowo pochodną zwiększającej się liczby seniorów. Powoduje to również **presję na zabezpieczenie usług opiekuńczych** dla tej grupy społecznej, a także zadbanie o jak najdłuższą aktywność społeczną i samodzielność. Już w chwili obecnej odczuwalne są braki w placówkach opiekuńczych, natomiast aktywnie rozwijają się inicjatywy aktywizacji w postaci klubów seniora.
- W ostatnich latach obserwowane jest ograniczenie potrzeb związanych ze wspieraniem osób będących w trudnej sytuacji życiowej, co ma związek z poprawiającą się sytuacją na rynku pracy.
- Na terenie partnerstwa poczyniono wiele inwestycji mających na celu poprawę **dostępu do infrastruktury sportowej oraz obiektów kultury**. Oferują one szeroką ofertę zajęć i wydarzeń co widać we wzroście liczby osób angażujących się w życie kulturalne. Okazuje się jednak, że dla 1/3 mieszkańców oferta ta jest mało atrakcyjna. Na ten stan rzeczy może wpływać niedostatecznie spójny przekaz promocyjno-komunikacyjny, a także niewystarczające wykorzystanie potencjału szeregu instytucji i placówek kultury do kreowania spójnej w skali partnerstwa oferty kulturalnej i turystycznej.
- Wyniki badań społecznych wskazują na istotne **problemy w obszarze aktywności społecznej, szczególnie wśród młodzieży i w relacji do tej grupy społecznej** (niewielki stopień zaufania młodych ludzi do instytucji publicznych, niedostrzeganie potencjału młodzieży jako grupy mogącej mieć wpływ na rozwój lokalny, niewielki stopień zaangażowania w działalność społeczną młodzieży).
- Pozytywnym zjawiskiem jest natomiast **wysoka frekwencja w wyborach** (różnych władz), co świadczy o wysokim poziomie odpowiedzialności obywatelskiej. Kolejnym pozytywnym aspektem jest zwiększające się (choć dość powoli) zaangażowanie mieszkańców w działalność organizacji pozarządowych. Natomiast dbałość o umacnianie kompetencji kadr w urzędach gmin niestety słabnie, o czym świadczą zróżnicowane w różnych gminach, ale generalnie obniżające się nakłady na podnoszenie kompetencji zawodowych pracowników.

3.4. Sfera gospodarcza

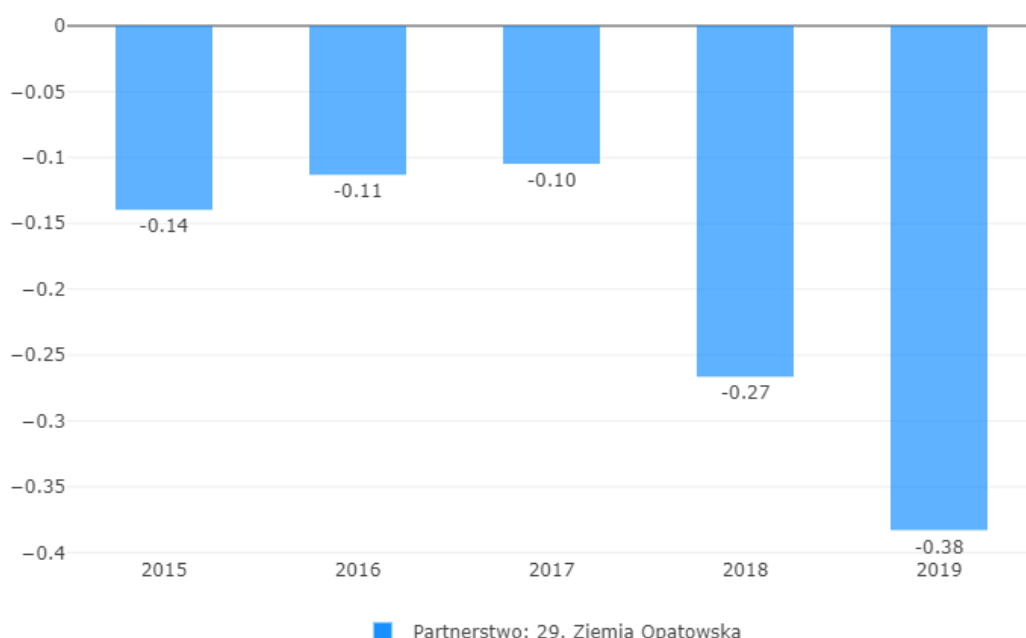
3.4.1. Charakterystyka ogólna

Syntetyczny wskaźnik rozwoju dla **wymiaru gospodarczego** w każdym z analizowanych lat przybierał wartości ujemne, co oznacza, że sytuacja partnerstwa była gorsza niż średnia dla innych gmin o podobnym profilu społeczno-gospodarczym. Dodatkowo powinien niepokoić fakt, iż w ostatnich trzech latach dystans do średniej w grupie porównawczej jeszcze się powiększył.

Najbardziej pogorszyły się - i tak bardzo słabe w porównaniu do średniej dla grupy porównawczej - wskaźniki dotyczące rynku pracy. Nieco mniejsze zmiany, ale również negatywne, zaszły w pozostałych obszarach:

- potencjał i konkurencyjność gospodarki w 2015 r. kształtował się nieco powyżej średniej dla grupy porównawczej, w 2019 r. przybrał już wartość ujemną;
- stan finansów lokalnych pogorszył się, ale nadal kształtuje się powyżej średniej dla grupy porównawczej;
- sytuacja materialna już w 2015 r. kształtowała się poniżej średniej, a z biegiem lat jeszcze się pogorszyła.

Ryc. 40. Ogólny wskaźnik rozwoju partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar gospodarczy

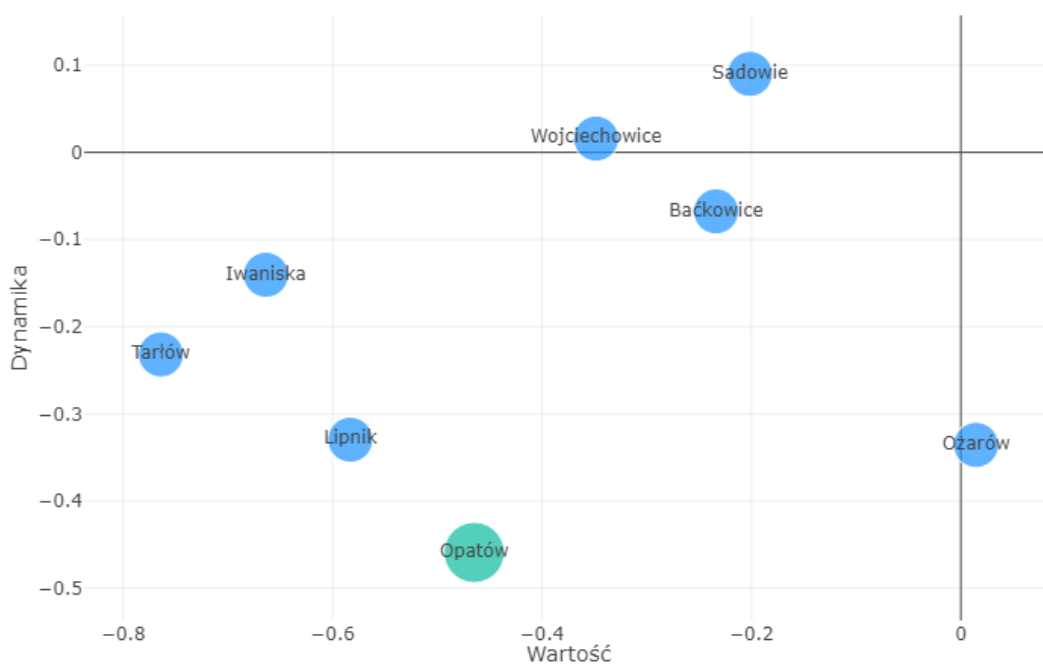
Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

W stosunkowo najkorzystniejszym położeniu są:

- gmina Ożarów, która jako jedyna ma dodatnią wartość (0,01) ale ujemną dynamikę (-0,34) wskaźników rozwoju;
- gminy Sadowie i Wojciechowice, które przy ujemnej wartości (odpowiednio: -0,20 i -0,35) notują dodatnią dynamikę, a więc poprawę wskaźników.

Najmniej korzystną sytuacją w partnerstwie charakteryzuje się gmina Opatów, gdzie niskim wartościom (-0,46) towarzyszy ujemna dynamika (-0,46) zmian.

Ryc. 41. Ogólny wskaźnik rozwoju członków partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar gospodarczy

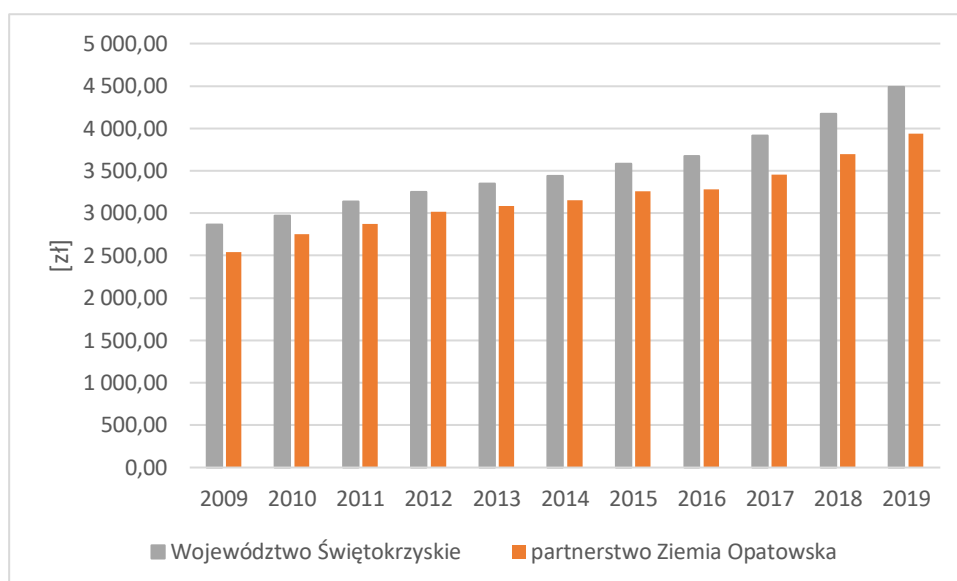
Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

3.4.2. Sytuacja materialna gospodarstw domowych

W latach 2009–2019 poziom wynagrodzeń na terenie partnerstwa systematycznie wzrastał i w 2019 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto wyniosło 3 939,62 zł. Cały czas poziom wynagrodzeń kształtował się poniżej średniej województwa świętokrzyskiego, co więcej, po 2012 r. relacja do średniej regionalnej systematycznie spadała by w 2019 r. osiągnąć poziom 88%.

Ryc. 42. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Poprawiająca się mimo wszystko sytuacja materialna mieszkańców sprawia, że rzadziej są oni zmuszeni do **korzystania z pomocy zewnętrznej**. Wskaźnik osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na 1 tys. mieszkańców zmniejszył się ze 119,81 w 2009 r. do 69,24 w roku 2019. Największa poprawa nastąpiła w gminie Iwaniska – co prawda jest to gmina, w której nadal wskaźnik jest najwyższy z wszystkich gmin, ale zbliżył się już do kolejnego w stawce Ożarów: w 2019 r. różnica wynosiła 12 pkt. podczas gdy w 2009 aż 72 pkt. W tym samym czasie (2009-2019) na terenie partnerstwa spadła również liczba przyznanych dodatków mieszkaniowych na 1 tys. mieszkańców (z 39,34 do 15,25).

Odzwierciedleniem sytuacji dochodowej gospodarstw domowych są dochody, jakie uzyskują gminy z tytułu udziału w podatkach budżetu państwa.

Udział gmin partnerstwa w **podatku PIT** wyniósł w 2019 r. 28,6 mln zł i wzrastał systematycznie od 2009 r. Największą dynamikę wzrostu zanotowano w gminie Baćkowice (231%), najmniejszą zaś w gminie Ożarów (115%). W wartościach nominalnych nadal przewagę wykazują Opatów i Ożarów, których łączne przychody PIT stanowią 55% przychodów całego partnerstwa, choć udział ten bardzo wolno spada. Są to również gminy o najwyższych dochodach w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym.

Tabela 24. Dochody budżetów gmin z tytułu udziału w PIT na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym (w zł)

Gmina	2009	2014	2019	Dynamika 2009/2019 (%)
Baćkowice	210 762	409 548	729 177	246
Iwaniska	235 844	392 254	671 356	185
Lipnik	203 453	342 225	599 338	195
Opatów	463 825	775 198	1 245 314	168
Ożarów	457 829	708 130	1 130 577	147
Sadowie	249 491	467 624	806 654	223
Tarłów	284 141	400 310	691 500	143
Wojciechowice	251 247	430 788	791 643	215

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.4.3. Potencjał i konkurencyjność lokalnych przedsiębiorstw

Na terenie partnerstwa w 2019 r. działały 3 563 **podmioty wpisane do rejestru REGON**, co stanowiło ok. 3% podmiotów na terenie województwa świętokrzyskiego. Ich liczba wzrasta systematycznie od 2009 r. Najwyższą dynamikę wzrostu zanotowano w gminie Baćkowice, natomiast najniższą w Ożarowie, gdzie liczba przedsiębiorstw spadła w porównaniu do 2009 r.

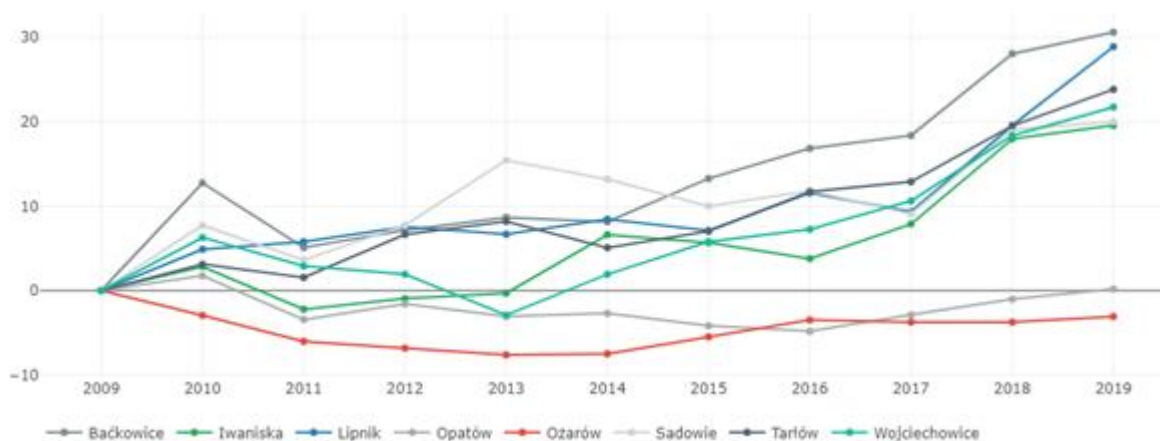
Tabela 25. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019	Różnica (2019-2009)
Baćkowice	196	206	213	222	232	256	60
Iwaniska	317	310	316	335	342	379	62
Lipnik	225	238	240	241	246	290	65
Opatów	1078	1041	1045	1033	1047	1080	2

Gmina	2009	2011	2013	2015	2017	2019	Różnica (2019-2009)
Ożarów	748	703	691	707	720	725	-23
Sadowie	220	228	254	242	240	264	44
Tarłów	256	260	277	274	289	317	61
Wojciechowice	207	213	201	219	229	252	45
Partnerstwo Ziemia Opatowska	3247	3199	3237	3273	3345	3563	316

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Ryc. 43. Dynamika zmian liczby przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Poprawił się również **wskaźnik nasycenia przedsiębiorczością** - liczba podmiotów przypadających na 1 tys. mieszkańców wzrosła z 59,6 w 2010 r. do 68,4 w 2019 r. Stanowi to ok. 72% średniego wskaźnika dla województwa. Na wartość powyższego wskaźnika wpływają zmiany liczby mieszkańców. Od 2009 r. liczba mieszkańców partnerstwa spadła o 6%, natomiast grupa osób w wieku produkcyjnym zmniejszyła się o 9%. Stąd wzrost wskaźnika nasycenia przedsiębiorczością należy traktować jako pozytywny symptom zwiększenia skłonności mieszkańców partnerstwa do prowadzenia działalności gospodarczej, choć nadal jest ona niższa niż średnio w województwie.

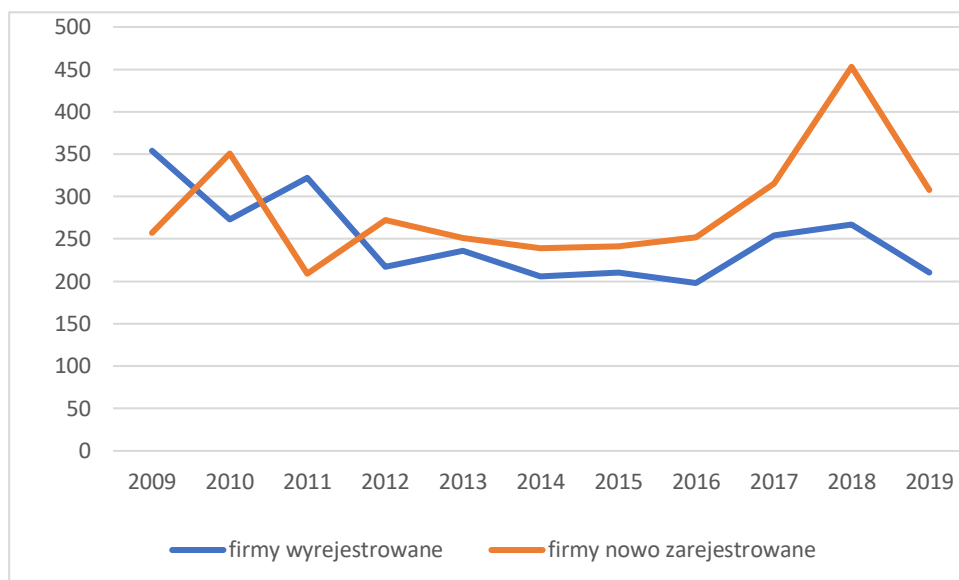
Tabela 26. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. ludności

	2011	2013	2015	2017	2019
Baćkowice	40,5	42,2	44,8	47,4	52,6
Iwaniska	44,5	45,5	49,2	50,7	57,3
Lipnik	42,0	43,3	44,4	46,2	55,7
Opatów	83,8	85,5	85,9	88,2	92,6
Ożarów	62,6	62,4	64,1	66,3	68,0
Sadowie	54,7	61,6	59,8	60,0	67,2
Tarłów	47,0	50,9	50,9	54,8	61,7
Wojciechowice	49,2	47,3	53,0	56,3	62,9
Partnerstwo Ziemia Opatowska	57,7	59,2	60,8	63,1	68,4
Województwo świętokrzyskie	82,9	86,6	88,0	90,0	94,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

O aktywności mieszkańców i otwartości na podejmowanie ryzyka biznesowego świadczy **liczba firm nowo zarejestrowanych wyższa niż wyrejestrowanych z REGON**. W wartościach bezwzględnych prym wiedzie gmina Opatów, ale w ostatnich latach aktywni byli również mieszkańcy gmin Iwaniska, Baćkowice i Lipnik.

Ryc. 44. Liczba firm nowo zarejestrowanych oraz wyrejestrowanych z rejestru REGON

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Na początku badanego okresu najbardziej aktywni w zakładaniu firm byli mieszkańcy gmin Opatów i Baćkowice, co obrazuje wskaźnik liczby firm nowo zarejestrowanych w REGON na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym. Natomiast z biegiem lat trend ten osłabł i w 2019 r. to gmina Iwaniska wysunęła się na pierwsze miejsce. Może to świadczyć o trudniejszych warunkach wejścia nowych przedsiębiorców na nasycony już rynek miasta Opatów. Tezę tę potwierdzają dane dotyczące wskaźnika firm wyrejestrowanych na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, które są najwyższe w Opatowie, a na drugim miejscu jest gmina Iwaniska.

Tabela 27. Liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych oraz wyrejestrowanych z REGON na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym

Gmina	2009			2014			2019		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Baćkowice	20,2	8,6	11,6	20,7	6,0	14,6	27,3	5,7	21,7
Iwaniska	23,6	8,2	15,4	29,4	2,3	27,1	30,6	7,3	23,3
Lipnik	18,3	7,0	11,4	11,9	2,9	9,0	28,7	3,2	25,5
Opatów	29,8	13,3	16,6	31,2	9,8	21,4	29,0	9,4	19,6

Ożarów	32,6	9,5	23,2	19,5	5,3	14,2	19,6	6,0	13,6
Sadowie	17,9	12,1	5,8	17,3	7,1	10,3	22,9	7,7	15,3
Tarłów	21,4	11,6	9,8	17,7	8,8	8,8	23,2	6,8	16,5
Wojciechowice	22,6	9,4	13,2	14,7	3,1	11,6	19,8	4,6	15,2

A – firmy nowo zarejestrowane, B – firmy wyrejestrowane, C – różnica (A-B)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Nowo zarejestrowane podmioty należą najczęściej do sekcji F (budownictwo), G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle), C (przetwórstwo przemysłowe) oraz SiT (pozostała działalność usługowa; gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników). Wysokim wskaźnikiem udziału nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem charakteryzowały się gminy Opatów (6,02%), Lipnik i Sadowie (po 5,88%) przy średniej w województwie świętokrzyskim 5,57%.

Zdecydowana większość firm na terenie partnerstwa to **firmy bardzo małe**, zatrudniające do 9 osób i mają one taki sam udział w strukturze jak średnio w regionie. Na terenie partnerstwa nie funkcjonuje żadna firma zatrudniająca powyżej 250 osób (siedziba Cementowni Ożarów znajduje się w Warszawie), a liczba firm małych i średnich – i tak stosunkowo nieduża- zmniejszyła się.

Tabela 28. Podmioty gospodarcze wg klas wielkości

Liczba zatrudnionych	2009	2014	2019
0-9	3 056	3 112	3 406
10-49	164	125	135
50-249	26	26	22
powyżej 250	1	1	0
ogółem	3 247	3 264	3 563

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Struktura branżowa przedsiębiorstw jest zbliżona do struktury gospodarki regionalnej. Większe różnice widać w przypadku sekcji:

- A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) i O (administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne), gdzie udział tych sekcji jest ponad dwukrotnie wyższy niż średnio w regionie;
- H (transport i gospodarka magazynowa) oraz SiT (pozostała działalność usługowa; gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby) z udziałem wyższym o ok. 30 % niż średnio w regionie;
- L (działalność związana z obsługą rynku nieruchomości) i M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna) których udział to ok. połowa wskaźników dla regionu.

Najwyższy udział wśród podmiotów działających na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska mają przedsiębiorstwa zaliczane do sekcji G (handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle), choć udział ten na przestrzeni ostatnich 10 lat spadł z niemal 40% do 27,4%. Drugim istotnym sektorem, którego dodatkowo udział wzrósł z 11,5% do 13,4% jest sekcja F (budownictwo). Do grupy sekcji o udziale między 7 a 12% należą sekcje C (przetwórstwo przemysłowe), H (transport i gospodarka magazynowa) oraz SiT (pozostała działalność usługowa oraz gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników), przy czym udział przetwórstwa nieznacznie spada, a dwie pozostałe branże notują znaczący wzrost.

Wciąż istotna jest pozycja sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), choć jej udział w ogólnej strukturze spadł nieznacznie do 3,8% w 2019 r. Jest to udział ponad dwukrotnie wyższy niż średnio dla województwa świętokrzyskiego, a podmioty tego sektora stanowią 8% podmiotów tego typu w regionie.

Tabela 29. Struktura podmiotów wg sekcji PKD (sekcje o udziałach powyżej 4%)

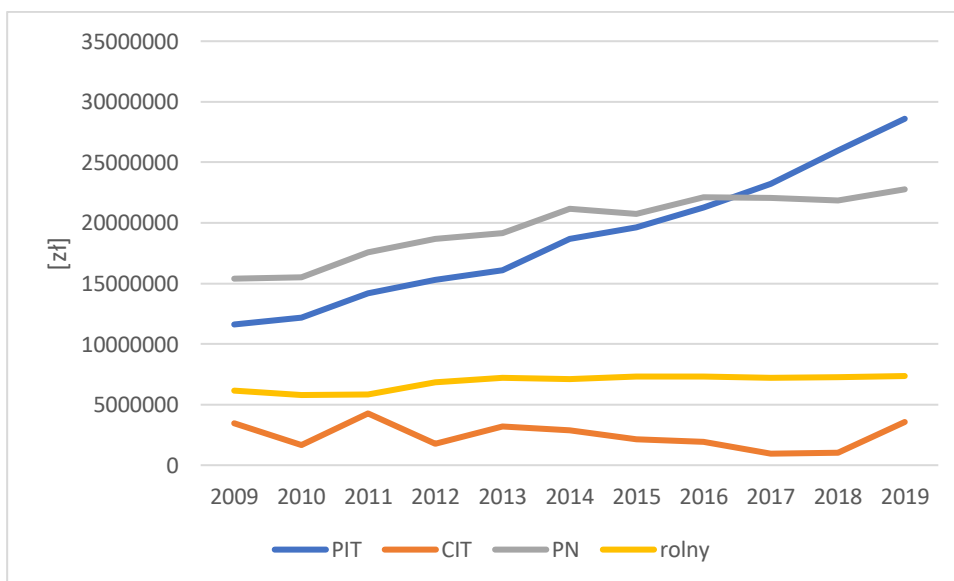
Sekcja PKD	2009	2013	2016	2019	Województwo świętokrzyskie 2019
A - rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	4,0%	5,3%	5,2%	3,8%	1,5%
C - przetwórstwo przemysłowe	7,9%	8,1%	8,4%	7,7%	9,1%
F - budownictwo	11,5%	11,4%	12,4%	13,4%	14,7%
G - handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle	35,9%	31,8%	30,4%	27,4%	26,9%
H – transport i gospodarka magazynowa	8,5%	7,7%	8,0%	9,2%	6,6%

M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	3,8%	4,2%	4,4%	4,6%	8,0%
Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	3,7%	3,9%	4,0%	4,4%	5,2%
SiT - Pozostała działalność usługowa, gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	7,1%	8,5%	8,6%	10,6%	7,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Pochodną kondycji podmiotów działających na terenie partnerstwa są dochody jakie uzyskują gminy partnerstwa z tytułu udziału w **podatku CIT**. W 2019 r. wyniosły one ponad 3,6 mln zł. Najwyższy udział nieodmiennie ma gmina Ożarów, ze względu na lokalizację dużego zakładu jakim jest Cementownia Ożarów. Podatek od nieruchomości przyniósł gminom partnerstwa w 2019 r. dochody w wysokości 22,7 mln zł.

Ryc. 45. Porównanie dochodów otrzymywanych przez gminy partnerstwa z tytułu udziału w podatku PIT i CIT oraz podatku od nieruchomości i podatku rolnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.4.4. Rynek pracy

Rynek pracy kształtowany jest przez aktywność przedsiębiorców, ale istotnym czynnikiem są też zmiany demograficzne. Z analizy demografii przeprowadzonej w rozdziale 3.2., iż liczba **osób w wieku produkcyjnym** mieszkających na terenie partnerstwa w latach 2009-2019 zmniejszyła się o 9% i w 2019 r. wyniosła 31 410

osób. W tym samym czasie **liczba osób pracujących** wzrosła o 330 osób i w 2019 r. wyniosła 6 518 osób²⁴.

Zwiększająca się liczba podmiotów przy obserwowanych trendach demograficznych przekłada się na wzrost **współczynnika aktywności zawodowej** mieszkańców. Nadal jednak ze wskaźnikiem w 2019 r. 125 osób pracujących na 1 tys. mieszkańców partnerstwo osiąga zaledwie 63% wartości dla regionu (196). Najwyższymi wskaźnikami charakteryzują się gminy Opatów (229), Ożarów (176) i Sadowie (112). Pozostałe gminy mają wskaźniki poniżej 88, co wskazuje na niski stopień rozwoju pozarolniczych miejsc pracy w większych (powyżej 9 pracujących) jednostkach.

Liczba pracujących w ostatnim dziesięcioleciu podlegała fluktuacjom: najmniej osób pracowało w r. 2014 (5 934), najwięcej w roku 2010 (6 537) i można stwierdzić, że obszar partnerstwa "odrobił" straty w tym zakresie notując w 2019 r. liczbę pracujących w wysokości 6 518. Należy zwrócić uwagę, że poza latami 2010-2011 w strukturze pracujących przeważały kobiety i przewaga ta z biegiem lat się powiększa.

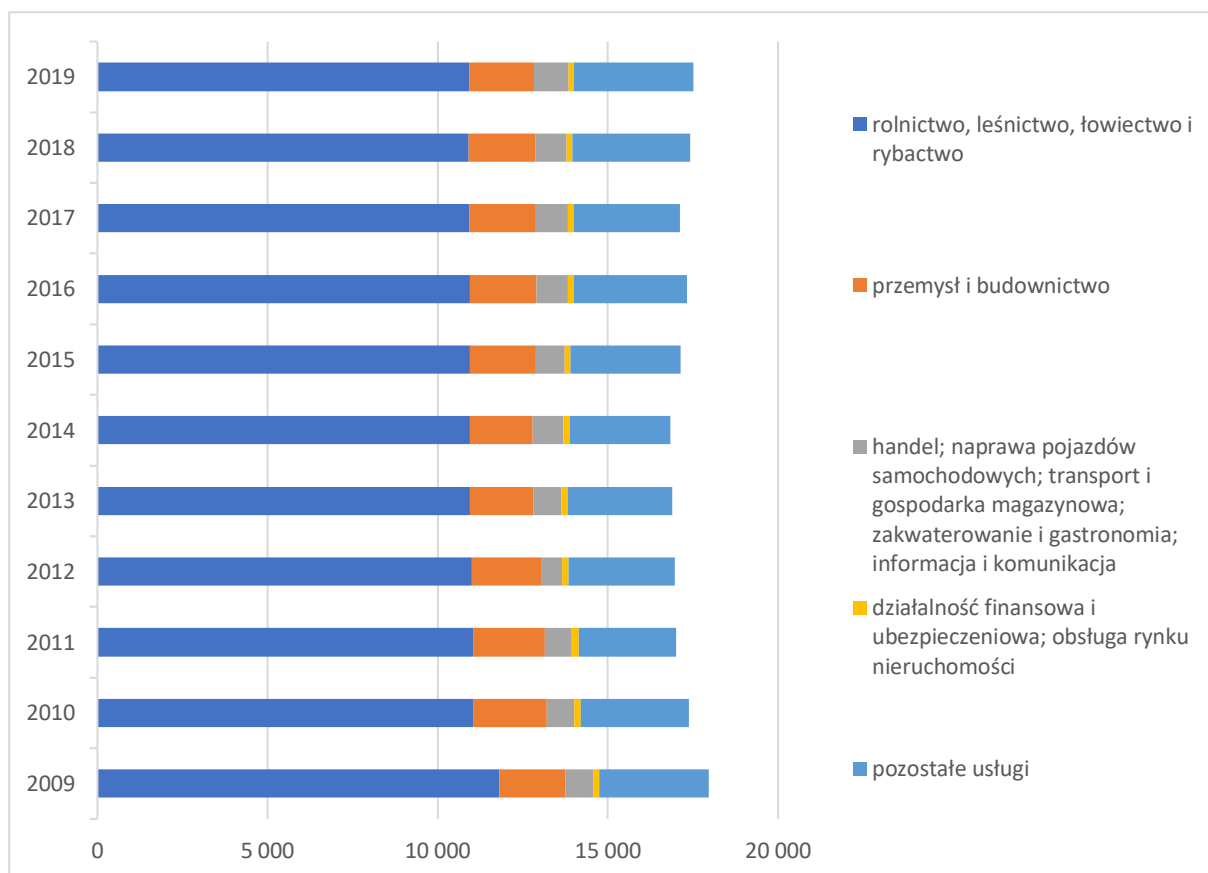
Struktura pracujących²⁵ na terenie powiatu opatowskiego znacząco odbiega od wskaźników reprezentujących średnią dla województwa świętokrzyskiego. Wśród pracujących na terenie partnerstwa przeważają osoby związane z sekcją rolnictwo, leśnictwo, rybactwo i rybołówstwo. W 2019 r. pracujący w tym sektorze stanowili 62% wszystkich pracujących (w 2009 r. 66%). Jest to udział znacznie przekraczający wskaźnik dla województwa (38%). Konsekwencją tak dużej liczby pracujących w rolnictwie i leśnictwie jest o połowę niższy niż w województwie udział pracujących w sekcjach związanych przemysłem i budownictwem, a także usługach (handlowych, naprawy pojazdów samochodowych, transportowych, zakwaterowania i gastronomi, informacji i komunikacji).

---

²⁴ Należy zwrócić uwagę, iż dane publikowane przez GUS nie obejmują pracowników firm o liczbie pracujących do 9 osób (a takich firm jest najwięcej) oraz rolników indywidualnych

²⁵ Dane dotyczące struktury pracujących ujmują pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych

Ryc. 46. Struktura pracujących wg grup sekcji PKD

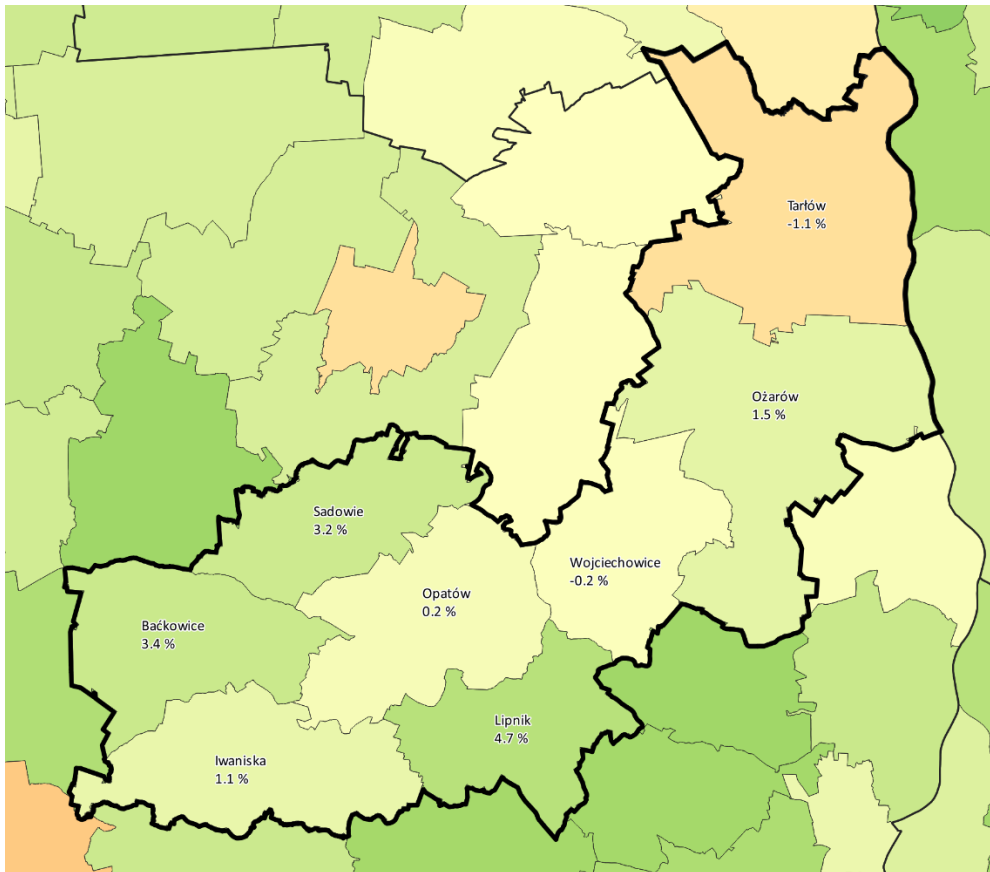

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Interesującym uzupełnieniem danych statystycznych są informacje uzyskane z systemu podatkowego POLTAX. Wynika z nich, że na terenie partnerstwa w 2019 r. było 37 860 **podatników – osób fizycznych**²⁶. Co ważne, w okresie 2015-2019 w większości gmin liczba podatników nieznacznie się zwiększyła (przy generalnym spadku liczby mieszkańców), co potwierdza większą aktywność gospodarczą. Warto zwrócić uwagę, że w badaniach młodzieży ponad 70% respondentów już pracowała zarobkowo, głównie w czasie wakacji albo w formie pracy dorywczej w trakcie nauki.

²⁶ Liczba podatników, którzy złożyli za dany rok co najmniej jeden z dokumentów: PIT-37, PIT-36, PIT36L, PIT-28, PIT40A, PIT-38, PIT-39. W przypadku zeznań wspólnych każdy z podatników liczony jest odrębnie.

Ryc. 47. Liczba podatników ogółem – różnica w latach (2019-2015)

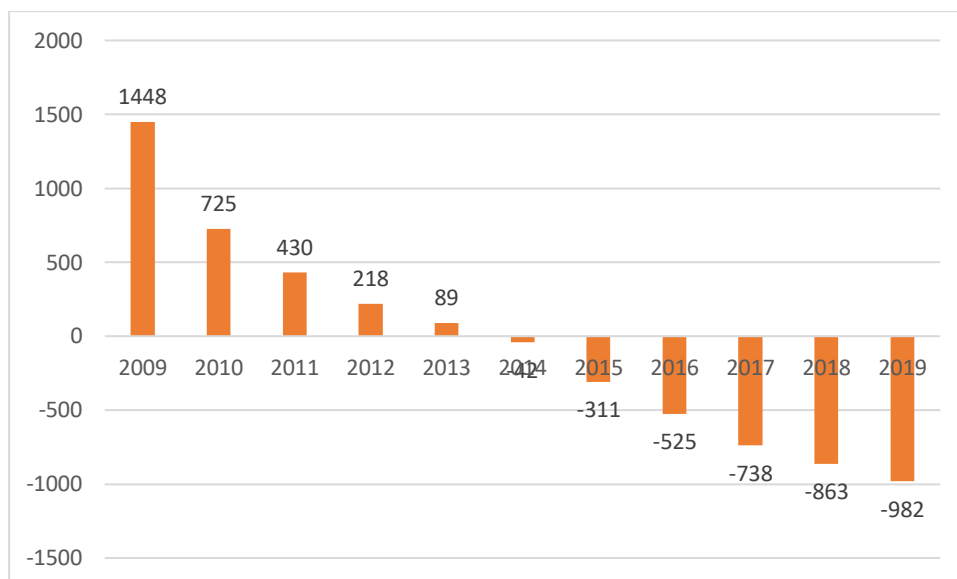
Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych z systemu POLTAX

Mieszkańcy obszaru partnerstwa uzyskują **dochody głównie ze źródeł krajowych**. Odsetek osób uzyskujących dochody ze źródeł zagranicznych - w porównaniu do innych gmin w Polsce – kształtuje się w środku stawki. Największym odsetkiem charakteryzują się gminy Iwaniska i Lipnik (przedział 1,5-2,5%), najmniejszym gmina Ożarów (0,67-1%). Pod tym względem obszar partnerstwa wyróżnia się na tle regionu, gdzie większość gmin charakteryzuje się wyższymi udziałami. Oznacza to, że praca za granicą jest mniej popularna dla mieszkańców Ziemi Opatowskiej.

Dla perspektyw rynku pracy ważne są informacje dotyczące możliwości **wymiany pokoleniowej pracowników**. Na terenie partnerstwa już od 2014 r. liczba osób w wieku poprodukcyjnym przewyższa grupę ludzi młodych. Znajduje to swoje odbicie we wskaźniku prezentującym różnicę pomiędzy grupą osób wchodzących na rynek pracy a tymi, którzy go opuszczają. Niestety, już od sześciu lat na terenie partnerstwa wskaźnik ten przybiera wartości ujemne, które dodatkowo systematycznie się zwiększają. Największe różnice notowane są w gminach Opatów i Ożarów. W krótkiej perspektywie z pewnością oddziałuje to pozytywnie na spadek bezrobocia, ale w perspektywie kilku - kilkunastu lat może doprowadzić do

poważnych problemów z zapewnieniem odpowiedniej ilości kadr dla lokalnej gospodarki.

Ryc. 48. Różnica liczby mieszkańców w wieku 20-24 i 60-64 lata

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Perspektywą dla rynku pracy jest również **młodzież ucząca się w szkołach średnich**, szczególnie zawodowych, ponieważ to ta grupa najszybciej zasili grono osób pracujących. O potencjale do generowania wykwalifikowanej kadry świadczy wskaźnik uczniów w średnich szkołach zawodowych przypadających na 1 tys. mieszkańców. Po obniżeniu w latach 2012-2017 jego wartość systematycznie się zwiększała i w 2019 r. wyniosła 6,75.

Rozwój sektora przedsiębiorstw w połączeniu ze spadkiem liczby osób w wieku produkcyjnym ograniczyły zjawisko **bezrobocia**. Odnosi się to zarówno do wartości bezwzględnych (liczba zarejestrowanych bezrobotnych) jak i do zmniejszenia się tej populacji w grupie osób w wieku produkcyjnym. Należy zwrócić uwagę, że tendencja ta jest zbieżna z ogólnymi trendami w regionie. Bezrobotni z terenu partnerstwa stanowili w 2019 r. 7% ogółu bezrobotnych w województwie świętokrzyskim.

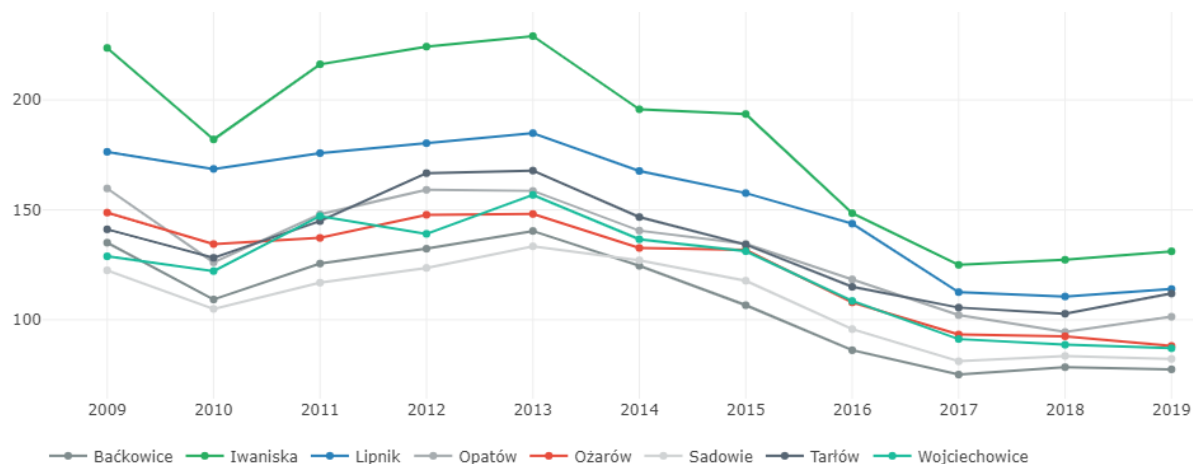
Tabela 30. Wybrane dane dotyczące bezrobocia

Kategoria	2009	2014	2019
bezrobotni zarejestrowani (osoby)	5 458	4 990	3 143
udział osób bezrobotnych w liczbie mieszkańców w wieku produkcyjnym (%)	16	15	10

Kategoria	2009	2014	2019
udział osób bezrobotnych zarejestrowanych dłużej niż rok w liczbie ludności aktywnej zawodowo (%)	8	10,4	6,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS i Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Ryc. 49. Zarejestrowani bezrobotni przypadający na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Wśród bezrobotnych do 2018 r. **przeważali mężczyźni**, przy czym od 2014 r. różnica systematycznie się zmniejszała. W 2019 r. zanotowano odwrócenie trendu: bezrobotnych kobiet było o 13 więcej niż bezrobotnych mężczyzn. Niepokojące jest również to, że **udział osób pozostających bez pracy dłużej niż rok** w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych utrzymuje się na wysokim poziomie i wzrósł w 2019 r. do 54,3%. W trudniejszej sytuacji są kobiety. Może to wskazywać na trend dezaktywizacji kobiet na rynku pracy. Stałym trendem jest zmniejszanie się w strukturze bezrobotnych **udziału osób młodych** (poniżej 34 roku życia). Mimo to osoby w wieku 25-34 lata nadal stanowią największą grupę wśród bezrobotnych (niemal 30%), a w ostatnich latach do podobnego poziomu zwiększył się udział osób w wieku 45 i więcej. W odniesieniu do **poziomu wykształcenia** największą grupę bezrobotnych stanowią osoby z wykształceniem zawodowym (3,4% ludności w wieku produkcyjnym).

Pracodawcy coraz częściej poszukują pracowników. Rekordową ilość **ofert pracy**²⁷ zanotowano w 2017 r. (712), jednak po tym roku zapotrzebowanie zgłaszane przez pracodawców zmniejszyło się i w 2019 r. wyniosło 408. Z danych PUP w Opatowie wynika, że liczba wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej²⁸ spadła z ponad 2 tys. w 2016 r. do ponad 1 tys. w 2020. Można zatem założyć, że rynek coraz bardziej się nasycy, ale należy też pamiętać, że pracodawcy coraz częściej poszukując pracowników korzystają z innych kanałów kontaktu (Internet, agencje pośrednictwa pracy). Oferowane stanowiska dotyczyły branży budowlanej, edukacyjnej (nauczyciele różnych przedmiotów), handlu, przemysłu (operatorzy maszyn) czy usługach społecznych i zdrowotnych.

3.4.5. Rolnictwo

W gospodarce gmin tworzących partnerstwo Ziemia Opatowska rolnictwo odgrywa wciąż istotną rolę. Występujące kompleksy bardzo dobrych gleb (rędzinowych oraz lessowych) powodują, że niemal 80% powierzchni to użytki rolne (w województwie odsetek ten wynosi 64%). Zgodnie ze **wskaźnikiem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej**²⁹ większość obszaru zaliczona została do najwyższej klasy (WWRPP powyżej 72,5 pkt.), tylko północna część oraz niewielki południowo-zachodni kraniec mają tereny zaliczone do klas pośrednich.

Najlepsze gleby występują na terenach gmin Lipnik i Wojciechowice (wysoki udział gleb II i III klasy oraz znaczący udział gleb I klasy). Najstabsze warunki w tym zakresie ma gmina Tarłów, gdzie przeważają gleby IV klasy.

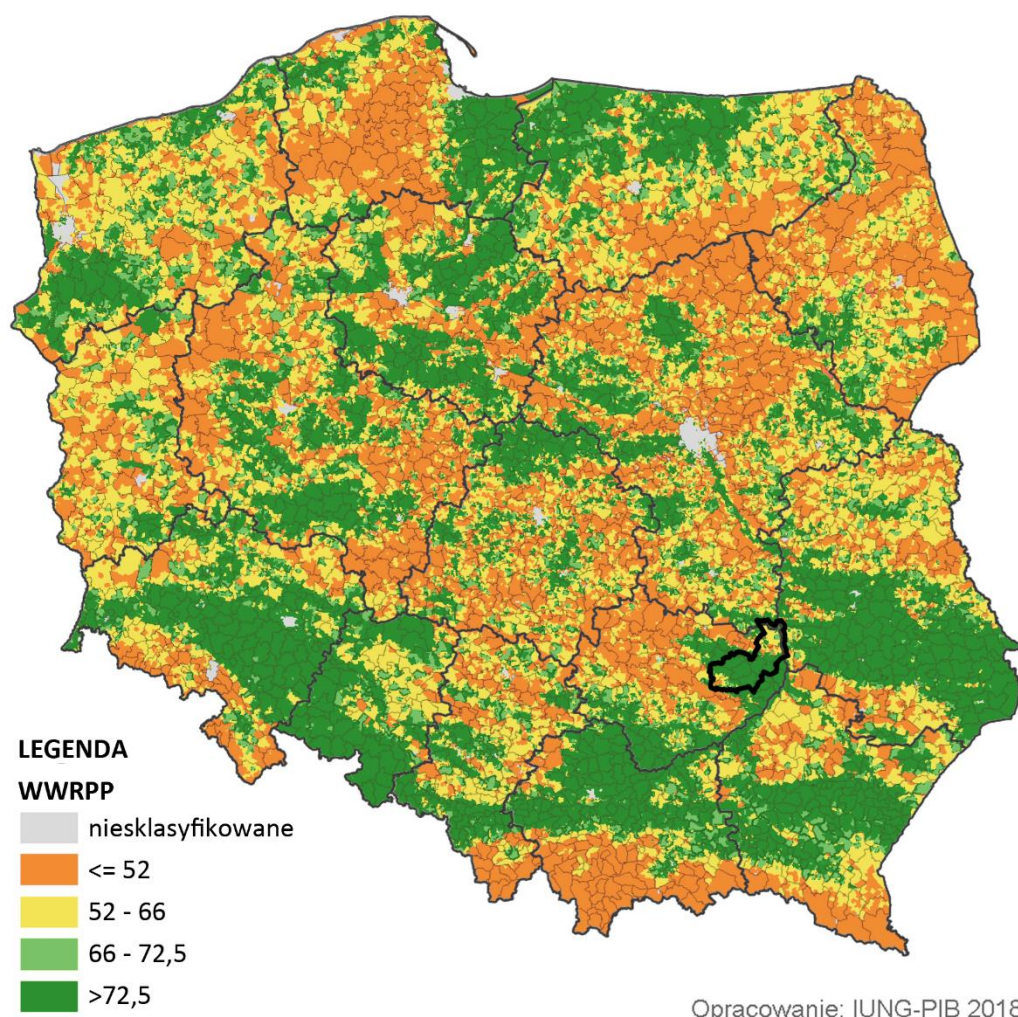
---

²⁷ Dane dotyczą ofert na koniec roku

²⁸ Dane dotyczą ofert zgłoszonych w ciągu całego roku

²⁹ Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, opracowany przez Instytut Upraw, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach, odzwierciedla potencjał rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynikający z warunków naturalnych. Przy konstrukcji wskaźnika wzięto pod uwagę ocenę jakości i przydatności rolniczej gleb, agroklimatu, rzeźby terenu oraz stosunków wodnych gleb.

Ryc. 50. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP)

Źródło: Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy, 2018

O stosunkowo silnej pozycji rolnictwa świadczą również rosnące **dochody gmin z tytułu podatku rolnego**. W 2019 r. ich wartość w gminach partnerstwa stanowiła 12% dochodów z podatku rolnego zrealizowanych przez wszystkie gminy województwa świętokrzyskiego. Trzeba tu zwrócić uwagę na konstrukcję samego podatku, zależnego od jakości gleb a nie od przychodów uzyskiwanych przez gospodarstwo rolne.

Co prawda w strukturze podmiotów gospodarczych sekcja A stanowi niecałe 4%, jednak **liczba pracujących** w rolnictwie i leśnictwie to niemal 11 tys., czyli 35% mieszkańców w wieku produkcyjnym. Jeśli chodzi o pracujących w indywidualnych gospodarstwach rolnych ubezpieczonych w KRUS to ich liczba spada i w 2019 r. wyniosła 6 048 osób, czyli prawie połowę osób pracujących w sekcji A.

Tabela 31. Ubezpieczeni w KRUS

Gmina	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Baćkowice	1019	1009	967	937	907	866	854
Iwaniska	1090	1065	1048	1028	978	947	946
Lipnik	1050	1031	1011	976	933	914	889
Opatów	1062	1041	989	936	858	835	815
Ożarów	1014	985	965	941	865	823	818
Sadowie	747	726	701	671	638	611	577
Tarłów	845	816	790	742	706	652	625
Wojciechowice	675	655	631	603	549	541	524
Ziemia Opatowska	7502	7328	7102	6834	6434	6189	6048

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS

W kontekście potencjału rolnictwa warto zwrócić uwagę na wyjątkowy produkt obszaru partnerstwa, jakim jest wiśnia Nadwiślanka, uprawiana na powierzchni ponad 1 000ha w gminach Tarłów i Ożarów. W uznaniu jej osobliwych cech (w tym zbilansowanej zawartości kwasów i cukrów, a także bardzo wysokiej zawartości antocyjanów) i wieloletniej tradycji uprawy 15 grudnia 2009 r. została wpisana przez Komisję Europejską na listę Chronionych Nazw Pochodzenia jako 880 produkt w UE, 15 z Polski a pierwszy (i jak dotychczas jedyny) z województwa świętokrzyskiego. Wyłącznym administratorem systemu jakości "Wiśnia Nadwiślanka CHNP" jest Spółdzielnia Nadwiślanka w Ożarowie. Innym charakterystycznym produktem jest proso Gierczyckie, wpisane już w 1955 r. do krajowego rejestru odmian roślin uprawnych.

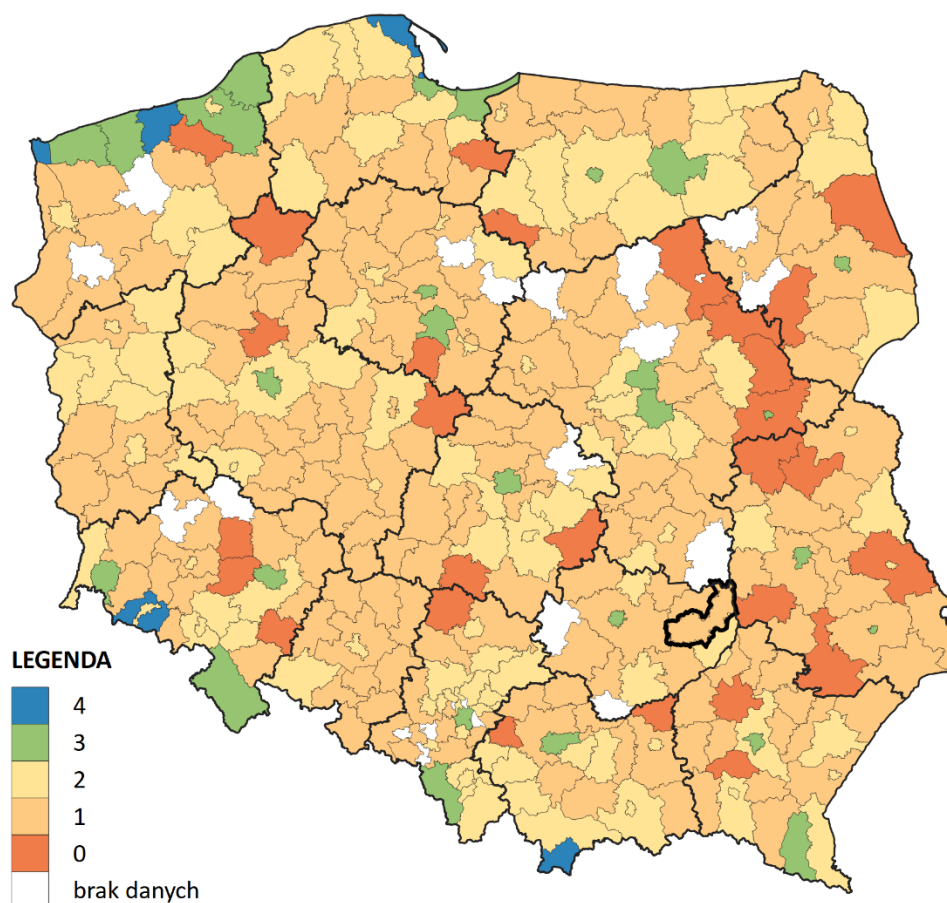
3.4.6. Turystyka

Na obszarze partnerstwa coraz większego znaczenia nabiera natomiast turystyka, choć stopień nasycenia infrastrukturą nie jest jeszcze zbyt wysoki. W 2019 r. funkcjonowało 11 podmiotów oferujących zakwaterowanie, a ich liczba od 2009 r. podwoiła się. Obiekty tego typu funkcjonują na terenie gmin Opatów, Tarłów, Sadowie, Baćkowice i Iwaniska. Usługi związane z wyżywieniem prowadziły 74

podmioty, a ich liczba podlegała niewielkim zmianom. Natomiast liczba udzielonych noclegów na 1 tys. mieszkańców wzrosła z 97 w 2009 r. do 466 w 2019. Syntetyczny wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej, zbudowany na podstawie danych o liczbie miejsc noclegowych oraz liczbie turystów, wskazuje, że partnerstwo ma wciąż dość słabą pozycję na tle innych powiatów w Polsce.

Ryc. 51. Pozycja powiatów wg syntetycznego wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej (2019)

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL GUS oraz metodyki A. Szromka

3.4.7. Otoczenie wspierające działalność przedsiębiorstw

Ważną rolę w rozwoju przedsiębiorstw odgrywają **instytucje wspierające ten sektor**, oferujące usługi dedykowane obsłudze firm lub niezbędną infrastrukturę. Finansową działalność usługową w 2019 r. prowadziło 11 podmiotów zarejestrowanych w powiecie, natomiast usługi prawnicze, rachunkowo-księgowe oraz doradztwo podatkowe świadczyły 42 podmioty i ich liczba od 2009 r. zwiększyła się niemal trzykrotnie. Najwięcej tego typu podmiotów działało w Opatowie. **Inwestycje w infrastrukturę biznesową** są prowadzone w ograniczonym zakresie. Nowo oddane powierzchnie biurowe w 2019 r. miały niespełna 100m²

powierzchni, a od 2015 r. tylko w gminie Opatów i Wojciechowice były prowadzone tego typu inwestycje. Nieco lepiej wygląda sytuacja w zakresie nowych inwestycji w budownictwie przemysłowym (średnia z ostatnich 10 lat to 1 400m²), co roku przybywa natomiast zbiorników, silosów i budynków magazynowych. Przedsiębiorcy na terenie partnerstwa są stosunkowo słabo zintegrowani. Pozytywem jest **działanie dwóch organizacji zrzeszających przedsiębiorców**. Mimo działania w ograniczonej skali reprezentują interesy swoich członków oraz angażują się w życie gospodarcze organizując m.in. szkolenia, kursy, spotkania informacyjne.

Współpraca jednostek samorządu terytorialnego z przedsiębiorcami³⁰ w większości przypadków oznacza organizację spotkań, przy czym nie mają one regularnego, częstego charakteru. W 2019 r. tylko w gminie Ożarów właściwa komisja Rady Gminy zajmowała się ułatwieniami dla przedsiębiorców. Wśród działań wspierających przedsiębiorców, realizowanych przez 3 partnerów, znalazły się: przygotowanie dokumentów planistycznych, przygotowanie terenów inwestycyjnych i rozwijanie infrastruktury, zwolnienia podatkowe, promocja w prasie lokalnej, tworzenie punktów informacyjnych i zamieszczanie informacji na stronach internetowych. Oprócz tego jst promują przedsiębiorców – ich sukcesy oraz produkty – poprzez artykuły w prasie, informacje internetowe oraz nagradzanie podczas gminnych uroczystości. Sześć gmin aktywnie przygotowuje tereny inwestycyjne, a dwie prowadzą aktywną promocję gospodarczą.

3.4.8. Potencjał finansowy jednostek samorządu terytorialnego

Kondycja lokalnej gospodarki jest powiązana z finansami w sferze publicznej, w szczególności dochodami, jakie uzyskują jednostki samorządu terytorialnego. Każdy samorząd dąży do prowadzenia gospodarki finansowej w taki sposób, aby utrzymać stabilność finansową i wygenerować środki umożliwiające prowadzenie działań prorozwojowych.

Kształtowanie się sytuacji w obszarze “Stan finansów lokalnych” prezentuje wskaźnik syntetyczny³¹, który stanowi średnią wskaźników syntetycznych gmin będących członkami partnerstwa w relacji do innych jst z tej samej grupy porównawczej.

Sytuację partnerstwa w ostatnich pięciu latach należy określić jako umiarkowanie korzystną. Po okresie pogorszenia (lata 2017-2018) partnerstwo powoli odrabia straty i w 2019 r. znów lokuje się nieco powyżej średniej dla gmin z grupy porównawczej. Wśród pięciu podobszarów wskaźnika syntetycznego trzy istotne

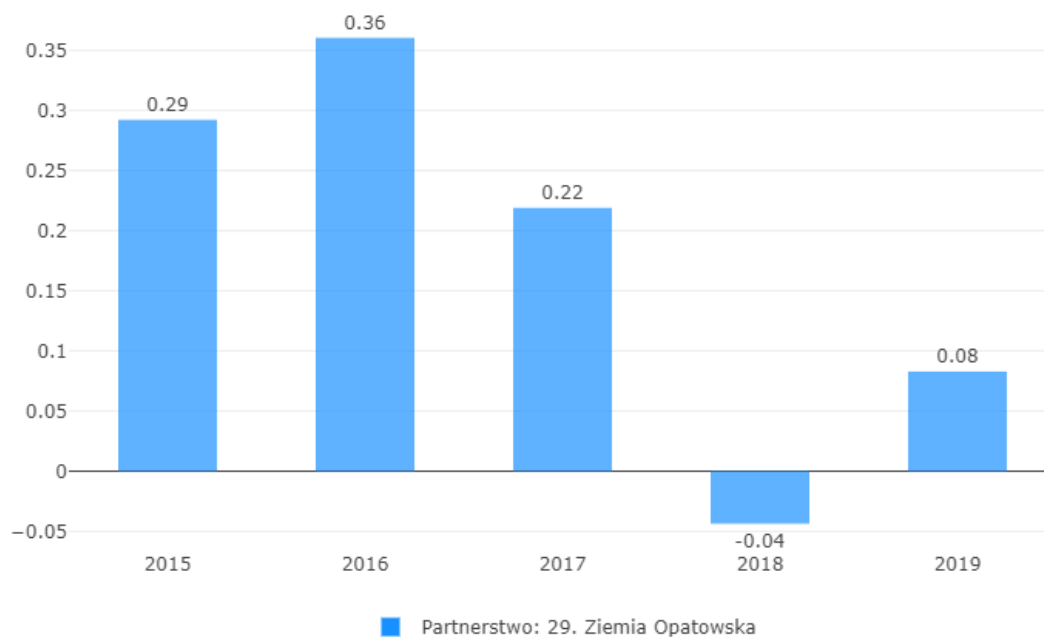
---

³⁰ Informacje na podstawie wyników badania przedsiębiorczości, styczeń-marzec 2021

³¹ Wskaźnik syntetyczny opracowany dla narzędzia Monitor Rozwoju Lokalnego

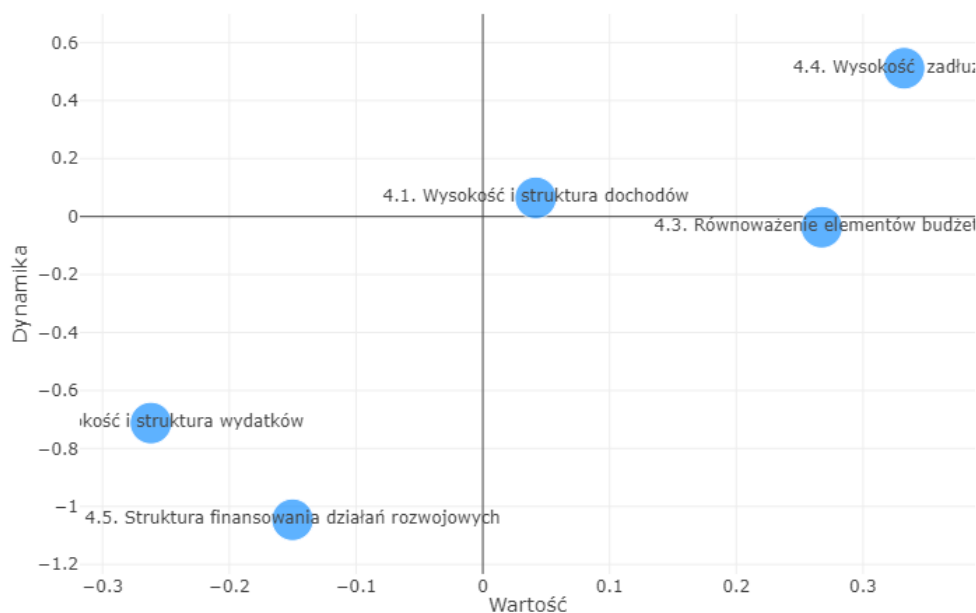
elementy (wysokość zadłużenia, wysokość i struktura dochodów oraz równoważenie elementów budżetu) przyjmują wartości dodatnie, co oznacza, że partnerstwo jako całość wykazuje zdolność do finansowania przedsięwzięć rozwojowych. Ujemne wartości i dynamika pozostałych dwóch składowych (wielkość i struktura wydatków oraz struktura finansowania działań rozwojowych) wskazują na względnie zachowawczą politykę w odniesieniu do inwestowania oraz pozyskiwania środków zewnętrznych.

Ryc. 52. Wskaźnik syntetyczny dla obszaru Stan finansów lokalnych

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Ryc. 53. Rozkład wartości dla podobszarów w ramach wskaźnika syntetycznego dla obszaru Stan finansów lokalnych

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Z punktu widzenia zdolności do finansowania rozwoju lokalnego istotne jest kształtowanie się poziomu nadwyżki operacyjnej, w szczególności wyniku operacyjnego netto. Wskazuje on bowiem na wysokość środków finansowych, jakie dany podmiot jest w stanie przeznaczyć na wydatki majątkowe.

W gminach partnerstwa wielkość **nadwyżki operacyjnej pomniejszonej o spłaty długu** w ostatnich pięciu latach ulegała wahaniom, ale ujemne wyniki (lata 2015 i 2016) dotyczą tylko dwóch gmin. Pokazuje to, że poszczególne jednostki samorządu terytorialnego dysponują potencjałem do finansowania nowych inwestycji, jest on jednak zróżnicowany.

Tabela 32. Nadwyżka operacyjna netto (w tys. zł)

Gmina	2015	2016	2017	2018	2019
Baćkowice	2 049,82	1 668,83	1 781,95	1 490,65	1 808,47
Iwaniska	1 730,38	1 789,91	1 418,52	2 311,07	3 508,36
Lipnik	880,77	2 462,90	1 770,82	1 215,86	2 227,05
Opatów	537,91	1 796,62	2 237,26	1 828,72	4 004,74
Ożarów	6 931,75	2 865,46	6 468,40	3 039,00	8 845,82

Gmina	2015	2016	2017	2018	2019
Sadowie	-883,56	849,42	445,26	242,54	1 360,84
Tarłów	-20,70	-756,67	153,72	1 015,38	1 390,70
Wojciechowice	395,92	1 486,99	1 290,11	497,26	1 176,33

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Najlepszą sytuacją charakteryzują się gminy Ożarów, Opatów oraz Iwaniska. W trudniejszej sytuacji są gminy Sadowie i Tarłów, choć na uwagę zasługuje bardzo dobry (w porównaniu do danych historycznych) wynik w roku 2019.

Potwierdzają to dane **dotyczące wyniku operacyjnego pomniejszonego o spłaty długu w relacji do dochodów bieżących**. W gminie Ożarów wskaźnik ten trzykrotnie przekraczał 12%, dość wysokie wartości (pomiędzy 5 a 13%) notowały gminy Iwaniska, Lipnik i Baćkowice. Najniższe wartości, w tym ujemne, wystąpiły w gminach Sadowie i Tarłów. Pozytywnym symptomem jest to, że w latach 2018-2019 żadna gmina nie zanotowała wartości wskaźnika poniżej 3%.

W ostatnich 5 latach Powiat Opatowski notował systematyczny wzrost nadwyżki operacyjnej brutto pomiędzy od 6 mln zł w 2015 r. do 12,4 mln zł w 2019 r. Również relacja kwoty nadwyżki operacyjnej pomniejszonej o spłaty długu do kwoty dochodów bieżących wzrosła w omawianym okresie z 7,68% do 12,5%. Świadczy to o znaczącym potencjale finansowym Powiatu Opatowskiego do realizacji działań prorozwojowych.

Dochody jst wchodzących w skład partnerstwa rosną sukcesywnie, choć niezbyt dynamicznie. Najwyższe dochody realizuje Powiat Opatowski, a spośród gmin Ożarów i Opatów. Najmniejsze dochody w wartościach bezwzględnych osiągają gminy Sadowie i Wojciechowice, które notują też stosunkowo wysoką dynamikę wzrostu.

Tabela 33. Dochody ogółem (w mln zł)

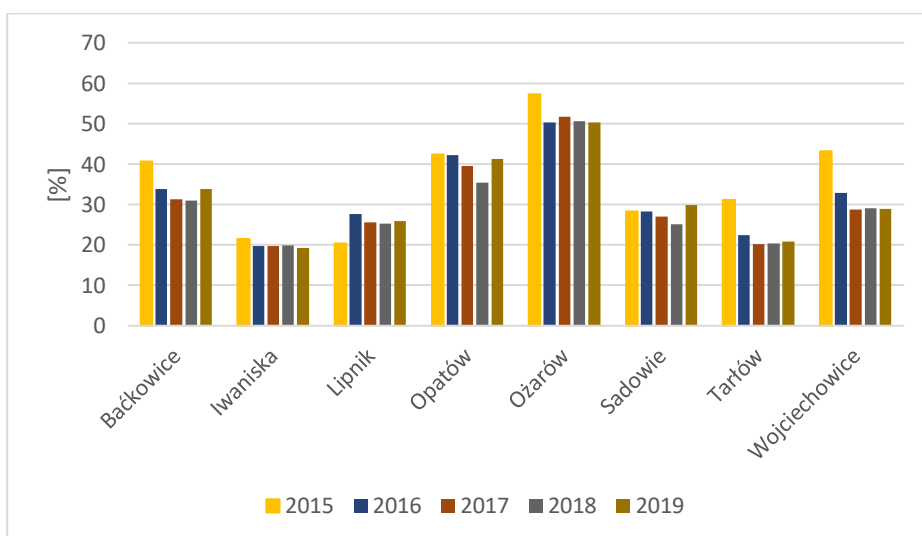
JST	2015	2016	2017	2018	2019	Dynamika
Baćkowice	17,98	19,35	22,26	23,55	27,69	154,0%
Iwaniska	21,73	26,68	28,34	27,90	31,10	143,1%
Lipnik	20,83	19,72	19,09	21,39	22,73	109,1%

JST	2015	2016	2017	2018	2019	Dynamika
Opatów	33,84	37,84	41,73	46,49	50,57	149,4%
Ożarów	46,95	57,58	51,80	55,37	64,64	137,7%
Sadowie	12,29	12,87	13,54	15,88	17,76	144,6%
Tartów	17,36	17,74	18,99	20,24	21,76	125,4%
Wojciechowice	12,81	15,11	17,79	18,32	19,31	150,7%
Powiat Opatowski	74,55	85,07	84,13	109,93	110,65	148,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Poza wielkością strumienia dochodów istotna jest informacja o poziomie osiągniętych **dochodów własnych**, ponieważ to one stanowią o samodzielności finansowej partnerów i wpływają na możliwości realizacji działań zależnych od władz lokalnych. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem w 2019 r. w poszczególnych gminach był zróżnicowany i wynosił od 19,3% w gminie Iwaniska do 50,3% w gminie Ożarów. Przetłomowym okazał się rok 2016, w którym większość gmin zanotowało spadek tego wskaźnika. Można to wiązać z uruchomieniem od 1 kwietnia 2016 r. programu rządowego "Rodzina 500+", co spowodowało zwiększenie części dotacyjnej. Od tego momentu tylko kilku gminom (Baćkowice, Opatów, Sadowie) udało się umocnić swoją samodzielność finansową, ale nadal większość z nich nie osiąga nawet 30% udziału dochodów własnych w dochodach ogółem.

Ryc. 54. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem w gminach partnerstwa

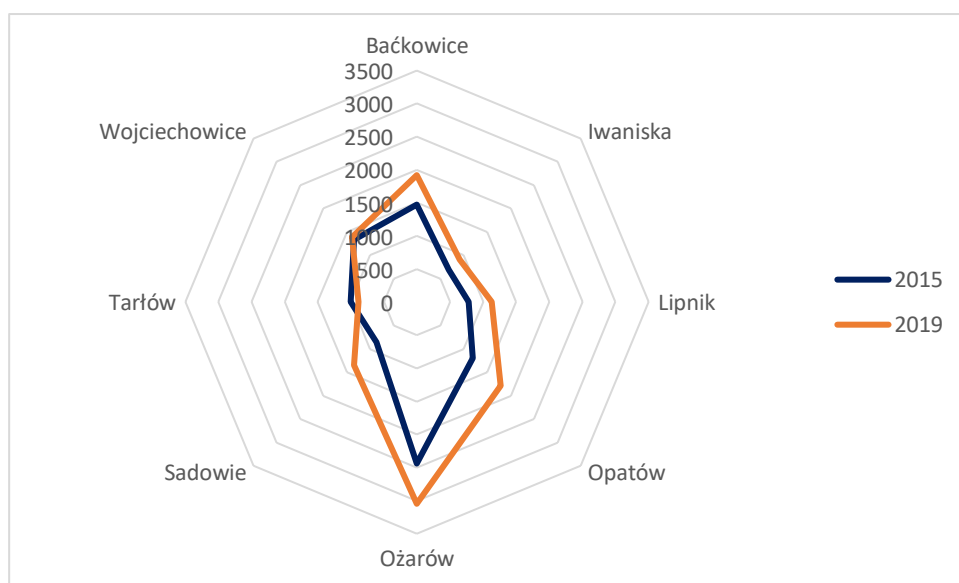

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W przypadku Powiatu Opatowskiego udział dochodów własnych w dochodach ogółem w zależności od roku wahał się od 24,5% do 33,3%, co wskazuje również na stosunkowo duże uzależnienie od zewnętrznych źródeł finansowania.

Przeliczając **dochody własne na jednego mieszkańca** najkorzystniejszą sytuację mają gminy Ożarów i Baćkowice, gdzie dodatkowo notowany jest wzrost wartości. Najniższy wskaźnik notowany jest w gminie Tarłów (ok. jedna trzecia wartości dla gminy Opatów). Należy podkreślić, że niemal wszystkie gminy partnerstwa (oprócz Tarłowa) poprawiły ten wskaźnik, choć skala zmian była umiarkowana. Mimo wszystko świadczą to o wzroście samodzielności finansowej jst.

Ryc. 55. Dochody własne na 1 mieszkańca w gminach partnerstwa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Poziom wydatków, w szczególności inwestycyjnych, wskazuje na dążność jst do zwiększania majątku którym dysponują partnerzy, świadczy zatem o polityce nastawionej na inwestowanie w rozwój, a nie jedynie bieżące administrowanie.

W całym badanym okresie najwyższe **wydatki** – zarówno ogółem jak i majątkowe w wartościach bezwzględnych – ponosiły gminy Ożarów, Opatów i Baćkowice. Wydatki majątkowe gmin uległy wyraźnemu obniżeniu w latach 2016-2017, by znów nabrac dynamiki. Największą dynamikę zanotowała gmina Sadowie, choć nadal należą do grona trzech gmin o najniższych wydatkach (obok gmin Tarłów i Wojciechowice).

Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem w przypadku większości członków partnerstwa był stosunkowo wysoki. Trwale najwyższymi wskaźnikami charakteryzowała się gmina Baćkowice, przekraczając trzykrotnie „bezpieczny”

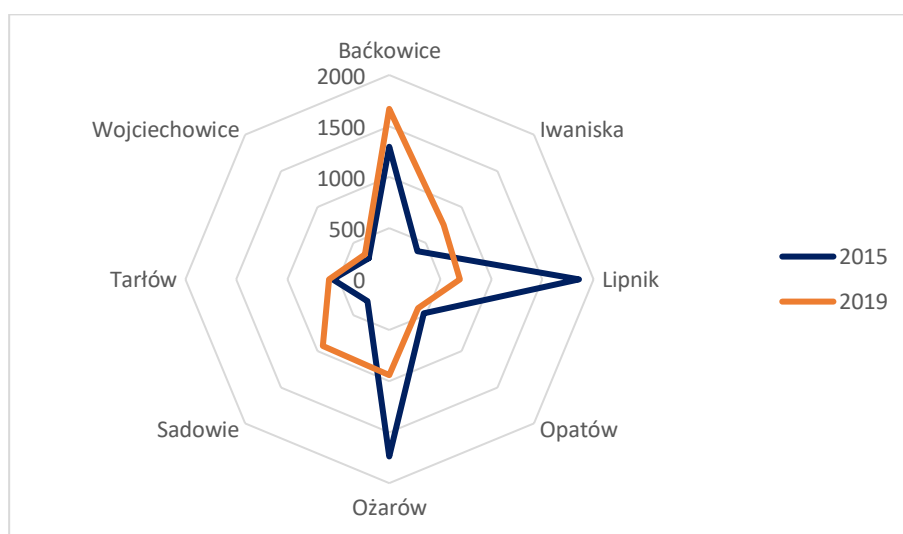
poziom 25%. W przypadku pozostałych jst tak wysokie wyniki były incydentalne (gminy Lipnik, Ożarów, Powiat Opatowski).

Tabela 34. Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem (w%)

JST	2015	2016	2017	2018	2019
Baćkowice	33,25	15,72	14,59	25,63	27,43
Iwaniska	12,28	7,18	12,4	13,22	16,05
Lipnik	44,19	12,57	10,65	12,16	16,21
Opatów	16,61	3,95	9,03	20,3	10,15
Ożarów	34,01	5,8	11,17	16,4	16,05
Sadowie	11,23	1,24	5,23	9	20,3
Tarłów	17,04	9,3	10,01	12,24	14,57
Wojciechowice	10,12	5,41	9,57	20,26	7,51
Powiat Opatowski	8,24	6,68	7,78	30,13	19,65

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Ryc. 56. Kwota wydatków majątkowych przypadających na 1 mieszkańca w gminach partnerstwa

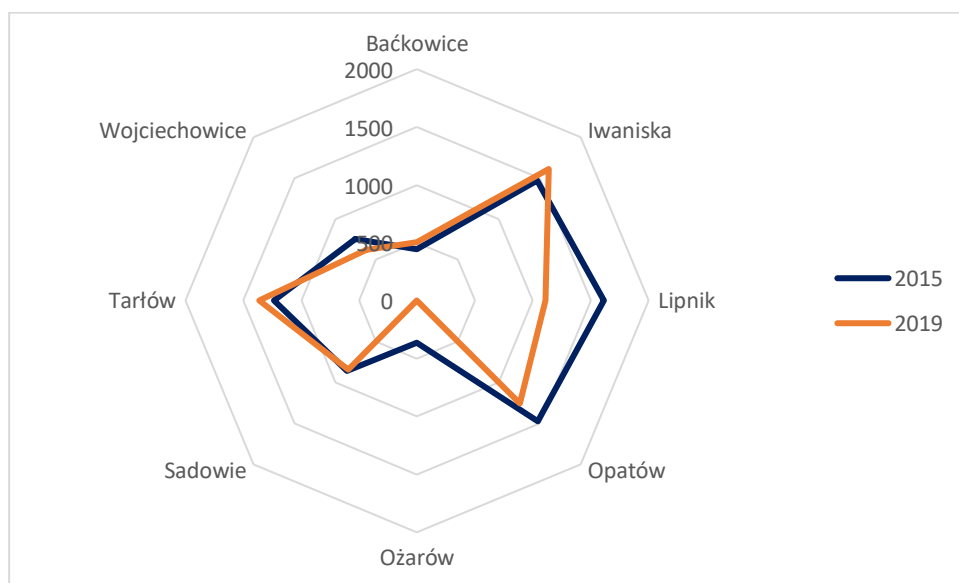

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Stosunkowo wysoki poziom wydatków majątkowych nie był związany z koniecznością nadmiernego zadłużania się przez członków partnerstwa. **Okres spłaty długu mierzony przeciętnym poziomem uzyskiwanej nadwyżki operacyjnej** u większości partnerów był krótki, nie przekraczał 6 lat, a w przypadku gminy Ożarów od 2016 r. wynosił 0. Najmniej korzystną sytuację miała gmina Tarłów, gdzie okres spłaty długu w latach 2016-2018 przekroczył 10 lat, ale w 2019 r. sytuacja wróciła do poziomu bezpiecznego. Sytuacja Powiatu Opatowskiego jest wyjątkowo korzystna - okres spłaty długu spadł do poziomu 0.

Ryc. 57. Suma zobowiązań do spłaty przypadająca na 1 mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

3.4.9. Wnioski

- Wzrastający poziom wynagrodzeń (w wartościach bezwzględnych) przekłada się na zwiększenie wpływów jednostek samorządu terytorialnego z tytułu udziału w podatku PIT. **Poprawę sytuacji materialnej** potwierdza również zmniejszenie skali wsparcia w ramach systemu pomocy społecznej.
- Rosnące wynagrodzenia oznaczają również zwiększenie siły nabywczej mieszkańców, otwierają zatem nieco lepsze perspektywy dla rozwoju przedsiębiorstw produkujących bądź świadczących usługi na rynku lokalnym.
- Gminy partnerstwa notują **systematyczny wzrost dochodów z podatku PIT**, na co wpływ ma rosnąca liczba pracujących przy jednoczesnym wzroście poziomu wynagrodzeń. Tym samym umacnia się (a przynajmniej utrzymuje) pewna samodzielność budżetowa jednostek, choć w strukturze dochodów nadal większość stanowią wpływy z dotacji. Ogólna **analiza sytuacji finansowej partnerstwa nie wskazała istotnych zagrożeń** skutkujących brakiem zdolności któregoś z partnerów do finansowania działań rozwojowych. Natomiast w związku ze zmiennością czynników o charakterze społeczno-gospodarczym należy na bieżąco monitorować sytuację finansową partnerstwa.
- Obserwując kształtowanie się zbiorowości podmiotów gospodarczych po 2009 r., można zauważyć długookresową prawidłowość **stałego wzrostu liczby funkcjonujących podmiotów gospodarczych** przy jednoczesnym stałym spadku liczby mieszkańców. Optymizmem napawa fakt, że liczba nowo zarejestrowanych firm stale przewyższa liczbę firm wyrejestrowanych, co świadczy o otwartości mieszkańców obszaru partnerstwa na podejmowanie ryzyka biznesowego. Niemniej zwrócić należy uwagę na fakt, iż **przyrost ten odbywa się głównie za sprawą firm mikro, zatrudniających do 9 osób**, których udział w ogólnej liczbie firm wzrasta. Słabnie natomiast sektor firm małych i średnich. Ponadto, potencjał gospodarczy partnerstwa, mierzony liczebnością podmiotów gospodarczych na 1 tys. mieszkańców, jest niski w odniesieniu do średniej wojewódzkiej.
- **Struktura branżowa lokalnego biznesu wykazuje pewne różnice w stosunku do przeciętnych wskaźników dla regionu**, a to za sprawą dwukrotnie wyższego udziału sekcji A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybołówstwo) oraz dwukrotnie niższego udziału sekcji L (działalność związana z obsługą nieruchomości) i M (działalność profesjonalna, naukowa i techniczna). Skutkiem tego są odchylenia w innych działach, choć nie są one aż tak znaczące. Obserwowane są **pozytywne tendencje zmian** (zarówno jeśli chodzi o liczbę podmiotów jak i zatrudnienie): zmniejszenie udziału rolnictwa oraz handlu na rzecz budownictwa i usług, co wskazuje na większą

dywersyfikację gospodarki, oznaczającą również większą stabilność i odporność w okresie dekoniunktury.

- **Stosunkowo słabo rozwinięty jest sektor usług wspierających** codzienne funkcjonowanie przedsiębiorców (53 podmioty oferujące na terenie partnerstwa usługi prawnicze, rachunkowo-księgowe czy finansowe), pozytywnym faktem jest natomiast działalność dwóch organizacji zrzeszających przedsiębiorców.
- Konsekwencją obserwowanych zmian demograficznych jest **spadek liczby osób w wieku produkcyjnym**. Przy niewielkim wzroście liczby miejsc pracy sytuacja taka ma pozytywny skutek w postaci **zmniejszenia skali bezrobocia**. Jednak utrzymująca się tendencja oznaczać może **w perspektywie kilku lat brak kadr** dla zaspokojenia podstawowych usług (tym np. opieki dla rosnącej rzeszy osób starszych) oraz problemy z kadrą o wyższych kwalifikacjach. Już w 2014r. liczba seniorów przewyższyła liczbę osób młodych, które będą zasilają rynek pracy. Kolejnym **zagrożeniem może być emigracja ludzi młodych**. Jak pokazały badania społeczne tylko 6% uczniów ostatnich klas szkół ponadpodstawowych wyraziło chęć zamieszkania na obszarze partnerstwa. Osoby z większymi ambicjami płacowymi i poszukujący pracy w zawodach wymagających wysokich kwalifikacji rzadko wiążą swoją przyszłość z obszarem partnerstwa. W tym kontekście warto zauważyć, iż obecna struktura branżowa podmiotów gospodarczych w małym stopniu odpowiada na to zapotrzebowanie.
- Oznacza to konieczność podjęcia **działań na rzecz bardziej efektywnego wykorzystania dostępnych zasobów kadrowych** (w tym podtrzymywanie aktywności zawodowej osób dojrzałych, aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy, w tym znaczącej grupy osób długotrwale bezrobotnych oraz biernych zawodowo), a przede wszystkim zachęcających ludzi młodych do pozostania na terenie partnerstwa. Częściowym antidotum na prognozowane problemy rynku pracy mogą być postępujące w przedsiębiorstwach procesy cyfryzacji i automatyzacji, ograniczające popyt na pracowników.
- **Rolniczy charakter obszaru** znajduje potwierdzenie we wciąż istotnym zaangażowaniu liczby pracujących (liczba osób ubezpieczonych w KRUS w 2019r. była podobna do liczby osób pracujących w podmiotach zatrudniających powyżej 9 osób), a także wysokości dochodów z podatku rolnego, przewyższającej dochody z podatku CIT. Wynika to z jednej strony z ilości gospodarstw, ale również z wysokiej jakości gleb. To ostatecznie uwarunkowanie jest szczególnie istotne, bowiem obowiązujące przepisy dotyczące wyłączenia gruntów spod działalności rolnej stanowią znaczące ograniczenie dla rozwijania innych form działalności na obszarach wiejskich.

- W najbliższych latach należy **spodziewać się dalszego spadku liczby rolników**, na co wskazują zarówno dane KRUS (spadek liczby ubezpieczonych w latach 2013-2019 o 20%), jak i wyniki badań społecznych. Wykazały one, że działalność rolnicza nie jest postrzegana jako sfera atrakcyjna, rozwojowa, i zdecydowana większość młodzieży mogącej przejąć gospodarstwo rolne nie rozważa takiej możliwości.
- **Działalność turystyczna nie stanowi jeszcze w strukturze gospodarki bardzo istotnego elementu**, ale w ostatnich latach się rozwija. Korzystnym uwarunkowaniem jest bliskość Gór Świętokrzyskich i Sandomierza, przyciągających turystów z całej Polski. Niewątpliwą atrakcją obszaru partnerstwa są ruiny zamku Krzyżtopór w Ujeździe, licznie odwiedzane przez turystów, a także zabytki Opatowa i obiekty podworskie w innych gminach.
- Niewątpliwie miasta **Opatów i Ożarów nadal odgrywają decydującą rolę w kształtowaniu pozarolniczego rynku pracy**, choć na przestrzeni lat widać **słabnącą siłę Ożarowa**. Co prawda gmina ta ma wciąż wysoką pozycję w partnerstwie (udział w liczbie przedsiębiorstw, wpływy z podatków), jednak dynamika zmian jest w wielu przypadkach niższa niż w gminie Opatów czy pozostałych gmin partnerstwa. Jedną z przyczyn może być słabnące znaczenie przemysłu budowlanego, odbijającego się na kondycji Cementowni Ożarów oraz powiązanych z nią firm. Natomiast gminy wiejskie, szczególnie te położone w zachodniej części (Sadowie, Iwaniska, Baćkowice) wykazują pozytywne zmiany, widoczne głównie w dość dużej dynamice rozwoju.
- Mimo poprawy większości wskaźników należy zaznaczyć, że w opinii społeczeństwa³² obszar partnerstwa **nie oferuje odpowiedniej liczby oraz jakości miejsc pracy**. Wysokość zarobków oraz niska atrakcyjność ofert pracy to dwa czynniki najsilniej motywujące młodzież do opuszczenia obszaru partnerstwa. Podobnie, 75% respondentów ankiety dla mieszkańców uznało rynek pracy i zarobki za słabą stronę obszaru.

3.5. Sfera środowiskowa i przestrzenna

3.5.1. Charakterystyka ogólna

Syntetyczny wskaźnik rozwoju dla **wymiaru środowiskowego** (biorący pod uwagę aspekty środowiska naturalnego oraz zagospodarowania przestrzeni) w każdym z analizowanych lat przybierał wartości ujemne, co oznacza, że sytuacja partnerstwa

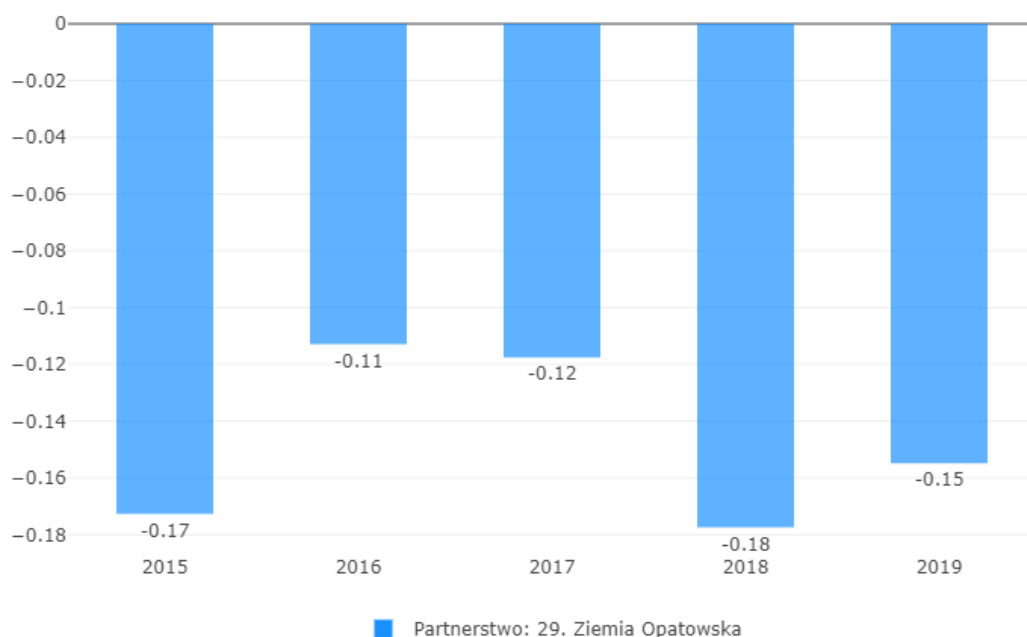
³² Badania opinii młodzieży, badania opinii mieszkańców, badania opinii liderów

była gorsza niż średnia dla innych gmin o podobnym profilu społeczno-gospodarczym.

Sytuacja w rozbiciu na podobszary jest zróżnicowana:

- partnerstwo notuje pozytywną sytuację w zakresie dostępności komunikacyjnej (zewnętrznej i wewnętrznej) i wskaźniki związane z tym wymiarem w stosunku do roku 2015 nieznacznie się poprawiły;
- słabsze w porównaniu do średniej są wskaźniki związane z ładem i strukturą przestrzenną (głównie za sprawą rozproszonej sieci osadniczej), ale od 2015 r. systematycznie się poprawiają;
- największe różnice - w relacji do średniej w grupie porównawczej – zanotowano w zakresie lokalnego środowiska przyrodniczego i różnica ta utrzymuje się na niemal nie zmienionym poziomie. Największy wpływ na tę sferę miała dostępność walorów i usług przyrodniczych (powierzchnia obszarów chronionych).

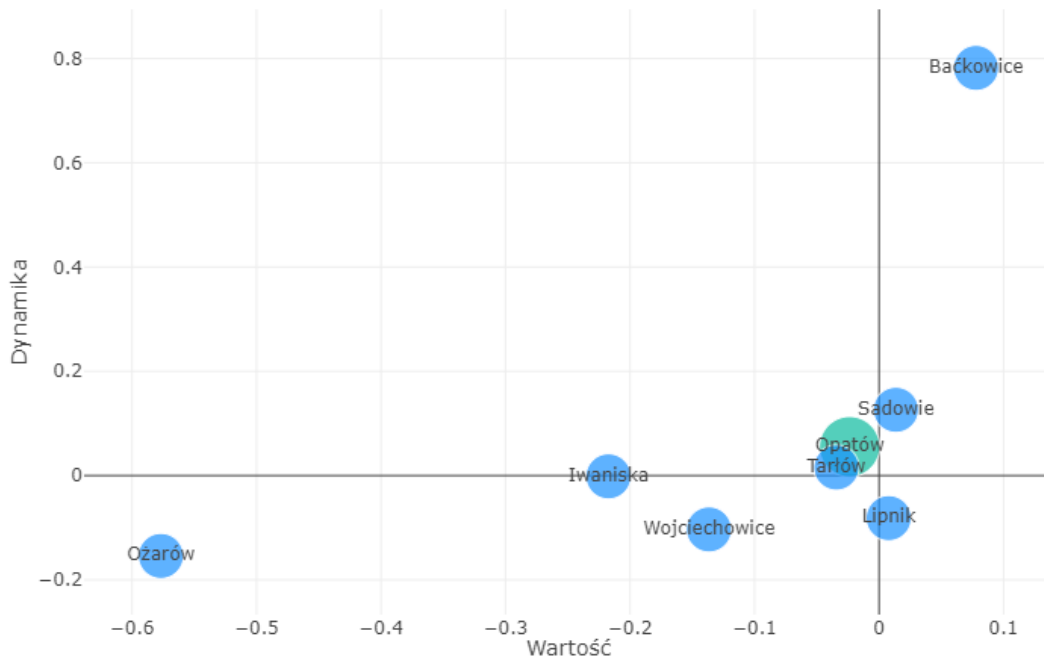
Ryc. 58. Ogólny wskaźnik rozwoju partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar środowiskowy

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

W stosunkowo najkorzystniejszym położeniu są gminy Baćkowice i Sadowie, które mają dodatnią wartość oraz dynamikę wskaźników. Najmniej korzystną sytuacją w partnerstwie charakteryzuje się gmina Ożarów, gdzie niskim wartościom (-0,58) towarzyszy ujemna dynamika (-0,15) zmian.

Ryc. 59. Ogólny wskaźnik rozwoju członków partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar środowiskowy

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Jakość środowiska i zasoby naturalne są bardzo istotnym atutem obszaru partnerstwa: ponad 55% mieszkańców uznało czystość środowiska i estetykę otoczenia za mocną stronę.

3.5.2. Walory środowiska

Obszary chronione zajmują niewielką część obszaru partnerstwa – tylko 14,5%, co jest wskaźnikiem czterokrotnie niższym od notowanego w województwie świętokrzyskim (64,9%). Kompleksy należące do obszarów prawnie chronionych (w tym Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego) położone są w zachodniej części (gminy Baćkowice, Iwaniska i Sadowie), skąd wiodą szlaki turystyczne łączące Góry Świętokrzyskie z Wyżyną Sandomierską.

Z kolei we wschodniej części oraz wzdłuż rzeki Kamiennej do europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000. Również lesistość terenu (16%) stanowi nieco ponad połowę wskaźnika dla Świętokrzyskiego. Wynika to ze specyficznych walorów obszaru partnerstwa – wysokiej jakości gleb dzięki którym większość terenu użytkowana jest rolniczo.

3.5.3. Zaopatrzenie w wodę, jakość wód

Głównymi rzekami obszaru partnerstwa są Wisła, Koprzywianka oraz Opatówka. Poza tym znajduje się tu 5 dużych zbiorników wodnych oraz 4 główne zbiorniki wód podziemnych.

W ciągu ostatnich 10 lat przyrost **zużycia wody na 1 mieszkańca** sięga ponad 50%. Spowodowane to być może coraz większym bogaceniem się mieszkańców partnerstwa (większość gospodarstw posiada łazienkę z bieżącą wodą, pralki automatyczne, maszyny, oraz pojazdy, które trzeba myć). Kolejnym czynnikiem wpływającym na korzystanie z wody są coraz częste susze, zmuszające producentów warzyw do nawadniania upraw.

Analiza danych z lat 2009-2019 dotyczących infrastruktury wodno-kanalizacyjnej wskazuje na nieznaczny wzrost **osób korzystających z sieci wodociągowej**. Może to wynikać z faktu, że większość instalacji wodociągowych została wybudowana przed 2009 rokiem. Efektem poczynionych inwestycji było podwyższenie współczynnika mieszkańców korzystających z wodociągu, który w 2019r. wyniósł 83,5%. W porównaniu do średniej dla województwa (91,5%) jest to niską wartością.

Tabela 35. Udział mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej (w %)

	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Baćkowice	81,1	81,3	81,8	88,8	89,1	89,2	89,3
Iwaniska	55,3	57,2	59,3	74,1	74,5	74,6	75,3
Lipnik	88,4	88,5	88,6	88,4	88,4	88,4	88,4
Opatów	79,5	80,0	80,2	80,0	80,8	80,8	80,9
Ożarów	91,0	91,1	91,1	91,1	91,1	91,2	91,2
Sadowie	56,1	58,4	60,1	63,4	64,4	65,0	65,5
Tarłów	64,5	64,7	68,4	78,0	78,2	78,3	78,6
Wojciechowice	95,3	95,3	95,3	95,3	95,2	95,2	95,4
Partnerstwo Ziemia Opatowska	77,8	78,4	79,2	82,9	83,2	83,4	83,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Warto zwrócić uwagę na aspekt wody pozyskiwanej z odwadniania kopalni cementowni Ożarów. Woda ta, pochodząca z utworów jurajskich, nie jest zagospodarowywana (np. do celów rolniczych) i wpływa do kanału Ożarów -Wisła w ilości ok. 2,5 mln m³/rok.

Inaczej wygląda sytuacja w kwestii **odbioru ścieków**. Na przestrzeni ostatnich 10 lat długość sieci kanalizacyjnej wzrosła o 34% i dzięki przeprowadzonym inwestycjom udział mieszkańców korzystających z kanalizacji wyniósł 35% (w województwie 59,4%), przy czym gmina Sadowie w ogóle nie posiada kanalizacji na swoim terenie.

Tabela 36. Udział mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej (w%)

	2009	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Baćkowice	4,1	4,1	10,1	33,5	37,7	37,7	38,6
Iwaniska	18,0	18,2	18,5	26,5	26,5	26,7	26,8
Lipnik	17,7	18,2	25,3	31,1	32,9	32,9	32,9
Opatów	45,7	46,7	47,7	47,5	48,6	49,0	49,1
Ożarów	41,1	43,4	47,3	48,3	48,4	48,7	48,7
Sadowie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Tarłów	18,8	19,2	22,7	22,8	22,3	22,4	22,5
Wojciechowice	18,4	19,7	20,0	20,8	20,9	21,0	21,5
Partnerstwo Ziemia Opatowska	26,3	27,3	29,9	34,0	34,8	35,0	35,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Utrudnieniem dla inwestycji liniowych jest rozproszona sieć osadnicza, obniżająca opłacalność ekonomiczną infrastruktury. W związku z tym wiele gospodarstw, szczególnie na terenach wiejskich, korzysta z własnych studni oraz przydomowych oczyszczalni ścieków bądź zbiorników bezodpływowych.

Zwiększone zużycie wody powoduje zwiększenie **ilości ścieków** przemysłowych i komunalnych **wymagających oczyszczenia odprowadzonych do wód lub do ziemi**. W

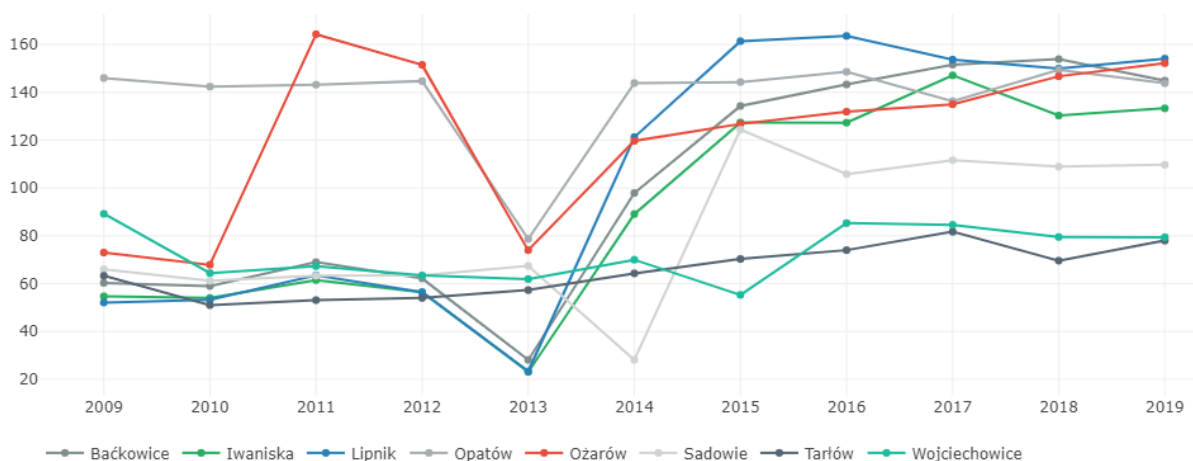
przeliczeniu na 1 mieszkańca wskaźnik ten wzrósł z 90 m³ w 2009 r. do 425 m³ w 2019 r.³³.

Niezadawalający stan rozwoju gospodarki ściekowej nie sprzyja poprawie **jakości wód**. Wg badań Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska³⁴ stan/potencjał ekologiczny jednolitych części wód powierzchniowych na terenie partnerstwa został oceniony jako słaby lub umiarkowany, natomiast chemiczny - poniżej dobrego.

3.5.4. Gospodarka odpadami

Obciążeniem dla środowiska naturalnego są odpady, generowane przez firmy w procesach produkcyjnych jak i przez gospodarstwa domowe. Ilość zmieszanych odpadów komunalnych przypadających na 1 mieszkańca partnerstwa po okresie dynamicznego wzrostu w latach 2013-2015 ustabilizowała się.

Ryc. 60. Ilość zmieszanych odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku przypadająca na 1 mieszkańca

Źródło: Monitor Rozwoju Lokalnego ZMP

Pozytywnym trendem jest zwiększanie się ilości odpadów poddanych odzyskowi. O ile do roku 2015 ilość ta była niewielka i zróżnicowana w zależności od roku, o tyle od 2016 r. znacznie się zwiększyła i co roku nieznacznie przyrasta.

³³ Dane na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego, ZMP

³⁴ Na podstawie: Stan środowiska w województwie świętokrzyskim. Raport 2020. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Kielcach, Kielce 2020

3.5.5. Jakość powietrza³⁵

Na terenie partnerstwa emitowanych jest 16% całości **zanieczyszczeń gazowych** (SOX, NOX) pochodzących z przemysłu szczególnie uciążliwego emitowanych w województwie świętokrzyskim. Wynika to z funkcjonowania cementowni należącej do Grupy Ożarów S.A. w Ożarowie – jednego z największych emitorów punktowych w województwie świętokrzyskim.

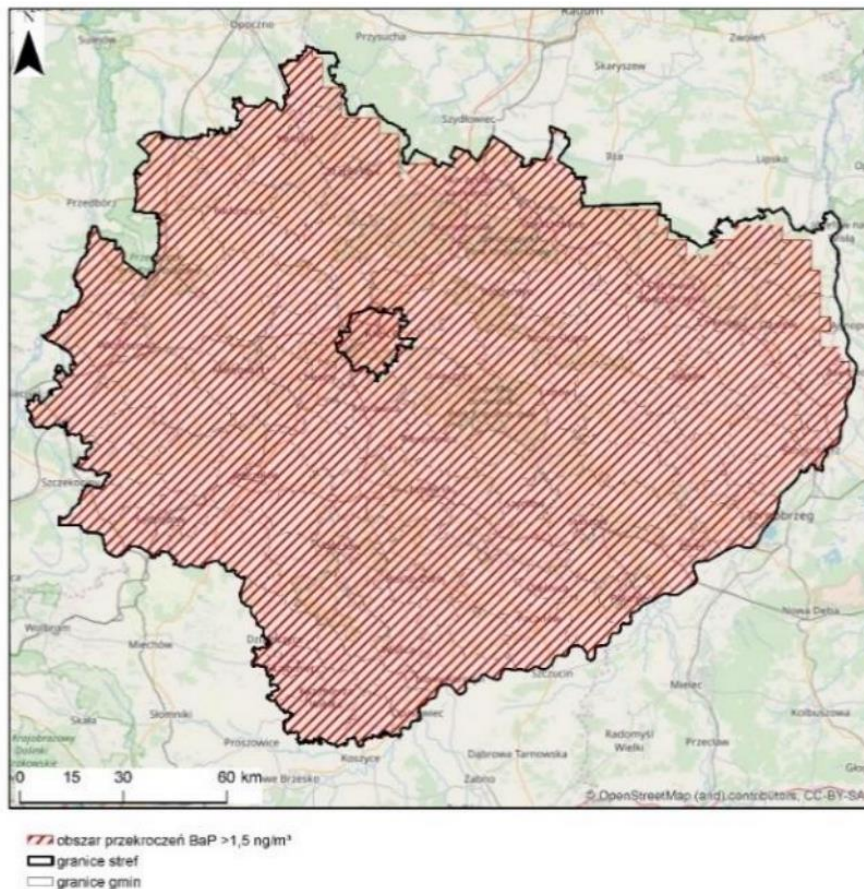
Pomimo stałej poprawy jakości powietrza w Polsce ciągłym wyzwaniem pozostają **przekraczające normy stężenia pyłu** zawieszonego PM10 i PM2,5 oraz benzo(a)pirenu. W 2018 r. (rok przeprowadzania analiz) na terenie partnerstwa nie stwierdzono przekroczeń pyłu PM 10, natomiast obszary przekroczeń poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM2,5 (faza II) zaobserwowano w Ożarowie oraz na terenie gmin Lipnik i Iwaniska.

Niemal cały teren partnerstwa (poza wschodnimi krańcami) został zaliczony do obszarów przekroczeń wymagających podjęcia działań naprawczych ze względu na poziom stężenia benzo(a)pirenu.

---

³⁵Przygotowano na podstawie danych GUS oraz informacji zawartych w publikacji Stan środowiska w województwie świętokrzyskim. Raport 2020. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Kielcach, Kielce 2020

Ryc. 61. Obszary przekroczeń benzo(a)pirenu w pyłe PM10 w woj. świętokrzyskim w 2018 roku pod względem poziomu docelowego (1ng/m³)

Źródło: Stan środowiska w województwie świętokrzyskim. Raport 2020. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Kielcach, Kielce 2020

Z informacji przywołanego raportu GIOŚ wynika, że samorządy lokalne wykazują niewiele konkretnych działań wpływających na ograniczanie tzw. niskiej emisji, a problem zanieczyszczeń pochodzących z gospodarstw domowych, gdzie funkcjonują stare piece i spalane jest paliwo złej jakości, jest nadal nie rozwiązany.

3.5.6. Sieć gazowa

Sieć gazowa funkcjonuje na terenie 7 z 8 gmin partnerstwa (poza gminą Tartów). Dostęp do sieci ma 26% mieszkań (w województwie jest to ponad 40%), a najwyższym stopniem zgazyfikowania (nieco przekraczającym średnią regionalną) charakteryzują się gminy Opatów i Ożarów. Główną przyczyną słabo rozwiniętej sieci gazowej są plany rozwojowe realizowane przez Polską Spółkę Gazownictwa sp. z o.o., której celem jest w pierwszej kolejności podłączenie terenów zurbanizowanych.

3.5.7. Energia i odnawialne źródła energii³⁶

Zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca partnerstwa rośnie systematycznie i w 2019 r. wyniosło 616,7 kWh, nieznacznie mniej niż średnio w regionie (642). Biorąc pod uwagę ceny energii (a także zapowiedzi co do uwolnienia cen tych usług) oraz poziom dochodów mieszkańców partnerstwa należy się spodziewać w przyszłości wystąpienia zjawiska ubóstwa energetycznego.

Na chwilę obecną na terenie powiatu zostało zrealizowanych wiele inwestycji w zakresie efektywności energetycznej i odnawialnych źródeł energii, mikroinstalacji OZE zrealizowanych w gospodarstwach domowych, głównie fotowoltaika, panele solarne i pompy ciepła.

3.5.8. Komunikacja

Obszar partnerstwa położony jest w obszarze korytarza transportowego łączącego najbliższe miasta wojewódzkie tj. Kielce z Lublinem i Rzeszowem oraz miasto Radom z Rzeszowem stanowiąc ważny krajowy węzeł komunikacyjny.

Drogowy układ transportowy tworzą cztery główne drogi krajowe:

- droga nr 74 – Wieluń – Piotrków Trybunalski – Kielce – Opatów – Zamość – Zosin (granica państwa), dalej w kierunku Kijowa na Ukrainie;
- droga nr 9 – Radom – Opatów – Rzeszów, będąca częścią europejskiej trasy łącznikowej E371 biegnącej przez południowo-wschodnią Polskę i wschodnią Słowację;
- droga nr 77 – Lipnik – Sandomierz – Stalowa Wola – Leżajsk – Tryńcza – Jarosław – Radymno – Przemyśl, podobnie jak droga nr 9, będąca częścią europejskiej trasy łącznikowej E371 biegnącej przez południowo-wschodnią Polskę i wschodnią Słowację;
- droga nr 79 – Warszawa – Koźnice – Zwoleń – Sandomierz – Połaniec – Nowe Brzesko – Kraków – Trzebinia – Chrzanów – Jaworzno – Katowice – Chorzów – Bytom.

Uzupełnieniem dla dróg krajowych na terenie powiatu opatowskiego są drogi wojewódzkie, powiatowe i gminne. Sieć **dróg lokalnych** jest gęsta, a dodatkowo jest dobrej jakości. Świadczy o tym wskaźnik udziału długości dróg powiatowych i gminnych o twardej nawierzchni na 100 km². Na terenie partnerstwa w 2019 r. wynosił on 130,8 przy średniej dla regionu 109,9. Taka sytuacja jest pozytywna z

---

³⁶ Część dotycząca odnawialnych źródeł energii na podstawie projektu Strategii Rozwoju Powiatu Opatowskiego na lata 2021-2030 z marca 2021, skierowanego do konsultacji społecznych

punktu widzenia zapewnienia możliwości przemieszczania się ludności, może jednakże generować wysokie koszty utrzymania dróg przypadające na mieszkańca.

Jakość dróg jest jednym z czynników, od których zależy **bezpieczeństwo na drodze**. Liczba wypadków drogowych na 1 tys. mieszkańców dopiero w 2018 i 2019 r. przekroczyła średnią wojewódzką. Jednak śmiertelność wypadków (ofiary śmiertelne na 100 wypadków) jest na trwale wyższa na terenie partnerstwa. W 2019 r. wskaźnik dla partnerstwa wyniósł 30,8, podczas gdy dla Świętokrzyskiego 12,4.

Samochodowy **transport zbiorowy** jest realizowany przez przewoźników publicznych i prywatnych. Transport zbiorowy obejmuje zarówno trasy lokalne (teren powiatu), regionalne (wojewódzkie) oraz dalekobieżne (krajowe i zagraniczne). Na terenie powiatu opatowskiego od roku 2019 działa Powiatowy Zakład Transportu w Opatowie (PZT). Jest to samorządowy zakład budżetowy wykonujący zadania publicznych Powiatu Opatowskiego w zakresie lokalnego transportu zbiorowego. W chwili obecnej PZT realizuje transport zbiorowy na 31 liniach.

Mimo działającej komunikacji zbiorowej podstawę dla transportu mieszkańców partnerstwa stanowi komunikacja prywatna. Ze wskaźnikiem 674 samochody na 1 tys. mieszkańców powiat opatowski przewyższa średnią dla regionu (596).

3.5.9. Zagospodarowanie przestrzenne

Obszar partnerstwa należy do słabo zurbanizowanych, cechuje się również **niską gęstością zaludnienia**. Wskaźnik liczby mieszkańców na 1 km² zmniejsza się od 2010 r. i w 2019 wyniósł 57. To niewiele ponad połowa wskaźnika dla województwa świętokrzyskiego (105).

Polityka przestrzenna gmin z terenu powiatu opatowskiego prowadzona jest w oparciu o sporządzone studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (SUiKZP) dla poszczególnych gmin. Wszystkie gminy z terenu powiatu posiadają uchwalone SUiKZP, natomiast pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (mpzp) jest zróżnicowane. W gminach o niskim (lub zerowym) pokryciu terenu mpzp inwestycje są realizowane na podstawie wydawanych warunków zabudowy. Najczęściej wydawane one były na terenie gmin Opatów i Iwaniska.

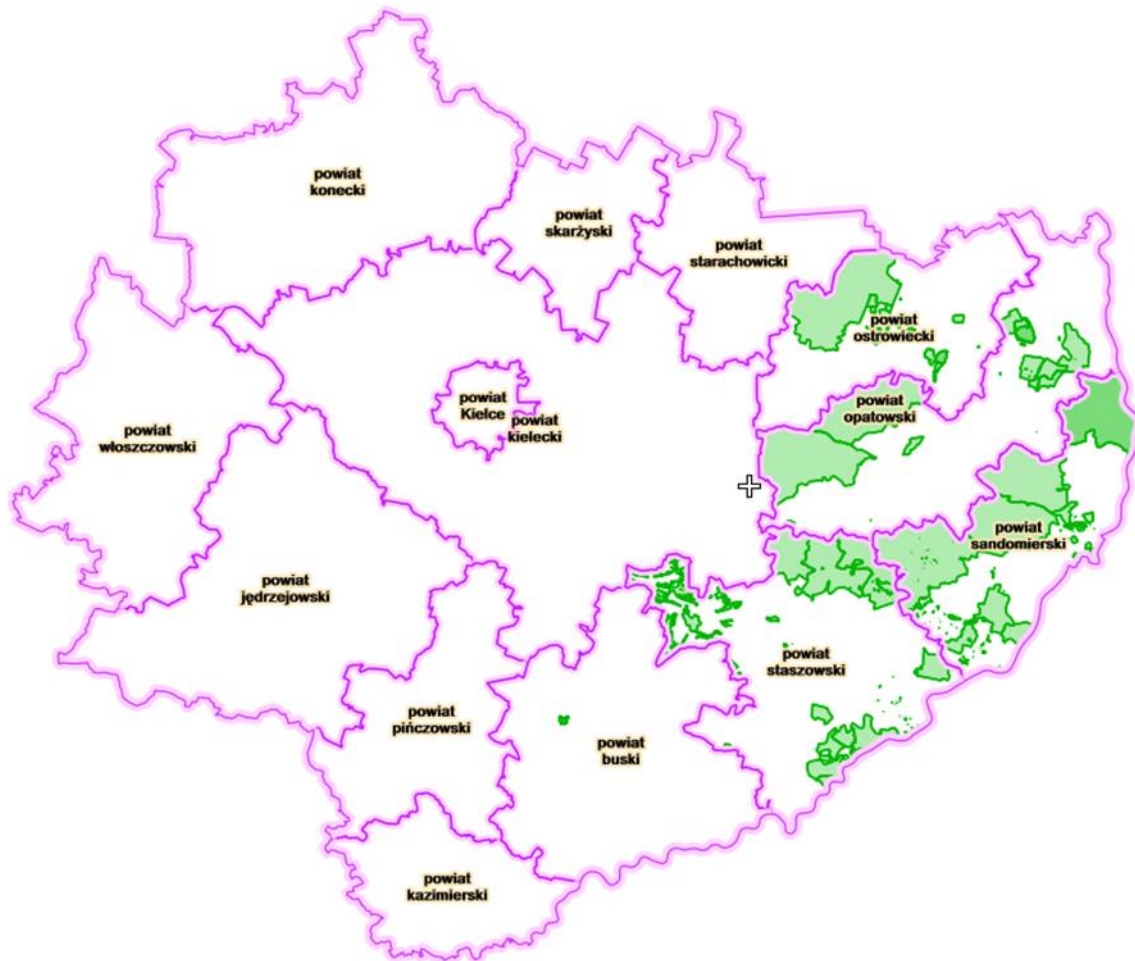
Tabela 37. Udział powierzchni gminy objętej mpzp (w%)

Gmina	2009	2015	2019
Baćkowice	99,9	100	100
Iwaniska	0	0,8	6,6
Lipnik	0,3	0,3	0,3
Opatów	0	8,2	8,6
Ożarów	19,5	25,1	25,8
Sadowie	16,6	16,6	100
Tarłów	0	0	0
Wojciechowice	0,06	0,06	0,14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Monitora Rozwoju Lokalnego ZMP

Opracowanie planów zagospodarowania przestrzennego jest ważnym elementem działalności gmin. Jednak ze względu na ochronę gruntów rolnych istnieją duże ograniczenia w możliwości lokalizowania działalności gospodarczej na terenach partnerstwa.

Ryc. 62. Tereny objęte MPZP na terenie powiatu opatowskiego

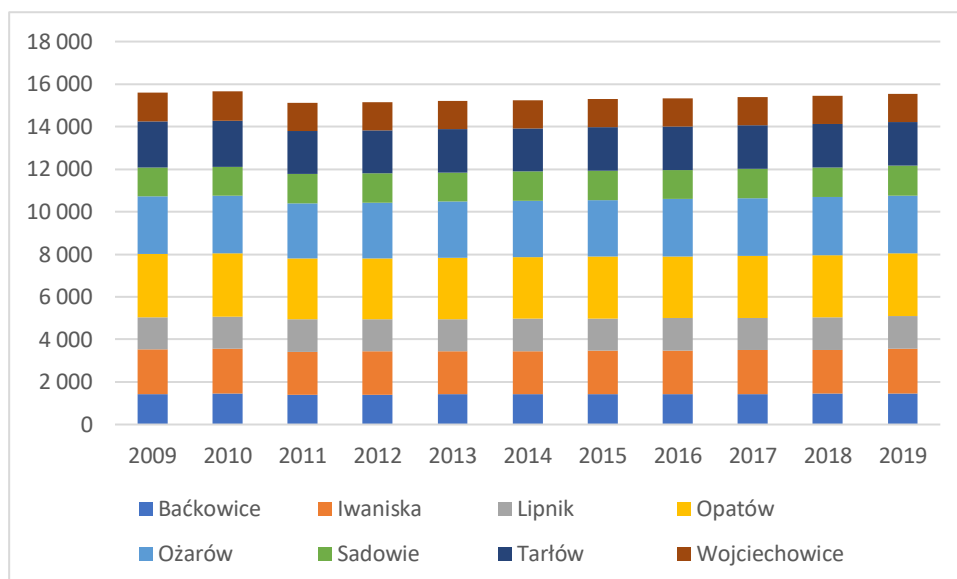

Źródło: Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego na lata 2021-2030, projekt z marca 2021 r.

3.5.10. Mieszkalnictwo

Zasób mieszkaniowy w 2019 r. stanowiło 15,5 tys. budynków i na przestrzeni 10 lat wielkość ta podlegała niewielkim zmianom. Pod względem liczby mieszkań na 1 tys. mieszkańców partnerstwo utrzymuje trend podobny do regionalnego, notując wartość wskaźnika (362) nieznacznie niższy niż dla regionu (365).

Ryc. 63. Liczba budynków mieszkalnych

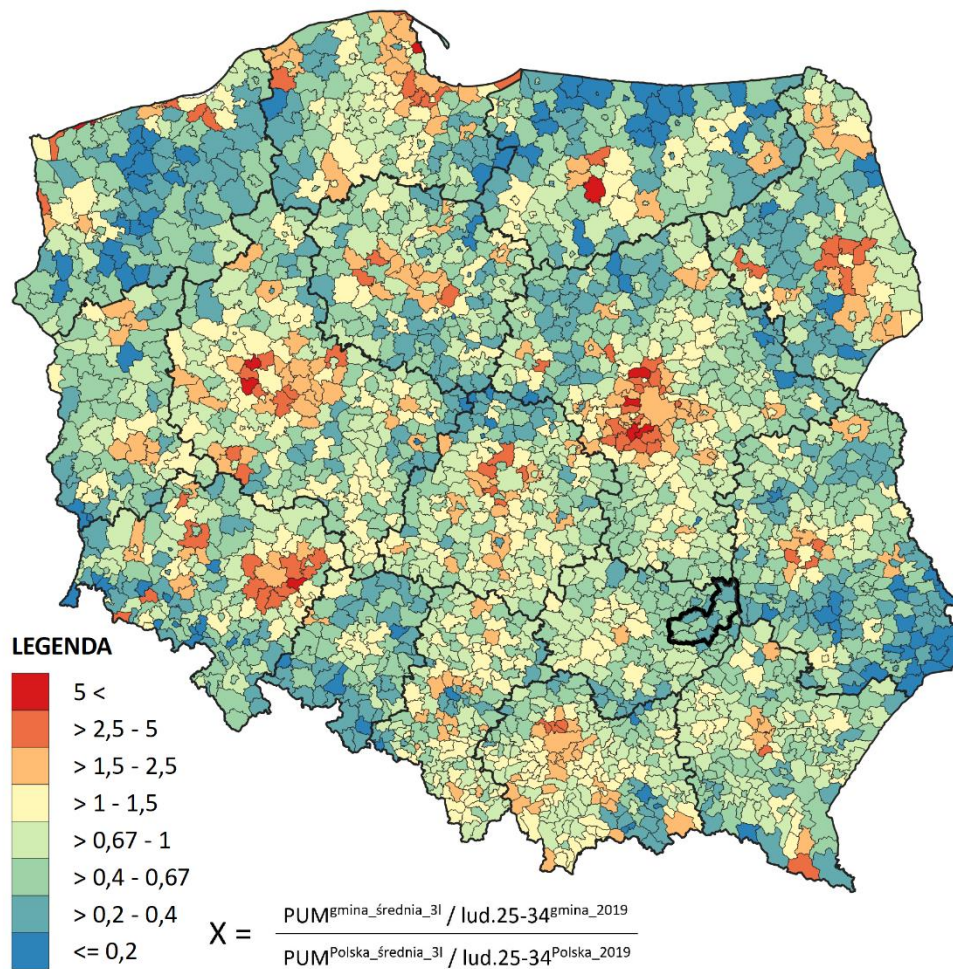

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Przeciętna **powierzchnia użytkowa mieszkania** (78,2 m²) jest nieco wyższa niż przeciętnie w województwie (75,1 m²). Jest to skutek tego, iż na terenach wiejskich rzadko występuje budownictwo wielorodzinne. W ostatnim dziesięcioleciu na terenie partnerstwa wydano jedno pozwolenie na budowę dla budynku wielorodzinnego, podczas gdy pozwoleń na budynki jednorodzinne rocznie wydawano od 55 do 91. Średnia cena za 1m² lokali mieszkalnych wyniosła w 2019 r. 2,4 tys. zł, co stanowiło 61% średniego miesięcznego wynagrodzenia brutto w partnerstwie. Poniższy kartogram przedstawia wskaźnik atrakcyjności miejsca zamieszkania liczony jako stosunek trzyletniej średniej oddanej do użytkowania mieszkalnej powierzchni użytkowej w odniesieniu do grupy wiekowej 25-34 lata.

Ryc. 64. Wskaźnik atrakcyjności miejsca zamieszkania

Źródło: Opracowanie ZMP na podstawie danych BDL

3.5.11. Wnioski

- Struktura użytkowania terenu, wynikająca z wysokiej przydatności dla produkcji rolnej, skutkuje **niewielką powierzchnią terenów prawnie chronionych**. Nie oznacza to jednak, że przestrzeń partnerstwa jest nieatrakcyjna – unikalnym walorem wynikającym z występowania pokrywy lessowej jest urozmaicona rzeźba terenu, poprzecinana wąwozami, kształtująca bardzo ciekawy krajobraz.
- Obszar partnerstwa jest stosunkowo **słabo wyposażony w infrastrukturę wodociągową**, ale prawdziwym **wyzwaniem jest gospodarka ściekowa**. Istotnym czynnikiem wpływającym na ten stan rzeczy jest rozproszona sieć osadnicza, natomiast alternatywą może być wspieranie gospodarstw domowych w przydomowe oczyszczalnie. Odpowiednia gospodarka ściekowa jest warunkiem poprawy czystości wód, ale również ochrony cennego zasobu, jakim są gleby.

- **Jakość powietrza** na terenie partnerstwa jest **generalnie dobra**. Głównym emitentem zanieczyszczeń gazowych pozostaje Cementownia Ożarów Przekroczenia benzo(a)pirenu wskazują z kolei na istniejący problem niskiej emisji, którego źródłem w okresie zimowym jest w głównej mierze sektor gospodarstw domowych. Potwierdzają to również informacje pochodzące z monitoringu Programu Ochrony Powietrza Województwa Świętokrzyskiego. Dążenie do poprawy jakości powietrza a także trendy związane z korzystaniem z energii (większa konsumpcja przy rosnących cenach) oznacza zatem konieczność wymiany źródeł ciepła oraz inwestycji pozwalających na oszczędzanie energii. Czynnikiem sprzyjającym czystości powietrza może być ograniczanie transportu prywatnego dzięki budowie sieci bezpiecznych dróg rowerowych.
- Obszar partnerstwa cechuje się **dobrą dostępnością zewnętrzną** (krzyżowanie się 4 dróg krajowych), a dostępność ta jeszcze się poprawi dzięki planowanym inwestycjom (droga ekspresowa). Również **gęsta sieć dróg lokalnych** zabezpiecza powiązania wewnątrz partnerstwa. Niestety, jakość dróg nie przekłada się automatycznie na wskaźniki bezpieczeństwa na drodze.
- Podstawową formę komunikacji jest **transport prywatny**. Sprzyjają temu słabo rozwinięta sieć transportu zbiorowego na obszarach o małej gęstości zaludnienia, bardzo bogata sieć dróg oraz charakter gospodarki, oparty głównie na rolnictwie.
- Obszar partnerstwa charakteryzuje się **niską** (i obniżającą się) **gęstością zaludnienia, a dodatkowo rozproszoną siecią osadniczą**. Skutkuje to niską opłacalnością ekonomiczną inwestycji liniowych (wodociąg, kanalizacja, gaz), a także trudniejszym dostępem do usług. Zmniejszająca się liczba mieszkańców może jeszcze pogłębiać te trudności, jeśli nowe inwestycje mieszkaniowe nie będą koncentrowane w ramach istniejących jednostek osadniczych (zagęszczanie zabudowy).
- Sytuacja mieszkaniowa pod wieloma względami jawi się jako korzystna (wielkość mieszkań, liczba mieszkań na 1 tys. mieszkańców), jednak w **badaniach społecznych dostępność mieszkań została uznana za poważny problem, szczególnie dla osób młodych**. Może to wskazywać na niską dostępność tanich mieszkań, tym bardziej, że w statystyce pozwoleń na budowę nie odnotowano mieszkań pod wynajem.

4. Analiza potencjałów, barier i potrzeb rozwojowych obszaru partnerstwa

4.1. Potencjał obszaru partnerstwa

Potencjały obszaru partnerstwa to posiadane zasoby, oferowane produkty i usługi, które przynoszą lub mogą przynieść korzyści bezpośrednie (dochody) lub pośrednie poprzez wytworzenie wartości dodanej dla mieszkańców i interesariuszy partnerstwa.

W przeprowadzonych badaniach społecznych wśród najważniejszych atutów Ziemi Opatowskiej znalazły się:

Tabela 38. Najważniejsze atuty Ziemi Opatowskiej w świetle badań opinii mieszkańców oraz młodzieży³⁷

Atut	Mieszkańcy	Młodzież
Bezpieczeństwo	62%	69%
Więzi i tradycje rodzinne	59,2%	83%
Relacje z przyjaciółmi, znajomymi	56,1%	77%
Lokalny patriotyzm, dziedzictwo i historia	56%	62%
Atrakcyjność turystyczna: przyrodnicza i kulturowa, zabytki	55,7%	52%
Jakość i czystość środowiska naturalnego	55,2%	65%
Estetyka otoczenia i jakość przestrzeni publicznych	53,5%	54%
Jakość i zakres usług komunalnych (np. Woda, gaz, parkingi, śmieci)	52,4%	-
Działania i jakość pracy samorządu lokalnego (Urzędu Gminy)	51,4%	-
Warunki do prowadzenia gospodarstwa rolnego	-	55%
Skomunikowanie z sąsiednimi miejscowościami	-	52%

³⁷ W tabeli zawarto te atuty, które wskazało minimum 50% respondentów

Potencjały, którymi dysponuje partnerstwo Ziemia Opatowska można podzielić na dwie kategorie: **zasobów** i **produktów**.

Ich ustalenia dokonano w gronie członków Grupy roboczej, w procesie warsztatowym obejmującym: etap identyfikacji (zgłaszanie propozycji), etap porządkowania (grupowanie pod względem ich rodzaju) oraz etap oceny (rangowanie ze względu na możliwość wykorzystania dla generowania produktów lokalnych i unikalność zasobów oraz wartość dla lokalnej społeczności i potencjał do rozwoju produktów).

Zasoby (to, czym partnerstwo dysponuje) stanowią charakterystyczne, nieprzetworzone i użyteczne elementy, materialne lub niematerialne, które są potrzebne do tworzenia produktów, usług i ofert, tj. środowisko naturalne, istniejąca infrastruktura i instytucje, ludzie i ich umiejętności, tradycje, wydarzenia historyczne, itd.

Produkty (to, co partnerstwo wytwarza), to konkretne rzeczy materialne, zdarzenia, usługi, które są oferowane i przynoszą korzyść bezpośrednią (dochody) lub pośrednią wyrażoną przez wartość dodaną dla obszaru, dla mieszkańców, dla interesariuszy, tj. produkty lokalne, znane zakłady pracy, wydarzenia cykliczne, znane szlaki turystyczne, szczególne oferty inwestycyjne itd.

W wyniku przeprowadzonego procesu ustalono listę zasobów, które uporządkowano (w każdej z kategorii) wg kryterium możliwości wykorzystania dla generowania produktów lokalnych.

Tabela 39. Zasoby partnerstwa oceniane według kategorii „Możliwości wykorzystania zasobów dla generowania produktów lokalnych” oraz „Unikalność zasobów”

	Nazwa zasobu	Możliwości wykorzystania (0-10)	Unikalność zasobów (0-10)
naturalne	wysoka jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej	7,75	6,38
	położenie geograficzne (bliskość Gór Świętokrzyskich, ważne szlaki drogowe, bliskość ośrodków subregionalnych)	5,63	5,38
	czyste powietrze	5,25	5,38
	zasoby przyrodnicze (Natura 2000 i inne obszary chronione, bogata fauna) i krajobrazowe	4,88	5,13

	Nazwa zasobu	Możliwości wykorzystania (0-10)	Unikalność zasobów (0-10)
	zasoby wodne (rzeki, zbiorniki wodne, Źródło Bł. Wincentego Kadłubka)	4,00	3,38
	zasoby geologiczne (Karwów, Zochcinek, Śródborze-Koryczna)	3,13	2,38
ludzkie	młodzież	4,75	3,75
	sołtysi, radni, liderzy społeczni, rolnicy, lokalni przedsiębiorcy, mieszkańcy aktywni zawodowo	3,88	3,88
	seniorzy - doświadczenie zawodowe	3,38	2,75
	wielcy Polacy (Witold Gombrowicz urodzony w Małoszycach koło Opatowa, Józef Piłsudski)	3,50	2,88
	regionaliści - znawcy Ziemi Opatowskiej	1,63	1,25
	artyści plastycy związani z Ziemią Opatowską i działający na jej terenie	1,50	1,25
	twórcy ludowi	1,38	1,00
	postaci historyczne związane z walkami: gen. Franciszek Kamiński, Ferdynand Jarocho, Jan Kuraciński, Ludwik Zwierzdowski, Władysław Zygmunt Belina-Prażnowski	1,13	0,63
	Stanisław Czernik - pisarz związany z Ziemią Opatowską	1,13	0,88
	Stanisław Bukowiecki - I Prokurator Generalny II RP	1,00	0,75
Samuel Willenberg - geodeta, rzeźbiarz, więzień Treblinka	0,88	0,63	
społeczne	koła gospodyń wiejskich	5,88	5,38
	infrastruktura i oferta sportowa (kluby sportowe uczniowskie, gminne)	5,25	4,00
	infrastruktura społeczna dla osób starszych, wymagających opieki	4,75	4,13
	OSP	4,63	4,00
	kluby seniora	3,38	2,75
	Stowarzyszenie Prywatnych Przedsiębiorców INICJATYWA	2,13	1,50

	Nazwa zasobu	Możliwości wykorzystania (0-10)	Unikalność zasobów (0-10)
gospodarcze	firmy flagowe (sektor wydobywczy, cementowy, przetwórstwo rolne, handel hurtowy)	4,75	4,75
	drobna przedsiębiorczość, przedsiębiorstwa z lokalnymi tradycjami i produktami	4,50	4,50
	kulinaria, w tym z wykorzystaniem produktów tradycyjnych i regionalnych	3,38	2,50
edukacyjne	szkolnictwo zawodowe (wykształceni i doświadczeni nauczycieli; baza dydaktyczna i socjalna; baza sportowa)	4,38	3,25
	baza edukacyjna kształcenia podstawowego (przedszkola, szkoły podstawowe)	4,38	3,75
	kompetencje uczniów i nauczycieli do edukacji zdalnej	4,25	3,38
	baza sportowa (hale sportowe, siłownie, boiska stadiony)	3,88	3,63
	światlice środowiskowe	3,50	2,38
	baza edukacyjna dla dzieci z niepełnosprawnościami wraz z wysoko wykwalifikowaną i doświadczoną kadrą pedagogiczną	2,88	2,25
kulturowe	instytucje i obiekty służące rozwijaniu kultury (domy kultury, biblioteki, świetlice wiejskie/remizy strażackie)	5,75	5,75
	zabytki sakralne	4,38	3,63
	obiekty i tradycje związane z życiem dworskim /rycerskim (m.in. spichlerz w Sulejowie, dworek w Brzozowej, park podworski w Gierczycach, ruiny zamku w Międzygórzu, zbór ariański w Ublinku)	4,25	4,00
	Podziemna Trasa Turystyczna w Opatowie	3,13	2,63
	imprezy cykliczne	2,88	1,88
	wioska neolityczna w Kopcu	2,88	2,25
	dziedzictwo związane z wydarzeniami historycznymi (Powstanie Styczniowe, I wojna św., II wojna św.).	2,75	2,38
	legendy opatowskie i podania (np. Templariusze)	2,63	2,38
	kultura mierzanowicka (dziedzictwo prehistoryczne)	2,25	2,38

	Nazwa zasobu	Możliwości wykorzystania (0-10)	Unikalność zasobów (0-10)
	zasoby muzealne	1,63	1,00
	Powiatowe Centrum Kultury w Opatowie	1,63	1,00
instytucjonalne	działalność organizacji społecznych	2,25	2,00
	lokalne grupy działania	1,88	1,25
	ZHP Hufiec Opatów	1,38	1,25
	PTTK	0,75	0,50
materiałne	dobrze rozwinięta sieć drogowa	5,88	5,75
	sieć gazowa	4,50	4,13
	wodociągi, kanalizacja, przydomowe oczyszczalnie ścieków	4,13	4,00
	światłowód w trakcie rozbudowy	4,13	3,88
	linia kolejowa T-25 z boczną Cementowni Ożarów	3,25	3,25
nieruchomości	tereny przemysłowe (dawnej cukrowni Włostów, dawnej SHR w Jasicach i Wojciechowicach, w miejscowości Sobów)	4,25	4,00
	niewykorzystane obiekty kubaturowe (istniejące, potencjalne, np. w wyniku likwidacji instytucji)	4,00	3,63
	obiekty będące w posiadaniu instytucji publicznych	3,00	2,88
	tereny inwestycyjne (gm. Ożarów, gm. Wojciechowice)	2,88	2,75

Źródło: Opracowanie własne

Ustalono również listę produktów, które uporządkowano (w każdej z kategorii) wg kryterium potencjału i perspektyw rozwoju produktu.

Tabela 40. Produkty partnerstwa oceniane według kategorii „Wartość dodana dla lokalnej społeczności” oraz „Potencjał i perspektywy rozwoju”

Nazwa produktu	Wartość dodana	Potencjał i perspektywy
produkty rolnictwa konwencjonalnego i ekologicznego	8,38	8,00
lokalne produkty kulinarne (krówka opatowska, pączki od Szarego, wina, sery, miody, chleb z Iwanisk, krówka z Bidzin)	7,50	7,88
Zamek Krzyżtopór w Ujeździe	7,00	7,38
przemysł cementowy, wapienniczy (kopalnie)	6,75	7,13
szlaki rowerowe, turystyczne, edukacyjne	6,38	6,88
przetwory żywnościowe	5,38	6,13
wydarzenia i imprezy związane z dziedzictwem historycznym	5,63	6,13
oferta związana z promowaniem działalności artystów Ziemi Opatowskiej (wystawy obrazów i prac w Podziemiach Opatowskich, wystawy rzeźb, katalogi z wystaw, plenery)	5,38	5,88
obiekty sakralne	4,75	5,75
rozpoznawalne imprezy	5,75	5,75
agroturystyka	4,25	5,63
oferta szkół zawodowych/branżowych (dodatkowe uprawnienia dla uczniów, zajęcia dodatkowe, zajęcia sportowe)	4,88	5,50
wiśnia Nadwiślanka (Chroniona Nazwa Pochodzenia)	4,75	5,13
oferta turystyki geologicznej (kopalnie neolityczne, stanowiska archeologiczne, warsztaty geologiczne i archeologiczne)	4,50	5,00
paszport turystyczny (rozszerzenie formuły oraz miejsc turystycznych uwzględnionych w paszporcie)	4,63	4,63
oferta świetlic środowiskowych	4,13	4,50

Nazwa produktu	Wartość dodana	Potencjał i perspektywy
pomniki, obeliski	3,88	4,25
oferta sportowa (m.in. KS ALIT, ESTER WOJCIECHOWICE, KS TARŁÓW, rozgrywki, mecze, turnieje, treningi)	3,63	4,25
zespoły śpiewacze	3,63	4,13
zespoły taneczne	3,75	4,00
oferta rekreacji wodnej	3,25	3,88
festiwal smaków Food Truck; organizacja Runmageddonu na terenie powiatu	3,00	3,88
oferta turystyki aktywnej (np. rajdy rowerowe)	3,63	3,63
wystawa stała "Wielka historia w małym mieście" - aranżacja pozostałej części Podziemnej Trasy Turystycznej w Opatowie	3,38	3,63
miejsca bitew	3,50	3,63
Kawiarenka Krówki Opatowskiej	3,38	3,38
Brama Warszawska	3,38	3,38
organizacja wystawy na parterze Podziemi Opatowskich dotycząca fotografii zabytków regionu	3,13	3,13
enologia (przemysł winiarski)	3,88	2,88
katalog poświęcony osobom zaangażowanym w dzieło odzyskania niepodległości	2,75	2,75
2 kryte pływalnie	2,63	2,63
wydarzenia i działania prezentujące historię Ziemi Opatowskiej	2,13	2,63
Zespół Teatralno-Obrzędowy „Strefień”	2,50	2,50
proso gierczyckie (produkt regionalny)	2,71	2,38
stanowiska ornitologiczne	1,88	2,38

Nazwa produktu	Wartość dodana	Potencjał i perspektywy
Izba Pamięci im. gen. Franciszka Kamińskiego Komendanta Głównego BCH w Publicznej Szkole Podstawowej w Wojciechowicach	2,25	2,25
Kamień z tablicą pamiątkową poświęconą Józefowi Piłsudskiemu przy kościele parafialnym pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła w Bidzinach	3,38	2,25
ośrodek SOSW w Jałowężach (pomoc specjalistyczna dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną)	1,75	2,13
zbiorowa mogiła w Drygulcu żołnierzy poległych w czasie II wojny światowej	1,75	2,00
nagrobki dziadków i ojca Witolda Gombrowicza w Przybysławicach	1,88	1,88
Klub Senior Plus w Stodołach-Koloniach	1,88	1,88
oferta Domu Muzealnego (Muzeum Geodezji i Kartografii i Muzeum Ziemi Opatowskiej)	1,88	1,88
Muzeum Wsi w Maruszowie	1,88	1,88
Dwór w Śmiłowie - Muzeum Wnętrz	1,88	1,88
cmentarz choleryczny w Gierczycach	1,63	1,88

Źródło: Opracowanie własne

Najważniejsze zasoby partnerstwa to te, które przy dużej unikalności charakteryzują się największymi możliwościami do generowania kolejnych produktów. Należą do nich **zasoby naturalne** (warunki do produkcji żywności oraz czyste środowisko) oraz **społeczno-kulturowe** (zabytki, przejawy kultury niematerialnej).

W przypadku produktów najważniejsze są te, które już obecnie przynoszą korzyści mieszkańcom, a jednocześnie mają duży potencjał do dalszego rozwoju. Do tej grupy zaliczono produkty związane z **żywnością i kulinariami**, **turystyką** (kulturową, geologiczną i aktywną), **przemysłem cementowym**, a także **szkolnictwem zawodowe**.

Zasoby oraz produkty charakterystyczne dla partnerstwa wskazują, że jest to obszar predystynowany do życia w duchu slow life – gdzie w sposób umiejętny korzysta się z darów natury, tworzy własne wyroby, ceni dziedzictwo historyczne oraz docenia życie w bezpiecznym otoczeniu.

4.2. Bariery, problemy, deficyty obszaru partnerstwa

Bariery rozwojowe to zjawiska lub czynniki (wewnętrzne i zewnętrzne), które **uniemożliwiają lub utrudniają realizację kierunków lub celów rozwojowych**. Składają się na nie niekorzystne zjawiska, niewykorzystane potencjały, istniejąca sytuacja negatywna oraz niekorzystne warunki. W ramach analizy³⁸, poza określeniem samych problemów, starano się zidentyfikować ich źródła (czym spowodowany jest dany problem) oraz jakie negatywne efekty przynosi, zgodnie z ciągiem logicznym:

przyczyna → problem → skutek

Kluczowym problemem zdefiniowanym w wyniku przeprowadzonego procesu dla całego obszaru Partnerstwa jest **niewystarczające wykorzystanie potencjału przyrodniczego i społecznego do generowania satysfakcjonujących warunków do pracy zawodowej, szczególnie ludzi młodych**. Pociąga to za sobą szereg niekorzystnych zjawisk oddziałujących na wszystkie sfery funkcjonowania terenu partnerstwa.

Dzięki określeniu kluczowego problemu udało się zdefiniować podstawowe problemy szczegółowe w trzech sferach: społecznej, gospodarczej oraz środowiskowo-przestrzennej.

Tabela 41. Tabela problemów

Przyczyna	Problem	Skutek
Sfera społeczna		
Niski stopień włączenia ludzi młodych w sprawy lokalne <ul style="list-style-type: none"> popularność świata wirtualnego/gier komputerowych	Odptyw ludzi młodych	<ul style="list-style-type: none"> Spadek liczby osób w wieku produkcyjnym Rosnący wskaźnik obciążenia demograficznego
Trudności na rynku mieszkaniowym: <ul style="list-style-type: none"> niska podaż mieszkań po rozsądnej cenie brak mieszkań na wynajem		
Niewystarczająca oferta usług sportowych, usług czasu wolnego		

³⁸ Warsztaty z interesariuszami zewnętrznymi przeprowadzone w dn. 2-3.03.2021. Bazą dla dyskusji były dane i informacje pozyskane ze statystyki publicznej, opracowań oraz badań społecznych.

Brak miejsc pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach		
Postęp technologiczny w gospodarstwach rolnych (mniejsze zapotrzebowanie na pracowników)		
Brak możliwości kształcenia na poziomie wyższym		
Niewystarczająca oferta usług kultury		
Rywalizacja zamiast współpracy	Niska aktywność społeczna	Niski wpływ mieszkańców na to co się dzieje lokalnie
Brak realnego przełożenia osób aktywnych na konkretne działania		
Niewystarczająca liczba pomieszczeń z przeznaczeniem na organizowanie działań dla mieszkańców (w tym kulturalnych)		
Niski przyrost naturalny	Starzenie się społeczeństwa	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie popytu na usługi opiekuńcze, zdrowotne • Ograniczanie kadr dla gospodarki
Imigracja osób starszych/emerytów z innych regionów w poszukiwaniu spokojnego życia		
Emigracja osób młodych		
Redukcja zatrudnienia w Cementowni Ożarów (odpływ byłych pracowników)		
Trudności z dowozem dzieci na zajęcia dodatkowe	Zróznicowany poziom nauczania w szkołach podstawowych	<ul style="list-style-type: none"> • Gorszy start w szkołach średnich • Mniejsza przedsiębiorczość wśród młodych ludzi
Wysokie koszty utrzymania infrastruktury ograniczające finansowanie czynników poprawiających jakość nauczania (pomoce naukowe, wynagrodzenia motywacyjne dla nauczycieli, zajęcia dodatkowe)		
Niedostatki nauczania online (słaba jakość połączeń ze względu na występujące obszary słabego dostępu do Internetu)		
Mniejsze możliwości pomocy dzieciom z obszarów wiejskich przez rodziców (niższa świadomość rodziców, niższe wykształcenie, brak czasu)		
Sfera gospodarcza		
Brak dużego kapitału na tworzenie miejsc pracy	Słabo rozwinięty sektor przedsiębiorstw, oferujących mało atrakcyjne miejsca pracy	<ul style="list-style-type: none"> • Niska dynamika zmian strukturalnych lokalnej gospodarki (zmniejszanie roli rolnictwa na rzecz sektorów o wyższej
Słabe skomunikowanie z drogami szybkiego ruchu		
Niewielka powierzchnia atrakcyjnych terenów inwestycyjnych:		

<ul style="list-style-type: none"> • brak środków na urządzenie/zagospodarowanie terenów będących w posiadaniu władz publicznych • ograniczone możliwości wyłączenia gruntów z produkcji rolnej ze względu na wysoką jakość gleb • skomplikowane i długotrwałe procedury planistyczne 		<p>wydajności i wartości dodanej)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Emigracja ludzi młodych, aktywnych • Mała liczba firm zaawansowanych technologicznie
<p>Uwarunkowania formalne zniechęcające do prowadzenia działalności gospodarczej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zawite i zmieniające się prawo • nadmierna biurokracja • wysokie koszty pracy • wysokie podatki • rygorystyczne ograniczenia związane z pandemią 		
<p>Niska opłacalność prowadzenia wielu działań gospodarczych</p> <ul style="list-style-type: none"> • niska siła nabywcza mieszkańców wynikająca z niższego niż w regionie poziomu wynagrodzeń • koszty stałe prowadzenia działalności są jednakowe w skali kraju 		
<p>Polityka klimatyczna dot. ograniczenia emisji CO₂ zwiększająca koszty funkcjonowania głównego pracodawcy -Cementowni Ożarów</p>		
<p>Niski stopień integracji przedsiębiorców</p>		
<p>Niewystarczająca promocja działających przedsiębiorców/ograniczone możliwości reklamy</p>		
<p>Trudności z pozyskaniem gruntów pod działalność gospodarczą powiązaną z działalnością rolną (trudności z odrolnieniem)</p>	<p>Generalnie niska konkurencyjność działalności rolniczej</p>	<p>Problem z sukcesją gospodarstw</p>
<p>Mała liczba podmiotów przetwórczych i integrujących działania rolników (zróżnicowane doświadczenia z organizacją gospodarstw rolnych - grupy producenckie)</p>		
<p>Wysoki podatek rolny, którego stawki wynikają z wysokiej jakości gleb</p>		

Problemy prawne związane z przejęciem gospodarstwa i koszty z tym związane		
Brak rąk do pracy niezbędnych w obsłudze gospodarstwa ekologicznego		
Polityka państwa dot. wsparcia rolnictwa		
Sfera środowiskowo-przestrzenna		
Zmienne prawo, niedostosowane do potrzeb rzeczywistości obszarów wiejskich i małych miast	Słabe wyposażenie obszaru w podstawową infrastrukturę ochrony środowiska	<ul style="list-style-type: none"> • Niska emisja (przekroczenia benzo(a)pirenu) • Zły stan wód w rzekach
Brak efektywności ekonomicznej inwestycji liniowych ze względu na sieć osadniczą		
Słaby dostęp do infrastruktury gazowej		

Źródło: Opracowanie własne

Kluczowe problemy – przypisane do jednej z trzech sfer – bardzo często są ze sobą powiązane: np. słaba kondycja przedsiębiorstw jest przyczyną emigracji ludzi młodych, a emigracja ludzi młodych, aktywnych, powoduje osłabienie możliwości rozwoju (problemy z sukcesją firm i gospodarstw rolnych, brak pomysłów na bardziej innowacyjne, dotychczas nieobecne na terenie partnerstwa formy działalności).

Analiza badań społecznych³⁹ przeprowadzonych na obszarze partnerstwa wskazała na główne **czynniki demotywuujące do pozostania i mieszkania tutaj**. W ocenie mieszkańców, obszar partnerstwa Ziemia Opatowska jest dobrym miejscem do życia i rozwoju (60% badanej młodzieży, 78% liderów i 69% mieszkańców wskazało „zdecydowanie tak” lub „raczej tak”), niemniej istnieje szereg czynników ocenianych jako **słabe strony**. Do najczęściej wskazywanych należą sfera rynku pracy oraz wynagrodzeń. Za równie istotny i pilny obszar do poprawy uznano możliwości kontynuowania nauki i kształcenia, co po części może wynikać z braku szkół wyższych czy innych placówek kształcenia. Kolejnymi czynnikami ocenionymi krytycznie były: oferta i infrastruktura usług publicznych (kultury, sportu, społecznych), a także, w mniejszym stopniu: oferta handlowa, warunki otwarcia i prowadzenia działalności gospodarczej oraz rynek mieszkaniowy.

³⁹ Badania ankietowe młodzieży ostatnich klas szkół średnich, badania mieszkańców i badania opinii liderów

Powyższe opinie są w dużym stopniu zbieżne z postulatami co do koniecznych działań. Najpilniejsze - w opinii poszczególnych grup - działania przedstawiono w tabeli.

Tabela 42. Najpilniejsze działania do podjęcia na terenie partnerstwa

Działania	Młodzież	Mieszkańcy	Liderzy
Więcej miejsc dobrej pracy	X		
Wsparcie rozwoju budownictwa mieszkaniowego, większa dostępność mieszkań		X	X
Lepsze połączenia komunikacyjne z regionem i światem	X	X	X
Lepsze warunki i wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości, zakładania firm, samozatrudnienia	X	X	X
Lepsza i bardziej dostępna opieka zdrowotna	X	X	X
Więcej atrakcyjnej infrastruktury i warunków życia: chodniki, przystanki, ścieżki, rowerowe, obiekty sportowe	X	X	X
Lepsza i szersza oferta edukacyjna	X	X	
Stworzenie przez samorząd specjalnej oferty dla młodych: stypendia, granty, staże, ulgi, inkubatory, doradztwo zawodowe	X		X
Atrakcyjna oferta kulturalna i spędzania czasu wolnego		X	
Zwiększenie atrakcyjności (oferty) turystycznej gmin obszaru partnerstwa			X

Źródło: Opracowanie własne

4.3. Kluczowe wyzwania, kierunki strategicznej interwencji i współpracy

Informacje o kluczowych zasobach, problemach i barierach oraz refleksja nad artykułowanymi przez społeczeństwo potrzebami prowadzą do wskazania kluczowych wyzwań, z którymi musi się zmierzyć obszar partnerstwa. Ważne jest przy tym zwrócenie uwagi na istotne uwarunkowania (cechy obszaru oraz niezależne od partnerstwa zjawiska) które determinują możliwości generowania zmian i należy je brać pod uwagę formułując kierunki interwencji.

Do **najważniejszych uwarunkowań** dla obszaru partnerstwa Ziemia Opatowska należą:

- zmiany demograficzne, wpływające na rynek pracy oraz popyt na usługi publiczne;

- rolniczy charakter obszaru partnerstwa, determinowany strategicznymi zasobami naturalnymi dla produkcji rolnej (w szczególności gleby wysokiej jakości, chronione przed wyłączeniem z produkcji rolnej);
- występowanie złóż surowców mineralnych;
- położenie geograficzne w ciągu istotnych szlaków komunikacyjnych, sprzyjające wykorzystaniu ruchu turystycznego generowanego na obszarze Gór Świętokrzyskich i Sandomierza, a jednocześnie ograniczające możliwość lokowania na terenie partnerstwa usług wysokospecjalistycznych (bliskość ośrodków wojewódzkiego i subregionalnych);
- zmiany klimatu i polityka klimatyczna.

Poniżej określono propozycję **wyzwań oraz obszarów wspólnych działań**, których lista powinny być przedmiotem pogłębionej refleksji na etapie tworzenia strategii:

Tabela 43. Wyzwania i potencjalne obszary współpracy

Wyzwania	Potencjalne obszary współpracy
<ul style="list-style-type: none"> • podniesienie atrakcyjności zamieszkania na terenie partnerstwa, szczególnie dla ludzi młodych (w wymiarze gospodarczym, społecznym i infrastrukturalnym); • bardziej efektywne wykorzystanie zasobów partnerstwa do generowania opłacalnych działalności gospodarczych; • zapewnienie dostępu do usług publicznych w warunkach obserwowanych mian demograficznych (spadek liczby ludności, starzenie się społeczeństwa); • zachowanie i poprawa walorów środowiskowych istotnych z punktu widzenia życia mieszkańców, działalności rolniczej oraz rozwoju turystyki; • budowanie kultury współpracy (zamiast konkurencji) sprzyjającej podnoszeniu efektywności działań (w tym współpracy instytucjonalnej). 	<ul style="list-style-type: none"> • spójne działania na rzecz wysokiej jakości edukacji (na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym) • rozwijanie oferty usług kultury, sportu, spędzania czasu wolnego zgodnie z oczekiwaniami mieszkańców; • oferta usług dla seniorów • stały dialog z lokalnymi przedsiębiorcami (sieciowanie przedsiębiorców), w tym wspomaganie działalności bazujących na lokalnych zasobach (przetwórstwo płodów rolnych, turystyka); • przygotowanie spójnej strategii przyciągnięcia i obsługi inwestorów zewnętrznych, w tym oferujących miejsca pracy dla osób z wysokimi kwalifikacjami (infrastruktura, działania informacyjne i promocyjne) • budowanie systemu integracji rolników, zachęcającego do specjalizacji, ułatwiającego dystrybucję (uszlachetnianie produktów, opakowania, itp.) • stworzenie zintegrowanych, sieciowych produktów turystycznych (oferty pobytowej) na bazie atrakcji dostępnych w poszczególnych gminach;

	<ul style="list-style-type: none"> • utrzymanie wysokich walorów środowiskowych, w tym ochrona i efektywne zarządzanie zasobami wodnymi (usprawnienie gospodarki ściekowej), ochrona powietrza • ciągła edukacja ekologiczna społeczeństwa (oszczędzanie zasobów, gospodarka odpadowa) • poprawa efektywności energetycznej i zwiększenie wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych
--	---

Bibliografia

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. Projekt po konsultacjach społecznych i ewaluacji ex-ante. Kielce, grudzień 2020

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2014

Stan środowiska w województwie świętokrzyskim. Raport 2020. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Kielcach, Kielce 2020

Strategia Rozwoju Powiatu Opatowskiego 2021-2030, projekt z marca 2021 r.

Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych w Polsce na 2018 rok. P. Śleszyński z zespołem. Warszawa, 13 grudnia 2019 r.

Spis rycin

Ryc. 1. Położenie obszaru partnerstwa	17
Ryc. 2. Klasy pokrycia terenu obszaru partnerstwa	19
Ryc. 3. Formy ochrony przyrody.....	20
Ryc. 4. Sieć komunikacyjna obszaru partnerstwa	21
Ryc. 5. Delimitacja obszarów problemowych	35
Ryc. 6. Typologia obszarów problemowych	36
Ryc. 7. Zmiana liczby ludności w latach 2014-2019	38
Ryc. 8. Prognoza liczby ludności ogółem 2030	39
Ryc. 9. Zmiany struktury ludności w latach 1995-2019.....	40
Ryc. 10. Dynamika zmian liczby ludności w wieku poprodukcyjnym.....	41
Ryc. 11. Dynamika zmian wskaźnika liczba mieszkańców w wieku 25-34 lata na 1 tys. mieszkańców	42
Ryc. 12. Gminy o prognozowanej większej liczbie osób w wieku przedprodukcyjnym niż poprodukcyjnym do roku 2030	43
Ryc. 13. Dynamika zmian wskaźnika ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym.....	44
Ryc. 14. Prognoza ludności w wieku 65+ w roku 2030.....	45
Ryc. 15. Dynamika zmian udziału ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności (w%).....	46
Ryc. 16. Dynamika wskaźników dotyczących ludności dla partnerstwa	47
Ryc. 17. Przyrost naturalny w ostatnich 3 latach na 1 tys. ludności	48
Ryc. 18. Dynamika zmian przyrostu naturalnego.....	49
Ryc. 19. Dynamika zmian liczby kobiet w wieku prokreacyjnym (15-49 lat).....	49
Ryc. 20. Dynamika zmian wskaźnika liczba kobiet w wieku prokreacyjnym na 1000 mieszkańców	50
Ryc. 21. Dynamika zmian współczynnika dzietności kobiet	51
Ryc. 22. Saldo migracji na 1 tys. osób (średnia 3-letnia)	52
Ryc. 23. Saldo migracji osób w wieku 15-39 lat na 1 tys. osób.....	54
Ryc. 24. Dynamika zmian salda migracji osób w wieku 15-39 lat na 1 tys. osób.....	54
Ryc. 25. Ogólny wskaźnik rozwoju partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar społeczny	56

Ryc. 26. Ogólny wskaźnik rozwoju członków partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar społeczny.....	57
Ryc. 27. Wyniki procentowe egzaminu maturalnego w latach 2018-2020 r. szkół z terenu powiatu opatowskiego	62
Ryc. 28. Wyniki procentowe egzaminu maturalnego w 2020 r. w wybranych powiatach	63
Ryc. 29. Wyniki procentowe egzaminu ósmoklasisty w roku 2020	64
Ryc. 30. Udział bezrobotnych zarejestrowanych do 25 roku życia na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym	65
Ryc. 31. Dynamika wskaźnika ludność w wieku 70 i powyżej na 1 tys. mieszkańców	71
Ryc. 32. Prognozowany odsetek ludności w wieku 65+ w 2030 r.....	72
Ryc. 33. Dynamika zmian wskaźnika osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej na 1 tys. mieszkańców	74
Ryc. 34. Frekwencja wyborcza podczas ostatnich wyborów wszystkich szczebli.....	78
Ryc. 35. Liczba organizacji pozarządowych na 1 tys. mieszkańców	79
Ryc. 36. Saldo bieżące zarejestrowanych i wyrejestrowanych fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych	81
Ryc. 37. Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej na 1 tys. mieszkańców ...	82
Ryc. 38. Dynamika zmiany wskaźnika „Zasięg wsparcia zasiłkiem rodzinnym”	82
Ryc. 39. Udział wydatków na szkolenia i rozwój zawodowy pracowników w wydatkach bieżących (średnia z 3 lat).....	84
Ryc. 40. Ogólny wskaźnik rozwoju partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar gospodarczy ...	87
Ryc. 41. Ogólny wskaźnik rozwoju członków partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar gospodarczy	88
Ryc. 42. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	89
Ryc. 43. Dynamika zmian liczby przedsiębiorstw zarejestrowanych w rejestrze REGON	91
Ryc. 44. Liczba firm nowo zarejestrowanych oraz wyrejestrowanych z rejestru REGON	93
Ryc. 45. Porównanie dochodów otrzymywanych przez gminy partnerstwa z tytułu udziału w podatku PIT i CIT oraz podatku od nieruchomości i podatku rolnego	96
Ryc. 46. Struktura pracujących wg grup sekcji PKD	98
Ryc. 47. Liczba podatników ogółem – różnica w latach (2019-2015)	99
Ryc. 48. Różnica liczby mieszkańców w wieku 20-24 i 60-64 lata.....	100

Ryc. 49. Zarejestrowani bezrobotni przypadający na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym.....	101
Ryc. 50. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (WWRPP)	103
Ryc. 51. Pozycja powiatów wg syntetycznego wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej (2019)	105
Ryc. 52. Wskaźnik syntetyczny dla obszaru Stan finansów lokalnych.....	107
Ryc. 53. Rozkład wartości dla podobszarów w ramach wskaźnika syntetycznego dla obszaru Stan finansów lokalnych	108
Ryc. 54. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem w gminach partnerstwa	110
Ryc. 55. Dochody własne na 1 mieszkańca w gminach partnerstwa	111
Ryc. 56. Kwota wydatków majątkowych przypadających na 1 mieszkańca w gminach partnerstwa.....	112
Ryc. 57. Suma zobowiązań do spłaty przypadająca na 1 mieszkańca.....	113
Ryc. 58. Ogólny wskaźnik rozwoju partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar środowiskowy	117
Ryc. 59. Ogólny wskaźnik rozwoju członków partnerstwa Ziemia Opatowska – wymiar środowiskowy.....	118
Ryc. 60. Ilość zmieszanych odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku przypadająca na 1 mieszkańca	121
Ryc. 61. Obszary przekroczeń benzo(a)pirenu w pyle PM10 w woj. świętokrzyskim w 2018 roku pod względem poziomu docelowego (1ng/m ³)	123
Ryc. 62. Tereny objęte MPZP na terenie powiatu opatowskiego	127
Ryc. 63. Liczba budynków mieszkalnych	128
Ryc. 64. Wskaźnik atrakcyjności miejsca zamieszkania	129

Spis tabel

Tabela 1. Skład partnerstwa Ziemia Opatowska.....	16
Tabela 2. Częstość przemieszczania się mieszkańców gmin na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska	23
Tabela 3. Ludność obszaru partnerstwa wg gmin.....	37
Tabela 4. Struktura ludności w latach 1995-2019.....	40

Tabela 5. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	44
Tabela 6. Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	44
Tabela 7. Przyrost naturalny w latach 2009-2019.....	48
Tabela 8. Liczba kobiet w wieku prokreacyjnym na 1 tys. mieszkańców	50
Tabela 9. Współczynnik dzietności.....	51
Tabela 10. Saldo migracji ogółem	52
Tabela 11. Edukacja w wybranych powiatach w latach 2019-2020.....	58
Tabela 12. Podstawowe dane dotyczące szkolnictwa na terenie partnerstwa w szkolnych latach 2017-2020.....	59
Tabela 13. Pozycje szkół ponadpodstawowych w rankingach pisma Perspektywy	61
Tabela 14. Liczba porad lekarskich na 1 tys. mieszkańców	66
Tabela 15. Placówki podstawowej opieki medycznej wg gmin	67
Tabela 16. Ilość porad w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej.....	68
Tabela 17. Opieka ambulatoryjna	69
Tabela 18. Wielkość wydatków na ochronę zdrowia na 1 tys. mieszkańców (w zł)	70
Tabela 19. Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej	74
Tabela 20. Uczestnicy zajęć centrów, domów kultury na 10 tys. mieszkańców.....	76
Tabela 21. Czytelnicy bibliotek na 1 tys. mieszkańców	76
Tabela 22. Liczba organizacji pozarządowych na terenie powiatu opatowskiego w latach 2018-2020	80
Tabela 23. Wskaźniki opieki nad dziećmi dla partnerstwa Ziemia Opatowska	83
Tabela 24. Dochody budżetów gmin z tytułu udziału w PIT na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym (w zł)	90
Tabela 25. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON	90
Tabela 26. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 tys. ludności	92
Tabela 27. Liczba podmiotów gospodarczych nowo zarejestrowanych oraz wyrejestrowanych z REGON na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym.....	93
Tabela 28. Podmioty gospodarcze wg klas wielkości	94
Tabela 29. Struktura podmiotów wg sekcji PKD (sekcje o udziałach powyżej 4%)	95
Tabela 30. Wybrane dane dotyczące bezrobocia	100
Tabela 31. Ubezpieczeni w KRUS	104

Tabela 32. Nadwyżka operacyjna netto (w tys. zł).....	108
Tabela 33. Dochody ogółem (w mln zł)	109
Tabela 34. Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem (w%).....	112
Tabela 35. Udział mieszkańców korzystających z sieci wodociągowej (w %).....	119
Tabela 36. Udział mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej (w%)	120
Tabela 37. Udział powierzchni gminy objętej mpzp (w%).....	126
Tabela 38. Najważniejsze atuty Ziemi Opatowskiej w świetle badań opinii mieszkańców oraz młodzieży	131
Tabela 39. Zasoby partnerstwa oceniane według kategorii „Możliwości wykorzystania zasobów dla generowania produktów lokalnych” oraz „Unikalność zasobów”	132
Tabela 40. Produkty partnerstwa oceniane według kategorii „Wartość dodana dla lokalnej społeczności” oraz „Potencjał i perspektywy rozwoju”	136
Tabela 41. Tabela problemów.....	139
Tabela 42. Najpilniejsze działania do podjęcia na terenie partnerstwa.....	143
Tabela 43. Wyzwania i potencjalne obszary współpracy	144

Załączniki

Załącznik nr 1 Lista głównych przedsiębiorstw na terenie partnerstwa Ziemia Opatowska

- AGC Glass Poland Sp. z o.o. Zakład Opatów
- Austria Juice Poland Sp. z o.o. (Gołębiów)
- Cement Ożarów S.A
- K&T Fashion Sp. z o.o.
- Kopalnie Dolomitu S.A. w Sandomierzu
- Lider Ożarów
- Luxiona Polska Sp. z o.o. Zakład Produkcyjny Jacentów
- Mo-Bruk SA
- Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Opatowie
- Omya Sp. z o.o. Oddział Jasice
- PBI BETON Sp. z o.o.
- PGKiM Sp. z o.o. w Opatowie
- PPHU „GES” Sp. z o.o. w Bidzinach
- Sangrow Sp. z o.o. (Gołębiów)
- Saatbau Polska Sp. z o.o. (Kurów)
- Spółdzielnia Nadwiślanka
- Wodex Sp. z o. o. sp. komandytowa

